

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL VIII, Nr. 11—12

NOIEMBRIE—DECEMBRIE, 1963

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL VIII, Nr. 11—12 NOIEMBRIE—DECEMBRIE, 1963

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PEA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL :

	Pag.
<i>Prinos Arhipăstorului nostru septuagenar</i>	801—803

† NICOLAE, Mitropolitul Ardealului: Pastorală la Nașterea Domnului .	804—809
--	---------

† TEOFIL, Episcopul Clujului: Pastorală la Nașterea Domnului	810—814
--	---------

† VALERIAN, Episcopul Oradiei: Pastorală la Nașterea Domnului . . .	815—822
---	---------

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

Diacon GH. PAPUC: Mîndră ești, o, Patrie iubită! (La a XVI-a aniversare a Republicii Populare Romîne)	823—831
--	---------

GRIGORIE MARCU: Sub semnul dialogului	832—835
---	---------

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Preocupări didactice și bibliografice neotestamentare. (Contribuțiuni parțiale)	836—856
--	---------

Teologie istorică

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Biserica Ortodoxă în veacurile XV—XVII .	857—876
---	---------

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: 1100 ani de la începutul activității misio- nare a lui Ciril și Metodie	877—893
---	---------

Teologie sistematică

I. P. Sf. Arhiepiscop IACOB KUKUZES: Unitatea Bisericilor creștine (tra- ducere de Ioan I. Ică)	894—900
--	---------

(Continuare în p. III a covertei)

Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Teologia Pastorală. 901—912

INDRUMĂRI OMILETICE

Pr. Prof. Dr. CORNELIU SÎRBU: Predică la Duminica XXX după Rusalii 913—915

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: „Sfințiți-vă... că eu, Domnul Dumnezeu
vostru, sfânt sînt“ (predică) 915—919

Protos. ARSENIE OBANCEA: Predică la Duminica XXVII după Rusalii 919—920

RECENZII

MIRCEA PĂCURARIU: *Petru Comarnescu*, Indreptar artistic al monu-
mentelor din Nordul Moldovei 921—926

VIAȚA BISERICESCĂ

REDACȚIA: Prăznuire aniversară. — I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ar-
dealului la 70 de ani 927—928

Prot. IOAN VLAD: Conferințele preoțești de orientare din noiembrie a. c.
în Arhiepiscopia Sibiului 928—930

RED.: Conferință preoțească 931

Pr. Prof. M. ȘESAN: Pentru legămîntul păcii 932—939

INSEMNAȚII

RED., GR. M., M. ȘESAN și C. SÎRBU: „Aici se trăiește pentru pace“. —
Descoperiri arheologice în Liban și Creta. — Grijă de sănătatea
oamenilor. — Pentru ca pacea să biruie războiul. — Noi descoperiri
arheologice în regiunea Mării Moarte. — Jubileul Cirilometodian.
— La ședința Comitetului Executiv al CCPP din București. — Pe
teme ecumeniste. — „Arma nucleară și omul“. — O carte aprig dis-
cutată: „Honest to God“. — Mișcarea Ecumenistă a Bisericilor și
pacea. — Comisia „Credință și Organizație“ la Montreal 940—952

SUMARUL ANULUI VIII — 1963 953—956

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de
schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai,
nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ar-
dealului“.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință,
dactilografiate în 4 exemplare), scrise citeț, pe o singură pagină a filei, respectînd
noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit,
atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai
ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică
revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

INALT PREA SFINTIA SA
MITROPOLITUL N I C O L A E AL ARDEALULUI

PRINOS

ARHIPĂSTORULUI NOSTRU SEPTUAGENAR

Scriptura de Dumnezeu insuflată poruncește să ne ridicăm înaintea celui cărunt și fața lui s-o cinstim (cf. Lev. 19, 32). Și cu drept cuvânt, căci vârsta înaintată este darul lui Dumnezeu. Cu „cununa ei strălucită” (cf. Pilde 16, 31) împodobește Părintele ceresc pe toți cei ce se învrednicesc de-o astfel de faoare. Iar cununa aceasta — pe care încep s-o împletească ghioceli ce răsar destul de timpuriu la tîmple — conferă omului vîrstnic pecetea demnității senectuții.

Privilegiul vîrstelor înaintate este înțelepciunea. Prin ea înțelegem — simplu și firesc — experiența vieții și cunoașterea de oameni, amîndouă altoite pe butucul minții sănătoase.

Rotindu-ne privirea — retrospectiv și evocator — peste întinsul vieții Arhipăstorului nostru prețuit și iubit, de pe culmea celor 70 de ani împliniți la 28 noiembrie a. c., ne încredințăm pe deplin că Părintele ceresc nu l-a lipsit de nici unul din darurile duhovnicești, a căror zestre deținește statura de excepție a celor mai viguroase și mai productive personalități creștinești.

Făgașele drepte și încăpătoare în cadrele cărora s-au desfășurat pînă acum strădaniile de-o viață întreagă ale Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Colan, se cunosc. Ele au mai fost indicate aici.¹

De la Dumnezeu, Înalt Prea Sfinția Sa are bună mărturie de milostivire această fericită îndelungare de zile care prilejuește și închegarea rîndurilor de fașă. Iar de la oameni și-a agonisit demult simțăminte de unanimă prețuire. Și acest lucru e de-nfeles.

Fără să le caute — numai după vrednicie — Dumnezeu i-a rînduit „dregătorii și sarcini nici puține nici ușoare”, cum însuși mărturisea cînd a fost ales cu unanimitate de voturi mitropolit

¹ Cu prilejul alegerii ca mitropolit al Ardealului (vezi revista „Mitropolia Ardealului”, II, 1957, nr. 5—8, mai-august) și la împlinirea a 25 de ani de arhipăstorie (aceeași revistă, VI, 1961, nr. 4—6, aprilie-iunie).

al Ardealului.² Le-a împlinit pe toate cu înțelepciune și seninătate, cu cinste și omenie, cu rîvnă și destoinicie. Nimeni nu l-a surprins vreodată zorindu-se. Totdeauna chibzuit fără să fie zăbăvnic, cumpătat și sobru în vorbă și în trai, față de oameni vădește în orice împrejurare distincție și bunătate, înțelegere iubitoare și spirit de dreptate îndulcit de părintească considerație față de aspirațiile și putințele lor.

Repertoriul îndatoririlor bisericești pe care le-a îndeplinit de aproape o jumătate de veac încoace e voluminos și variat. Ele pornesc de la scaunul slujbașului de cancelarie și urcă pînă la altitudinea jeșului mitropolitan.

Dar mai presus de toate, Înalt Prea Sfinția Sa s-a afirmat ca profesor de teologie și ca publicist bisericesc chiar și după intrarea în episcopat. Vocația învățătoarească și-o păstrează intactă pînă astăzi.

Condeiful îl poartă cu indeminare și agerime; totdeauna cu căldură ziditoare de suflet și drept-îndreptător de cugete.

Indeletnicirile publicistice l-au împrietenit cu tiparnița și l-au înfrățit temeinc cu cei ce osteneșc în ea. Zeci de ani a petrecut zilnic ceasuri întregi direct la locul de producție, ca orice meșteșugar al literelor de plumb. Periodicele diriguite sau izvodite de Arhipăstorul nostru — și mai presus de toate dubla ediție a Noului Testament de la Cluj (1942 și 1945) — se înscriu în istoria culturii bisericești din Ardeal. Prețuind pe cărturar și scriitor, vechea Academie Română l-a ales membru titular al ei, în 1942. Îndătinatul discurs de recepție episcopul academician și l-a putut rosti abia în 1945, după eliberarea Ardealului de Nord de ponoasele diktatului fascist de la Viena.

În țara înnoită de după 23 August 1944, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului participă cu fidelitate creștinească și cu elan patriotic la munca de zidire nouă a unei vieți pașnice și îmbelșugate pentru întregul nostru popor, ca membru al Sfîntului Sinod și ca ocîrmuitor de arhiepiscopie și mitropolie. Legămîntul făcut în acest sens după ce i s-a adus la cunoștință rezultatul alegerii ca mitropolit al Ardealului,³ îl îndeplinește cu devotament exemplar, spre binele Sfîntei noastre Biserici și ai obștei ei dreptcredincioase. De aceea, înalta ocîrmuire de Stat l-a distins cu ordinul „Steaua Republicii Populare Romîne” (clasa II-a).

2 Vezi rev. „Mitropolia Ardealului”, II, 1957, nr. 5—8, p. 352.

3 Idem, p. 353.

Demn și modest în orice împrejurare, neiubind grăirea de sine, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a adăugat la excepționala sa înzestrare nativă eforturile neprecupețite pe care le reclamă orice muncă metodică de durată. În aceasta, înaltul ierarh vede nu numai cea mai trează sentinelă a unei vieți folositoare semenilor, dar și chezășia umblării nezmintite în căile Domnului. „Fără muncă nu se ajunge la tihnă și nici fără luptă la izbîndă”, — spune cunoscuta scriere creștinească „Urmarea lui Hristos”.⁴

În viața de trudă neîntreruptă și de dăruire neprecupețită a Arhipăstorului nostru se adeverește odată mai mult cuvîntul logografului străvechiu care zice că „o tinerețe sănătoasă este temelia unei bătrîneți așezate”.⁵

Osîrduitor de rezonanțe pauline, impunător în distincție personală și în bunătate de într-aripări ioaneice, împlinirea venerabilei vîrste de 70 de ani îl află pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului — din mila lui Dumnezeu și prin priceputa îngrijire de care are parte — biruitor asupra celor mai grele încercări de durată la care i-a fost supusă sănătatea vreo dată.

Cei înaintați în vîrstă — așa s-a spus, în formă de diclon — sînt dascăli permanenți ai celorlalți. Prin însași prezența lor, ei ne învață fără întrerupere.

Noi experimentăm acest adevăr, fiecare acolo unde voia lui Dumnezeu și legiuitele întocmiri omenești ne-aū rînduit porție de strădanii folositoare.

Și din această pricină, pe veneratul nostru Arhipăstor îl ascultăm iubindu-l și-l prețuim ascultîndu-l. Călăuziți de săptura sa cumpănită — căreia numărul anilor îi conferă un farmec personal deosebit — pașii noștri bătătoresc statornic și fără ezitări căile drepte ale alipirii de Biserică și ale dragostei de Patrie.

Imprumutînd cuvînt de urare apostolească (cf. III Ioan 2), din inimi iubitoare rugăm de sîrg pe Părintele ceresc să-i ajute.

INTRU MULȚI ȘI FERICIȚI ANI, ÎNALT PREA
SFÎNȚITE PARINTE MITROPOLIT NICOLAE AL
ARDEALULUI!

⁴ În original: Sine labore non tenditur ad requiem, nec sine pugna parvenitur ad victoriam.

⁵ Plutarh: Καλοῦ γὰρ γήρως θεμέλιον ἡ ἐν παισὶν τῶν σωμάτων εὐεξία.

† NICOLAE

**Din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe
Române de Alba-Iulia și Sibiu și Mitropolit al credincioșilor
ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș.**

*Iubiului cler și dreptcredincioșilor noștri creștini :
Har, milă și pace de la Dumnezeu - Tatăl și de la Domnul
nostru Iisus Hristos.*

„Cercetatu-ne-a de sus Mântuitorul nos-
tru, Răsăritul răsăriturilor și ... am aflat
adevărul, că din Fecioară s-a născut Dom-
nul“
Svetilna Nașterii

Iubiții mei fii suflatești,

Colindătorii care cutreieră casele creștinilor în Ajunul Cră-
ciunului, ne-au vestit bucurie mare, căci bunul Dumnezeu ne-a
învrednicit să ajungem iarăși, în pace, luminatul praznic al Naș-
terii Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Cu inimile înălțate de vestirea lor — care ne amintește de
îngerii pogoriți la Vifleem, în noaptea cea sfântă — abia am aș-
teptat să se lumineze de ziuă ca să mîneacă degrabă pe calea bi-
sericii. Acolo, ne-am împreunat glasurile și ne-am hodinit ini-
mile cu cîntarea pururea nouă: „Fecioara astăzi pe Cel mai pre-
sus de ființă-l naște și pămîntul peșteră Celui neapropiat aduce;
îngerii cu păstorii măresc, iar magii cu steaua călătoresc; că
pentru noi s-a născut cocon tînăr, preavecinicul Dumnezeu”.

Cu adevărat, „cercetatu-ne-a de sus Mântuitorul nostru, Ră-
săritul răsăriturilor”, și cei din întunericul păcatului și din um-
bra neștiinței „am aflat adevărul, că din Fecioară s-a născut
Domnul”.

Neascultarea de Dumnezeu i-a dezmoștenit de fericire pe cei
dintîi oameni. Urmașii lor n-au conținut a nădăjdui că — din
mila Tatălui ceresc — iarăși vor avea parte de ea. Și nădejdea

aceasta nu i-a rușinat, căci la „plinirea vremii”, *Izbăvitorul așteptat s-a arătat nouă* — și de-atunci încoace petrece pururea cu noi, în Biserica cea sfântă a Lui.

S-a arătat nouă ca un Prunc nevinovat, așa cum cu veacuri înainte de aceea a fost proorocit de Isaia: „Un prunc s-a născut nouă, un fiu ni s-a dat nouă. El a primit împărăția pe umeri și numele lui este: sfetnic luminat, Dumnezeu tare. Părinte veșnic, Domn al păcii. Intinsă este împărăția sa într-o pace fără de sfârșit”.¹

S-a arătat nouă Pruncul luminat nu într-o împărătească trufie, ci în iesle dobitocească, în tovărășia mioarelor și a ciobanilor. Dumnezeu fiind Hristos Domnul, s-a făcut om ca să ne ridice din nou la cereasca vrednicie, într-o care ne așezase Tatăl ceresc dintru început. Viețuind de mai-nainte de veci într-o mărirea cea neapropiată, s-a coborât la noi ca să ne ridice iarăși într-o slava cea dintâi. Stăpînul a toate fiind, a *ascultat, ca să ne învețe și pe noi neasemănata dulceață a ascultării de Dumnezeu*. Slobod fiind, s-a făcut ca un rob, ca să ne slobozească pe noi din obezile păcatului și din laturea morții. Cu toate că El era însași viața fără de moarte, a murit ca să ne facă pe noi iarăși părtași vieții veșnice și să ne pilduiască, dumnezeiește, rodnicia cea fără de margini a oricărei jertfe curate.

Știm cu toții, dragii mei, cît de greu ne vine să ne pogorîm și să ne umilim, chiar și atunci cînd sîntem încredințați că prin umilirea noastră am ridica din năcaz sau am feri de primejdii pe un frate al nostru. Dar să te-necumeți chiar a muri pentru a mîntui viața altora! Aceasta e aproape cu neputință, atît de zăbavnic e omul cînd e vorba de lepădarea de sine, de jertfirea propriei sale mîndrii pentru semenii săi.

Dar cele ce nu-s cu putință la oameni, cu putință sînt la Dumnezeu. Lucrul acesta ni-l dovedește însași întruparea Fiului Său. Prin ea, am primit „arvuna” jertfei celei mari și fără de pereche de pe Golgota. Crucea acelei jertfe a avut destui lăstari crescuți încă înainte de cioplirea ei. Căci toată viața în trup a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos n-a fost altceva decît *jertfă în smerire*. El a îndurat bucurios toate neajunsurile împreunate cu mutarea vremelnică din dumnezeiasca nemărginire în starea de împuținare în care a intrat cînd a îmbrăcat omeneasca fire. Jertfă într-o smerire a fost venirea Sa pe pămînt și fuga în Egipt

¹ Isaia 9, 5—6

de groaza ucigașilor lui Irod. Jertfitu-s-a și s-a smerit umblînd printre oameni și neavînd uneori unde să-și plece capul. Jertfitu-s-a și s-a smerit înconjurîndu-se de ucenici aleși dintre vameși, plugari, și pescari; stînd la masă și ospătînd cu vameșii și cu păcătoșii; îndurînd viclenele uneltiri ale cărturarilor și fariseilor și, în sfîrșit, ocările celor ce-i cereau moartea pe cruce. Așa s-a jertfit, smerindu-se, Iisus Mîntuitorul, ca să șteargă păcatul intrat în lume prin trufire și neascultare.

Împărații pămîntului au răscolit și învrăjbit lumea — și nu odată au sîngerat-o greu — ca să-și întemeieze vremelnică stăpînire. Dar împărățiile lor, clădite pe silnicie și șiroaie de lacrimi, s-au risipit ca făina orbului la suflarea vîntului.

„Împăratul împăraților” a întemeiat stăpînire veșnică pentru că n-a asuprit pe nimeni, ci a iubit pe toți oamenii — și ne iubeste și acum, pînă la sfîrșit. El osîndește doar păcatul, în toate înfățișările lui.

Intr-adevăr, dragii mei, pricina tuturor răutăților care ne bîntuie și ne înveninează viața este păcatul. Din păcat nasc toate suferințele — și cele trupești, și cele sufletești. Iar păcatul naște din neascultare.

Cînd greșesc copiii? De obicei, cînd nu ascultă de părinți. Cînd greșim noi, credincioșii mai vîrstnici? Cînd nu ascultăm de Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor. Neascultarea de Dumnezeu a scos pe cei dintîi oameni din rai. Neascultarea de Dumnezeu alungă și din sufletele noastre căldura, lumina și tihnită mulțumire de care avem parte dacă nu păcătuim.

Cu adevărat, mare este taina creștinătății: Fiul lui Dumnezeu „s-a deșertat pe sine, chip de rob luînd și făcîndu-se asemenea oamenilor și la înfățișare arătîndu-se ca un om”,² ca să ne deschidă minunata priveliște a viețuirii după voia lui Dumnezeu. Iar aceasta este viețuirea *în pace* cu El și *în bunăvoință* cu oamenii.

Iubiții mei fii sufletești,

Cu Dumnezeu viețuim în pace silindu-ne să plinim cu osîrdie voia Lui. Aceasta este deslușit arătată în învățătura Sfintei noastre Biserici dreptmăritoare. Ascultăm de Dumnezeu în măsura în care ascultăm de această învățătură, care de El ne este împărtășită prin însași venirea Fiului Său în lume. Iar Fiul lui Dumnezeu a venit în lume pentru ca „oile” turmei Sale „viață să aibă”.

*Viața am primit-o în dar de la Dumnezeu — și pe cea dintîi, în care am intrat prin naștere, și pe cea de-a doua, în care am intrat prin Botez. De aceea zice dumnezeiescul Apostol Pavel: „În dar sînteți mîntuiți”!*³ Nu pe urma vredniciei noastre, deci, ci din nețărmurita milostivire a Părintelui ceresc. Iar darul se cuvine a fi primit cu evlavie, cu mulțumită și cu cuvînt de laudă în sufleteșă, nu cu îndoială sau cu necugetată împotrivire.

Cu ce vom răspunde, dar, dumnezeieștii milostiviri de care am fost învredniciți? Iată marea întrebare pe care se cuvine să ne-o punem astăzi, întru cuget curat, fiecare din noi.

Răspunsul la această întrebare ni-l îmbie obșteasca „eclenie mică”, rostită atît de des de slujitorii sfințelor noastre altare: „Pe noi înșine și *toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm*”!

Iubiții mei fii sufletești,

Cel mai mare bine de care ne face părtași Dumnezeu este *viața cinstită și tihnită*.

În vremea noastră, se pune tot mai mult preț pe-o astfel de viață. Iar lucrul acesta, ca dreptcredincioși creștini, ne bucură, pentru că și voia lui Dumnezeu este: „să-ți fie ție bine și să trăiești ani mulți pe pămînt”.⁴ Din ce în ce mai multe alcătuiți obștești stau în slujba ocrotirii vieții oamenilor — și lucrul acesta de asemenea ne bucură, căci Domnul ne învață să purtăm sarcinile unii altora. Cultura adevărată stă în slujba vieții. Intocmirile gospodărești sînt puse în slujba vieții, ca s-o facă tot mai îmbelșugată și mai înleznită. În slujba vieții trebuie să stea și adevărata știință, cu toate descoperirile ei.

S-a schimbat ceva în lume de-o vreme încoace: a început să se plinească, în bună parte, cîntecul îngeresc din noaptea cea sfîntă: „Pe pămînt pace, între oameni bunăvoie”.⁵ „S-a liniștit Pămîntul”, cum tot Scriptura glăsuiește.⁶ Ne gîndim, dragii mei, la vremea cînd au fost vestite în lumea întreagă cele dintîi chemări răsunătoare la înfrățirea tuturor, ca să așezăm în lume pace trainică și dreaptă, ca să înlăturăm pentru totdeauna nu numai sîngeroasele încăierări dintre popoare ci și războirile învrăjbirilor, ca să nimicim uneltele de luptă și altele să nu mai făurim în vecii vecilor, ca să cheltuim pentru fericirea oamenilor ceea ce se irosește încă și-acum cu fabricarea de arme ucigătoare, ca să

3 Efeseni 2, 8

4 Eșire 20, 12

5 Luca 2, 14

6 I Macab. 1, 3

facem din orice om omului frate, ca să apărăm avutul nostru obștesc de pîrjolire și viața de sălbătăcire și nimicire.

La întâia din acele sfătuiri, vlădici și preoți din Bisericiile ortodoxe răsăritene au chibzuit cu toții să purcedem la alcătuirea unui front larg întru apărarea și întărirea păcii. De-atunci încoace, și alte alcătuiri omenești au sporit numărul „făcătorilor de pace” în lumea întreagă.

Roadele n-au zăbovit a se arăta. Pacea, de-atunci încoace, a mai fost ea pusă la încercare, dar nu tulburată. Războirile vrajbelor s-au domolit. Inversunările dintre popoare s-au potolit. Bunăvoirea a fost lărgită și adîncită. Oameni și popoare de credințe felurite și de păreri deosebite au încheiat întreolaltă legături pe care se silesc cu tragere de inimă să le întărească. Înțelegerea de astă vară — care a pus capăt încercării armelor atomice pe uscat, în apă și în aer — este fără îndoială cea mai de seamă izbîndă dobîndită de apărătorii păcii.

Acum, cu adevărat, viața omenească este mai cruțată de primejdii, este mai ferită de orice întîmplare rea decît în anii trecuți. „Viață și moarte ți-am pus eu astăzi înaintea și binecuvîntare și blestem. Alege viața, ca să trăiești tu și urmașii tăi”, — zice Domnul.⁷ Iubitorii de pace au lepădat blestemul și moartea, căci au ales binecuvîntarea și viața.

Se cade acum să păzim și să sporim ceea ce am dobîndit. Cum am fost, așa să fim și de-acum încolo: fierbinți rugători „pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu biserici și pentru întrunirea tuturor” în neșovăielnica hotărîre de-a rămîne pururea „făcători de pace”. Bucurîndu-ne de oricine vine alături de noi chiar și-n ceasul al unsprezecelea, mai vîrtos ne vom bucura și la prăznuirea din acest an a Nașterii Domnului, de toată fapta bună — din inimă purceasă și cu foloase pentru semeni împreună — prin care întîmpinăm și preamărim pe Pruncul luminat.

Buna rînduială a vieții întru ascultare zace. De aceea, și de astă dată, cu părintească dragoste Vă povățuiesc *să fiți cu ascultarea cuvenită față de ocîrmuitorii iubitei noastre Patrii.*

Nașterea lui Hristos să Vă fie tuturor de folos. Rog pe Dumnezeu „să Vă facă parte de bine și să Vă dea tuturor inimă ca să Vă închinați Lui și să faceți voia Lui cu dor mare și cu rîvnă în

⁷ Deuteronom 30, 19

suflet. Să deschidă inima Voastră către legea Sa și către poruncile Sale și pace să facă. Să asculte rugăciunile Voastre”.⁸

Impărtășindu-Vă arhierăștile mele binecuvântări, doresc să Vă învrednicească preabunul Părinte ceresc a petrece sfintele sărbători ale Nașterii Fiului Său — ca și pe cele ale Anului Nou și Bobotezei — în pace, cu sănătate și bucurie și să le ajungeți cu duhovnicească îndestulare întru mulți și fericiți ani!

Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu Voi cu toți!

Data în reședința Noastră mitropolitană din Sibiu, la Praznicul Nașterii Domnului din anul 1963.

Al Vostru al tuturor, de tot binele voitor,

† *N I C O L A E*
arhiepiscop și mitropolit

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

† T E O F I L

*DIN MILA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL VADULUI,
FELEACULUI ȘI CLUJULUI*

*Iubitului cler și dreptmăritorilor creștini har și pace
de la Dumnezeu Tatăl și de la Domnul nostru Iisus
Hristos*

„Din îndurările și din milostivirea Dumnezeului nostru ne-a cercetat pe noi Răsaritul cel de sus ca să lumineze pe cei ce sed în întuneric și în umbra morții și să îndrepteze picioarele noastre pe calea păcii” (Luca I, 79).

Iubiții mei fii duhovnicești,

De-a lungul veacurilor ce s-au scurs pînă la venirea Mîntuitorului nostru, Dumnezeu în multe rînduri și în felurite chipuri a vorbit omenirii prin aleșii Săi, profeții, și prin înțelepții altor neamuri. A vorbit spre slava bunătății Lui și spre binele fapturilor Sale deopotrivă. A vorbit ca să se facă iubit de către oameni; a vorbit ca să vestească înainte planurile Sale de mîntuire și tainicele rînduiri ce vor să fie în viitor.

Astfel prin scrisul profetului Isaia, între altele, ni s-au vestit acestea: „*Iată că te dau lumii — zice Părintele cel veșnic către Fiul Său — ca să fii lumina neamurilor și mîntuirea tuturor pînă la marginile pămîntului*” (Isaia XLIX, 6).

Rînduiala Tatălui ceresc, dintru început fost-a și voința unicului Său Fiu, care a spus mai dinainte prin slujitorul său Ozeia: „*Îi voi atrage pe oameni cu funiile lui Adam, cu legături de dragoste*” (Ozeia XI, 4). Ceea ce în tâlcuire se înțelege așa: Mă voi uni cu firea lui Adam, mă voi îmbrăca cu trup omenesc, ca să arăt dragostea mea față de ei și să dobîndesc iubirea lor față de mine. În chipul acesta voi ușura sarcina poruncii ce le-am

dat-o ca să mă iubească, voi îndulci îngustimea căii ce le-am arătat-o ca să mă urmeze.

E nimerit să observăm un amănunt destul de grăitor: trupul său omenesc, nu-l numește funia lui Adam, una, ci mai multe, funiile: „Ii voi atrage pe oameni cu funiile lui Adam, cu legături de dragoste”.

Prin aceasta dorește să ne arate că toate mădularele trupului său, gura, ochii și urechile, mâinile și picioarele sînt puse în slujba mîntuirii, a fericirii omului. Toate sînt menite să fie legături de dragoste. Avînd de ispășit păcatele noastre, cu toate membrele corpului său neprihănit, acestea toate vor fi glasuri de chemare la iubirea lui Dumnezeu „*care pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire ... s-a făcut om*”.

Iubiți credincioși,

Să nu ne îndoim cîtuși de puțin, să fim pe deplin încredințați, că ceea ce Dumnezeu mai înainte a vestit, la plinirea vremii toate s-au împlinit. „*La început (adică în toată veșnicia) Cuvîntul (adică Fiul) era la Dumnezeu, și El însuși era Dumnezeu. Printr-însul toate s-au făcut*” (Ioan I, 1, 3). Cele văzute ca și cele nevăzute; lumina cerurilor și astrele firmamentului. Toate generațiile de oameni care au viețuit pe pămînt și acele milioane de duhuri îngerești care — mai numeroase decît stelele cerului și decît firicelele de nisip ale oceanelor — cîntă deapururi slava Lui. Toate îl mărturisesc ca pe ziditorul lor. „*Toate printr-însul s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut*”. Și acest Dumnezeu atotputernic, nesfîrșit de înțelept, nesfîrșit de perfect și de mărinimos se milostivește să coboare pînă la păcătoșenia și slăbiciunea noastră: „*Și Cuvîntul s-a făcut trup (adică om) și s-a sălăsluit între noi*” (Ioan I, 14).

O, adîncul nepătruns al milei și al bunătății lui Dumnezeu, cît sînt de minunate lucrurile tale! Căci Cuvîntul a luat firea noastră, nu în aparență, ci a avea, nu în parte, ci în mod integral, fără a pierde nimic din firea sa dumnezeiască, nimic din mărețiile ei, nimic din perfecțiunile ei infinite sau din esența sa neCreată. Dumnezeu Cuvîntul ar fi putut să se îmbrace cu firea cea îngerească. Atunci chiar, cîtă coborîre din partea unui Dumnezeu care a zidit îngerii! Totuși iubirea Lui l-a condus pînă la firea omenească pentru a uni în persoana Sa ceea ce era atît de inegal, atît de îndepărtat, să unească Dumnezeirea și omul, Ne-

sfârșitul și neantul, Măreția cu micimea, Belșugul cu cerșetorul. Nici groaza de păcatul cu care ne vedea întinați nu l-a împiedicat să se îmbrace într-un trup, asemănător cu trupul nostru păcătos. Iată ce întrece priceperea minții noastre mărginite. Cuvîntul ar fi putut să-și însușească numai ceea ce omul are mai nobil, inteligența și libertatea noastră, fără povara infirmităților omenești. Dar n-a făcut-o! Ci s-a coborît pînă la slăbiciunea noastră, la puținătatea noastră și a devenit întru toate asemenea nouă, afară de păcat. Astfel el a cunoscut oboseala și nevoia somnului, foamea și setea, întristarea și plînsul, arșița și frigul, și în cele din urmă chinul și moartea cea de obște.

Cu adevărat „*Dumnezeu a trimis pe însuși Fiul Său în trup asemănător trupului păcătos*” (Romani VIII, 3). O, taină nepătrunsă și vrednică de admirația tuturor veacurilor!

Iubiți credincioși,

Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, a cărui naștere o prăznuim astăzi cu aleasă bucurie, este Cuvîntul întrupat, Dumnezeu adevărat și om adevărat, totodată.

Este necesar să ținem seamă că firea omenească fiind unită cu firea dumnezeiască a Cuvîntului, ele alcătuiesc o singură persoană, Persoana Cuvîntului, adică Persoana Fiului Unic al lui Dumnezeu, Persoana Celui născut din Tatăl mai înainte de toți vecii.

Această învățătură ne arată îndeajuns cine este Iisus Hristos, care este majestatea Lui și însușirile Lui. Ele nu sînt altele decît cele ale lui Dumnezeu, după ce El însuși este Dumnezeu. Omenitatea lui nu scârțează întru nimic nemărginita lui vrednicie, ci ea se împărtășește din tot ce este mare, curat, desăvîrșit și copleșitor în firea cea dumnezeiască. Fără să se amestece, în Iisus, cu firea cea divină, ea merită același prinos de cinstire, de închinare și de iubire. Sufletul Mîntuitorului este sufletul lui Dumnezeu; cugetul său, inima sa, trupul său, aparțin la persoana unui Dumnezeu. Mîinile Sale dumnezeiești, prin simplă atingere, vor da bolnavilor sănătate, orbilor vedere, îndrăciților eliberare. Gura sa sfințită, cu o singură chemare, va scoate morții din stricăciunea lor.

O, cît sînt de potrivite aceste adevăruri să trezească în noi cea mai mare stimă și recunoștință față de taina Intrupării, taină

care atît de sus ridică umanitatea noastră și o așează, întru Hristos, mai presus de orice ceată îngerească, — o așează la dreapta lui Dumnezeu cel Atotputernic.

Intruparea cerescului Cuvînt este o minunăție de putere și de bunătate. Sfinții cutează a spune că Domnul a deșertat în acest mister toate comorile puterii, ale înțelepciunii și ale iubirii Sale. Un părinte bisericesc bine inspirat, se întreabă: „Cine, oare, a putut săvîrși o asemenea minune? Dragostea — răspunde el —, dragostea cea bogată în compătimire, puternică în dăruire, inventivă în rezolvare. Ce-i mai tare ca dragostea? Ea a biruit la tronul lui Dumnezeu”. Această gîndire nu este decît ecoul mărturiei Sfîntului Evanghelist Ioan care a scris: *„Fiindcă atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe singurul Său Fiu, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viața veșnică”* (Ioan III, 16).

Iubiți credincioși,

Dragostea lui Dumnezeu însetează după dragostea făpturii Sale. Dragostea Lui aleargă și nu cruță nimica, nu se împiedică de nici un obstacol cînd urmărește să dobîndească afecțiunea inimilor noastre. Prin graiul înțeleptului Solomon Părintele ceresc ne strigă tuturor: *„Fiule, dă-mi inima ta”* (Proverbe XXIII, 26). Vreau ca inima ta să bată pentru mine mai presus de orice alipire pămîntească. Vreau devotamentul tău întreg. Vreau ca de dragul meu să iubești pe semenii tăi ca pe tine însuși. Vreau să fii încredințat că Fiul meu Unul-Născut s-a înfrățit cu toți oamenii și s-a dat pe sine pentru fericirea tuturor neamurilor din toate vremurile. Toți semenii tăi sînt frații tăi, sînt subiectul iubirii și ai bunăvoinței tale.

Iubiți credincioși,

Prin venirea în lume a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, *„ne-a cercetat pe noi Răsăritul cel de sus ca să lumineze pe cei ce sîd în întuneric și în umbra morții și să îndrepteze picioarele noastre pe calea păcii”* (Luca I, 79).

Din Sfînta Scriptură aflăm că această proorocie a rostit-o preotul Zaharia cînd *„s-a umplut de Duhul Sfînt”* (Luca I, 67). Ea, așadar, exprimă rînduiala dumnezeiască și vădește roadele ce trebuie să le producă toți ucenicii Mîntuitorului, toți creștinii

botezați cu botezul lui Hristos. Lor li se cade să iasă din întunericul păcatului. Orice păcat este o faptă stearpă de-a întunericului ce trebuie înconjurată și osîndită (Efeseni V, 11). Învățăceii lui Iisus sînt următori luminii, sînt copiii luminii. Ei au părăsit întunericul și au dat ascultare glasului care le-a zis: „*Deșteaptă-te tu care dormi, scoală-te din morți, și Hristos te va lumina*” (Efeseni V, 14). Indemnul către Romani al Sfîntului Apostol Pavel este pururea valabil pentru creștini: „*Să ne dezbrăcăm dar de șaptele întunericului și să ne îmbrăcăm cu armele luminii. Să trăim frumos, ca în timpul zilei, nu în chefuri și beții, nu în curvii și în șapte de rușine, nu în certuri și în pizmă, ci îmbrăcați-vă în Domnul nostru Iisus Hristos...*” (Romani XIII, 12—14).

În partea din urmă a proorociei lui Zaharia, ni se arată că Hristos „*Răsăritul cel de sus*” ne-a cercetat ca „*să îndrepteze picioarele noastre pe calea păcii*”. Această menire, a Celui născut în ieslea Betleemului, a vestit-o și ceata luminoasă a îngerilor ce au preamărit pe Dumnezeu zicînd: „*Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*” (Luca II, 14). Dimpreună cu îngerii, dăm și noi slavă lui Dumnezeu că marea cauză a păcii, din an în an, este tot mai prețuită și mai îmbrățișată, este tot mai puternică și mai cuceritoare. Faptele de înțelegere, petrecute în anul ce sfîrșește, multele manifestări publice, de masă, pentru sprijinirea păcii, ne îndreptățesc la multă încredere în soarta viitoare a păcii din lume. Ele dovedesc cu prisosință că voia lui Dumnezeu și glasul minții sănătoase, găsesc răsunset în inimile conducătorilor cinstiți și a mulțimilor dornice de libertate, de bunăstare obștească și de propășire generală.

Stăpînit de aceste gînduri și simțăminte creștinești, rog pe Pruncul cel dumnezeiesc să vă binecuvinteze, ca sfintele sărbători ale Crăciunului, ale Anului Nou și ale Botezului Domnului să le petreceți în pace, în deplină sănătate și întru mulți și fericiți ani. Harul Domnului Iisus Hristos să fie cu voi. Dragostea mea este cu voi cu toți întru Iisus Hristos. Amin.

Al vostru, voitor de bine și către Domnul pururea rugător,

† T E O F I L
Episcop

Dată în reședința noastră episcopală din Cluj.

„Ingerii cu păstorii slavoslovesc și magii
cu steaua călătoresc, că pentru noi s-a
născut cocon tinăr, Dumnezeu cel mai
înainte de veci” (Condacul Crăciunului).

† VALERIAN

DIN MILOSTIVIREA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL ORADIEI

*Iubitului de Hristos cler și tuturor dreptcredincioșilor creștini,
din această eparhie, har și îndurare de la Dumnezeu,
Părintele nostru al tuturor, iar de la smerenia Noastră
arhierești binecuvântări*

Iubiții mei fii duhovnicești,

Crăciunul este sărbătoarea senină și plăcută, care ne aduce vraja colindelor și primilor fulgi de zăpadă. În această sărbătoare își arată credincioșii noștri toată recunoștința și cinstea cuvenită Pruncului dumnezeiesc, care din slăvile mărețe ale cerului s-a pogorât pe pământul întinat de păcate spre a lua „chip de rob” și a arăta oamenilor calea izbăvirii sufletești. În cinstea copilului divin născut în ieslea dobitoacelor, s-a creat o comoară bogată și prea frumoasă de colinde, căreia nu-i prea găsim asemănare la alte noroade. Acestea sînt floricele alese, spirituale, care exprimă gingășia și toată bogăția simțămintelor de iubire față de marele Mîntuitor.

În cuvîntul nostru ce vi-l trimitem de sărbătorile Crăciunului, tălmăcindu-vă unele învățături, pe care le putem desprinde pe marginea praznicului Nașterii Domnului, vom face amintire și de unele din prea frumoasele colinde strămoșești, închinare Pruncului divin, ca niște flori alese ale inimilor recunoscătoare ale credincioșilor.

Iubiții mei fii sufletești,

La popasul acesta de măreață sărbătoare, inimile noastre tresaltă de bucurie și gînd cucernic se îndreaptă recunoscător către Acela care a părăsit mărirea cerească și a îmbrăcat haina noastră de lut, spre a se smeri pe Sine și a sluji oamenilor, cu toată iubirea lui nemărginită. Cît de frumos și simplu se exprimă gîndul acesta în colinda:

Nouă azi ne-a răsărit
 Mesia cel mult dorit.
 Din Fecioară s-a născut
 Și din lapte s-a crescut
 Cu scutece s-a înfășat
 Și în brațe s-a purtat,
 Cum e robul s-a smerit
 Și pe noi ne-a mîntuit.

În persoana lui Iisus Hristos născut din Fecioara Maria „Nemărginitul se mărginește, Necuprinsul se cuprinde, Neînceputul începe”. Astăzi Dumnezeu Tatăl se pleacă spre creatura Sa și, prin Fiul Său cel din veci născut, o ridică din prăpastia păcatului și o îmbracă din nou în strălucirea chipului Său. Puntea de legătură dintre cer și pămînt, pe care omul cu îndrăzneala o stricase dintru început, s-a refăcut. Adam, cel căzut este chemat din nou spre culmile paradisiului pierdut. Cei dezmoșteniți au cîștigat înfierea, căci: *„Toți sînteți fiii lui Dumnezeu prin credința în Iisus Hristos. Și pentru că toți sînt fii, trimis-a Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva (Părinte)”* (Galateni III, 26 și IV, 6).

Astăzi se înlătură vălul negru al păcatelor și peste cei ce sedeau „în latura și-n umbra morții”, „lumină a strălucit” după cum spune cîntarea. *„...Răsărit-a lumii lumina cunoștinții, că întru dînsa cei ce slujeau stelelor de la stea s-au învățat să se închine Ție, Soarelui dreptății și să te cunoască pe Tine, Răsăritul cel de sus”*. (Troparul Nașterii).

Prin Iisus Hristos se frînge păcatul, se alină durerea, se înșeninează inima, ura se schimbă în iubire, răul în bine, durerea în bucurie. Precum lumina și căldura soarelui topește sloii de gheață, așa căldura iubirii lui Hristos topește sloii păcatului și ai răutății din sufletele noastre, așa cum ne spune frumos și cu accente gingașe colinda:

Pogoară Doamne pogoară,
 Că păcatul ne omoară...
 Căci alătura de Tine,
 Orice rău se face bine.

Astăzi se împlinesc *proorociile*, se împlinește făgăduința lui Dumnezeu făcută lui Adam în rai: se împlinesc profețiile: că Mesia va veni, că se va naște din Fecioară, că se va naște în Vifleem, că se va jertfi și va mîntui lumea din păcat.

Adunați, fie în jurul pomului de Crăciun, fie sub vraja colindelor străbune, credincioșii creștini cîntă cu bucurie:

O ce veste minunată
Lîngă Vifleem ni se arată,
Astăzi s-a născut
Cel fără început.

Iisus este Mesia cel proorocit de demult, este Dumnezeu însuși, care ne descoperă și ne înfățișează tainele mari ale lui Dumnezeu, ne descoperă *unimea* Sfintei și nedespărțitei *Treimi*, care ia parte deopotrivă la zidirea și îndreptarea omului: „*Căci trei sînt care mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvîntul și Sfîntul Duh și aceștia trei una sînt*” (I Ioan V, 7). Acestei Sfinte Treimi credincioșii noștri îi adresează cuvenita preamărire și cinstire prin colinda:

Slavă să aibă nesfîrșită,
Dumnezeirea întreită
Unimea nedespărțită:
Tatăl Atotîitorul
Și Fiul izbăvitorul
Și Duhul Mîngîietorul.
Unul fiind în trei fețe,
S-a pogorît să ne-nvețe.

În praznicul Crăciunului ni se descoperă învățătura despre virtutea *smereniei și ascultării*, pe care ne-a arătat-o Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care nu-și alege pentru nașterea Sa vreun palat luxos din Roma, Atena sau orice altă capitală a lumii de atunci; ci El primește să se nască într-un staul de dobitoace de la mahalaua Vifleemului, smerindu-se pe Sine, după cum toată viața „*s-a smerit ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moarte pe cruce*” (Filipeni II, 8), pentru a ne învăța pe noi că trebuie să fugim de mîndrie și îngîmfare, și să ne îmbrăcăm „*ca aleși ai lui Dumnezeu, sfinți și prea iubiți, cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare*” (Coloseni III, 12).

Sărbătoarea Crăciunului este praznicul *iubirii* lui Dumnezeu față de om. Din iubire Dumnezeu se pogoară la om ca să-l ridice acolo de unde a căzut. Bunătatea și milostivirea lui Dumnezeu a vrut ca cea mai aleasă făptură a Lui să nu fie condamnată — pentru vecie — pierzării și stricăciunii, ci să aibă puțința de a se ridica și a-și alege calea cea dreaptă și plină de lumină. Mîntuitorul a venit ca să înobileze inima omului cu iubi-

rea Sa: „*Oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu*” (I Ioan IV, 7).

Creștinul își atinge desăvârșirea prin comuniunea de iubire cu Dumnezeu și cu neamul omenesc.

În adevăr acesta a fost scopul venirii lui Iisus: să întemeieze împărăția iubirii, a păcii și a înfrățirii în inimile oamenilor. Să împlinească „omenia omului”. Sîntem frații și fiii Domnului în măsura în care știm să fim făcătorii păcii și purtătorii dragostei lui Hristos între toți oamenii pămîntului. Sîntem uniți cu Hristos în măsura în care sîntem uniți cu toți oamenii de pe pămînt. Sărbătoarea Nașterii Domnului este deci praznicul păcii și al înfrățirii între oameni și popoare. Sensul acestui adevăr a fost întrunit în colinda:

Mărire întru cele înalte,
Toate stelele să salte,
Salte cerul și pămîntul,
Laude-se tot Cuvîntul.
Întru cei de sus mărire,
La oameni bună-nvoire.
Pe pămînt să fie pace
Cu minunea ce se face.
Slavă întru cei de sus
Și pace pîn-la apus.

Dornice de pace și viață liniștită, inimile creștinilor își exprimă simțămintele calde în această prea frumoasă colindă, care se cîntă-n părțile noastre ardelene:

Astăzi seară de cu seară
A pornit veste prin țară
Că Iisus se naște iară.
Colindași cu traista plină
Aleargă fără hodină
Ca să ducă-n jos și-n sus
Vestea pruncului Iisus,
Să vestească-n sus și-n lat,
Vine Pruncul împărat,
Să ne scape de păcat,
Să ne-aducă Domnul Sfînt,
P A C E bună pe pămînt.

Pătrunsă de această înaltă solie a păcii și a bunei-voiri între oameni, Biserica Ortodoxă înalță rugăciuni la fiecare slujbă

pentru buna înțelegere și înfrățire a tuturor, iar în dimineața Nașterii răsună în fiecare an, în cuprinsul sfintelor lui Dumnezeu locașuri, refrenul cântării îngerești de mărire între cele înalte și de pace și bunăvoină pe pământ.

Iubiții mei fii în Iisus Hristos, Domnul Păcii,

Pacea și bunăvoină între oameni este cu atât mai necesară, cu cât ea a devenit astăzi o problemă care frământă toate popoarele și toți oamenii de pe pământ. De realizarea ei depinde salvarea și fericirea omului. Popoarele își unesc tot mai mult rîndurile și eforturile în marea luptă de apărare și consolidare a păcii și cer conducătorilor să ajungă la înțelegere și la colaborare internațională.

De aceea nu putem decît să felicităm din inimă guvernele țărilor care au semnat Tratatul de la Moscova, privitor la încetarea experiențelor nucleare pe pământ, în aer și în cosmos.

Dorim din suflet ca aceste începuturi bune să fie continuate, pînă cînd se va ajunge la dezarmare generală și totală și la deplină înțelegere în toate problemele mondiale în discuție. În acest scop vom sprijini și pe mai departe acțiunile păcii și tot ce contribuie la statornicirea bunelor relații între oameni și popoare. Sprijinim hotărîrile Consiliului Mondial al Păcii, care ajută la consolidarea mărețului edificiu al păcii. Avem datoria, în calitate de creștini, să ajutăm la împlinirea tuturor acestor acțiuni nobile, iar la praznicul păcii și iubirii Fiului lui Dumnezeu să înălțăm cîntare de preamărire, zicînd:

Imbracăte-n veșmînt de sărbătoare.

În dulce vers cuvîntu-ți împletește.

Și-n drumul tău spre dragoste și pace,

O, suflete, pe Domnul preamărește...

Desigur Duhul Păcii și al dragostei de om se vedește și prin spiritul nostru *de înfrățire și unire* în cadrul Patriei noastre, Republica Populară Romînă. Oamenii sînt legați unii de alții ca și verigile unui lanț. Fiecare se bucură de rodul muncii semenului său. Tot ceea ce sîntem, sîntem unii prin alții. A nesocoti interesele Patriei în care trăiești, înseamnă a-ți nesocoti interesele tale proprii. „Noi sîntem asemenea unei ploi binefăcătoare. Fiecare din noi este un strop de apă. Luată în parte nici o picătură de apă, oricît ar fi de mare, nu face cîmpul roditor, dar fiecare picătură de apă, chiar și cea mai mică, contribuie la aceasta” (La Fontaine).

Prima noastră datorie e munca — zice un învățat — a doua e bunătatea, cum se exprimă așa de frumos colinda:

Din an în an sosesc mereu
La geam cu Moș Ajun,
E ger cumplit, e drumul greu,
Da-i obicei străbun.
Azi cu strămoșii cînt în cor
Colindul sfînt și bun
Tot moș era și-n vremea lor
Bătrînul Moș Crăciun...
Și acum te las, fii sănătos
Și vesel de Crăciun
Dar nu uita cînd ești voios
Creștine să fii bun!

Să fim buni și milostivi unul cu altul, să ne ajutăm în nevoi și în necazuri și să ne împlinim datoriile cu tragere de inimă. Pe ogoare, în uzine și în fabrici, în birouri, în școli și-n orice unitate de muncă am fi, să nu uităm că sîntem datornici societății, și că orice zi pierdută aduce pagubă tuturor celor ce trăiesc azi și celor ce vor trăi mîine. „Să aducem obștii binele pe care-l putem; iată, mila și dreptatea nu e decît aceasta” (Leibnitz).

„Unirea biruiește pe cel mai tare vrăjmaș” spunea în gînditor. Să fim uniți în munca noastră și-n viața de toate zilele. Să fim uniți în gîndurile și inimile noastre pentru binele și fericirea Patriei noastre și a copiilor noștri.

În special mă adresez vouă, iubiți credincioși de la sate, care v-ați organizat în gospodării obștești: să nu încetați a osteni pentru întărirea și înflorirea acestor gospodării care au devenit izvoarele voastre de existență. Să nu vă îndoiiți de victoria ostinelilor voastre, dacă ele sînt făcute cinstit și cu stăruință. Să nu vă arătați lăsători, ci încordați-vă la muncă, strîns uniți în împlinirea îndatoririlor și în făurirea unui viitor fericit pentru copiii și strănepoții voștri.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Fiind vorba de înfrățire și unire, de pace și bună înțelegere între oameni și popoare, nu pot să nu amintesc că aceasta este cu atît mai de dorit, cu cît noi sîntem și ne pretindem creștini și credem în Cuvîntul Mîntuitorului, care ne cere ca toți să fim „una” (Ioan XVII, 21). Încercările de apropiere și de ajungere

la unitate între bisericile creștine nu pot decît să ne bucure și să ne determine la sprijinirea lor. Organizațiile care ținesc la refacerea unității creștine, cum este „Mișcarea Ecumenică”, sînt îmbrățișate de conducerea Bisericii Ortodoxe, dacă ele au gânduri curate și sînt pătrunse de duhul păcii și dragostei lui Hristos, și dacă scopul lor este binele și fericirea oamenilor de pretutindeni.

Credincioșii noștri din Ardeal au înțeles marea dorință de înfrățire și de unitate de suflet și de credință poruncită de Hristos, atunci cînd au înlăturat peretele vrajbei confesionale și au hotărît ca frații de același sînge să se închine la același altar strămoșesc, sub bolta Ortodoxiei Romînești.

La 21 octombrie 1963 s-au împlinit 15 ani de cînd s-a refăcut unitatea Bisericii Romînești din Ardeal și-n acești ani am ajuns să ne convingem cît de plăcut și frumos lucru este ca frații să petreacă împreună!

Pentru slava lui Dumnezeu și pentru binele nostru al tuturor, se cuvine să întărim și pe mai departe această operă măreață a unității de suflet și de credință dintre creștinii ardeleni, și mergînd pe același drum al dragostei de Biserică și Patrie să contribuim la zidirea vieții celei noi, care statornicește pacea și creiază fericirea pentru toți.

În cinstea Celui ce s-a născut în ieslea Vifleemului și sub vraja mesajului dumnezeiesc de pace pe pămînt și între oameni bunăvoire, cu inima, cu cuvîntul și cu fapta să fim propovăduitorii și sprijinatorii păcii, ai buneivoiri, ai înfrățirii și unirii, ai dragostei și ai bunătății, ai mîngîierii și facerii de bine între toți oamenii. Să fim exemple pentru ca oamenii, văzînd faptele noastre cele bune, să preamărească pe Tatăl nostru cel din ceruri (Matei V, 16).

Celui ce în peșteră s-a născut și-n iesle s-a sălășluit să-I aducem, împreună cu magii și cu păstorii, în chip de daruri, florile iubirii și recunoștinței noastre calde și curate, cîntînd împreună cu îngerii și după colindul nostru strămoșesc:

Haideți fraților să mergem
Floricele să culegem,
Și să facem o cunună,
S-o-mpletim cu voie bună
Și s-o ducem lui Hristos
Să ne fie de folos.

Cela ce din slăvile senine și prea înalte ale cerului s-a coborât la noi oamenii, în chipul unui copil neprihănit, îmbrăcat în toate razele sfințeniei și ale duhului puterii dumnezeiești, să-și reverse darul milostivirii și iubirii Sale de oameni peste voi toți, peste familiile voastre, peste Patria noastră și peste întreg neamul omenesc.

Pe cei buni întru bunătate să-i păzească, pe cei răi să-i facă buni cu bunătatea Sa, pe cei slabi să-i întărească, pe cei bolnavi sănătoși să-i arate, sfintele Lui Biserici să le împreune într-o singură mărturisire de credință și de viață creștină, ca să fie pildă de iubire și înfrățire pentru toate neamurile.

Întregului norod, Domnul Dumnezeu să-i dăruiască belșug de sănătate în cele pămîntești, temeinică și bună sporire în toate, iar sufletelor voastre cearască mîntuire!

Impărtășindu-vă arhierestile mele binecuvîntări și toată dragostea mea de părinte duhovnicesc, vă doresc ca praznicul Nașterii Domnului să-l petreceți cu bucurie creștinească și deplină mulțumire sufletească și trupească, iar Anul nou să vă aducă tuturor pace, fericire și îmbelșugare.

„Dumnezeul păcii, să vă facă pe voi desăvîrșiți în tot lucrul bun, ca să faceți voia Lui, lucrînd întru voi ce este plăcut înaintea Lui prin Iisus Hristos...” (Evrei XIII, 21).

Iar cu urarea caldă a copilașilor și nepoților voștri, împreună și noi glasul, colindînd după obicei:

Această zi prea sfințită,
Și sărbătoarea mărită,
Vă poftim ca să vă fie,
La mulți ani cu bucurie!
Să aveți zile senine,
Și să petreceți cu bine,
Trăind întru norocire,
Și-n deplină fericire;
La mulți ani s-aveți folos,
De nașterea lui Hristos.

Al vostru rugător către Dumnezeu!

† VALERIAN ZAHARIA

Episcopul Oradiei

Data în reședința Episcopiei Ortodoxe Romîne din Oradea.
Nr. 3793/24 XII 1963.

MINDRĂ EȘTI, O, PATRIE IUBITĂ!

Un profesor de geografie din zilele noastre, vorbind despre Țara noastră, o caracteriza drept „o personalitate geografică”. Și, desigur, nu fără temei făcea această afirmație, căci la această concluzie ajunge oricare dintre noi, dacă ne cunoaștem cituși de cit Patria. Este destul să ne gândim la Marea care-i scaldă o bună parte din hotarele ei, la bătrîna Dunăre cu apele ei bogate, din multe țări adunate, și toate celelalte riuri mai mari și mai mici care o brăzdează în toate sensurile și în toate unghiurile: la cîmpiile mănoase care cuprind o bună parte din pămîntul ei, la dealurile și munții cu creste întinse pînă la nori, care o cuprind ca într-o cingătoare mareață; să ne mai gândim apoi la apele termale și minerale atît de binefăcătoare sănătății oamenilor, la bogățiile subsolului și de deasupra lui și la încă altele care fac din pămîntul Patriei noastre cu adevărat o „personalitate geografică”, adică o ambianță armonioasă între șesuri, dealuri și munți, mare, fluviu internațional și tot felul de riuri și riulețe, cu un cuvînt cele mai multe elemente geografice care pot caracteriza un teritoriu.

S-au creat condiții și mijloace încît astăzi, mai mult ca oricînd, toate aceste frumuseți ale Patriei noastre sînt gustate de un număr tot mai mare de oameni ai muncii de la orașe și sate. Sînt cazuri nenumărate cînd părinți și bunici de-ai noștri, care pînă ieri-alaltăieri nu cunoșteau decît străzile satului și mai rar un orașel din apropiere, astăzi însă, prin excursiile care se organizează pentru toți, colindă Țara în lung și-n lat „minunîndu-se” de tot ceea ce văd. Nu este vorba numai de întinsul nesfîrșit al Bărganului, de trecătorile pitorești ale Carpaților, de peșterile, pădurile mîndre și pîrîiașele cristaline ale munților noștri, de cascade, pajiști incîntătoare și alte peisaje naturale ale Țării, ci și de celelalte peisaje, tot pe atît de frumoase, create de mîna și mintea pricepută a poporului nostru, care de asemenea stîrnesc uimirea și incîntarea noastră. Să ne gândim, de pildă, la litoralul nostru, la orașele și satele care renasc, devenind tot mai frumoase după fiecare zi, la barajele uriașe din munții noștri, care pînă mai ieri-alaltăieri erau greu chiar de închipuit, la uzinele și fabricile de tot felul care au răsărit pe tot cuprinsul Țării, la ctitoriile voievodale mai de demult, care ne uimesc prin arhitectura și bogăția lor artistică, cum este

de pildă biserica „Trei Ierarhi” din Iași, despre care un călător turc spunea în 1659 că „nu-i chip s-o descri cu limba sau cu pana”, ctitoria lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș ș. a.

Așa se face că Patria este cîntată de poeții noștri în versuri ca acestea:

„Țară mîndră și-nsorită
Tare dragă-mi ești
Ca o mamă fericită
Tu la piept mă crești.
Ai cer blînd și ape clare
Brîu de munți la cîngătoare
Și-al tău chip se scaldă-n soare
ȚARĂ CA-N POVEȘTI”.

Acest lucru îl face și pe poetul anonim din popor să exclame:

„Floare, floricea
Mîndră-i țara mea”,

și:

„Cît ni-i țara de frumoasă
Gătită ca o mireasă”.

Dar ceea ce înalță și dă șarmec Țării noastre nu sînt numai aceste frumuseți amintite pe scurt pînă acum, ci sînt cu deosebire oamenii ei, poporul care o locuiește, cu cîntecele lui, cu dansurile lui, cu portul lui, cu literatura lui, cu știința lui și în general cu toată munca, arta și activitatea lui creatoare. Aceste bogății ale poporului nostru sînt căutate astăzi mai mult ca oricînd, încurajate și valorificate după cuviință, iar ele hrănesc inima și mintea nu numai a noastră, a celor care viețuim între granițele Patriei noastre, ci ale tuturor celor care vin în contact cu ele, într-un fel sau altul, din afara hotarelor noastre. Prin convențiile culturale pe care Țara noastră le are cu alte state, arta noastră populară, muzica noastră, literatura și activitatea științifică, frumusețile Patriei și în general toată munca pașnică de zidire a unei vieți noi a poporului nostru este tot mai cunoscută pînă departe, stirnind interesul și prețuirea altor popoare.

În cele ce urmează vom reda doar cîteva ecouri ale unor astfel de prețuiri, prilejuite de unele manifestări românești peste hotarele Țării, manifestări care au avut loc doar în perioada ultimului an, începînd, adică, cu septembrie 1962.

Vom începe cu unul dintre cele mai lungi turnee pe care un ansamblu românesc l-a întreprins peste hotare, din care pricină vom zăbovi ceva mai mult asupra lui — și anume, cu turneul de 11 săptămîni, începînd cu 25 septembrie 1962, pe care ansamblul românesc de cîntece și dansuri „Rapsodia Romîină” l-a întreprins în toamna anului trecut în Statele Unite ale Americii. S-au prezentat cu acel prilej spectacole în aproape 50 de orașe

americane, la care au participat circa 150.000 de spectatori, toate spectacolele bucurindu-se de un deosebit succes, fapt subliniat de însăși presa americană.

Ziarul „The Seattle Times” sub titlul: „Debutul romînilor în America reprezintă un succes răsunător”, publica un articol în care se scria printre altele: „Ansamblul folcloric „Rapsodia Romîină” din București și-a făcut debutul printr-un spectacol prezentat la Tîrgul internațional din orașul Seattle. Spectatorii din acest oraș au văzut dansatori și muzicieni folclorici din mai multe țări, dar romînii i-au întrecut pe toți... Romînii au prezentat cel mai original și mai atractiv spectacol văzut la Seattle”. Referindu-se la spectacolele artiștilor romîni, ziarul din orașul Carvaley scria printre altele: „Muzica romînilor este pasionantă și plină de vioiciune. Dansurile lor sînt minunate și mulți dintre muzicieni și dansatori au un ritm care pur și simplu taie răsufarea spectatorilor... Costumele au culori minunate și sînt lucrate cu un gust uimitor”.

În general, presa din fiecare oraș vizitat de artiștii romîni publică numeroase articole în care apreciază în mod deosebit spectacolele prezentate. Ziarul „The Arizona Timestar” a publicat o cronică elogioasă, intitulată: „Folclorul romînesc oferă un spectacol strălucit”, în care se spune printre altele: „Locuitorii orașului Tucson, care s-au adunat seara trecută să vadă ansamblul „Rapsodia Romîină”, au fost plini de veselie, au uitat de războiul rece” — ceea ce este o recunoaștere a faptului că arta apropie popoarele, ajută la destinderea internațională. „Dansurile romînilor au fost proaspete și pline de vioiciune, orchestra populară a fost superbă, iar costumele minunate” — remarcă același ziar.

Autorul unui articol publicat în ziarul „Tucson Daily Citizen” scria plin de entuziasm: „Înainte de a continua să scriu, vă îndemn să mergeți, să mergeți, să mergeți diseară la al doilea spectacol al acestui minunat ansamblu. Dacă puteți cerșiți, împrumutați sau furați un bilet. Viața unui popor este totdeauna reflectată în arta sa. Romînii sînt un popor plin de vitalitate și virtuozitate”. După spectacolul prezentat de ansamblul nostru în orașul Tucson, o spectatoare, și anume o studentă a Universității din Arizona, a adresat membrilor ansamblului o scrisoare în care, printre altele, scria următoarele frumoase rînduri: „Spectacolul vostru m-a făcut să nutresc o dragoste deosebită față de poporul romîn. Îmi place să dansez și am iubit totdeauna muzica și dansurile populare. Am multă prețuire și respect pentru ele. Voi sînteți printre cei mai buni din lume. Îubesc toate popoarele, dar păstrez în inima mea un loc special pentru voi, romînii”.

După spectacolul prezentat în orașul Oakland, ziarul: „El Paso Herald Post”, atrăgînd atenția asupra armoniei ansamblului, frumuseții dansurilor și asupra pitorescului costumelor, scria că în toate privințele „Rap-

sodia Română" a realizat perfecțiunea", subliniindu-se încă odată faptul că „muzică s-a dovedit a fi un mijloc internațional de comunicare”. Sub titlul „Althus aplaudă cultura”, ziarul „Althus Times-Democrat”, din orașul Althus, statul Oklahoma, scria printre altele: „Niciodată în istoria orașului Althus n-a existat o asemenea seară emoționantă și plină de neprevăzut, ca aceea în care au evoluat faimoșii dansatori din Ansamblul folcloric românesc și muzicienii din orchestra Barbu Lăutaru, cu a lor Rapsodie Română. Spectatorii au fost uimiți și încântați”. Și acest ziar ține să arate că pentru stringerea legăturilor dintre popoare „trebuie folosite schimbările culturale și nu cursa înarmărilor”.

Un entuziast articol, consacrat spectacolului pe care Ansamblul nostru l-a prezentat în orașul Detroit, publică și ziarul „Detroit Free Presse”, în care se arată că „dintre toate ansamblurile străine care s-au produs la Detroit în actualul sezon, cel mai strălucitor și cel mai atractiv a fost prezentat de romini. Acesta a fost ansamblul cel mai frumos care a putut fi văzut la Detroit în ultima vreme. Viteza uluitoare părea să fie caracteristica majorității dansatorilor. Bărbații au desfășurat atita agilitate, virtuozitate și arătau atita veselie, încît simțămîntul de fericire (care caracteriza, desigur, întregul ansamblu n.n.) a fost transmis întregului public”.

După ce a parcurs întreg teritoriul S.U.A. într-un adevărat marș triumfal de la vest la est — după cum remarca un corespondent — prin zeci de localități, unde a prezentat zeci de spectacole, ansamblul folcloric „Rapsodia Română” a fost aclamat la New York. Ziarul „New York Times” scria printre altele: „Ceea ce s-ar putea dovedi a fi fost punctul neașteptat al sezonului de dans a fost spectacolul de sîmbătă seara (1 decembrie 1962) de la Carnegie Hall, care a ridicat asistența în picioare. Repetate explozii de entuziasm au salutat interpretările trepidante pline de prospețime și frumusețe”. Același succes strălucit l-a avut spectacolul dat de „Rapsodia Română” în capitala S.U.A., Washington, la care au luat parte secretarul de Stat Dean Rusk, reprezentanți ai Academiei de Științe și ai altor instituții de cultură și artă din acel oraș, precum și numeroși ambasadori și miniștri plenipotențieri acreditați la Washington.

Afît la New York cît și la Washington s-a strigat: „Trăiască rominii, trăiască România”, ceea ce constituie o prețuire a artei noastre populare, reprezentată cu cinste de ansamblul „Rapsodia Română”.

La spectacolul de deschidere al celui de al X-lea Festival cultural internațional studențesc, organizat de Uniunea Națională a Studenților din Franța, tot în toamna anului trecut (1962), formația de cîntece și dansuri populare a Casei de cultură a studenților din București a prezentat un spectacol care, după cum relatează corespondentul agenției de informații France Presse, s-a bucurat de o primire entuziastă. „Incununată cu medalia de aur pe care a obținut-o la Helsinki — subliniază corespondentul menționat —

formația de dansuri și cîntece populare a Casei de cultură a studenților din București a fost vineri seara (7 septembrie 1962) „vedeta” trupelor studențești în cadrul galei de deschidere al celui de al X-lea Festival cultural internațional studențesc de la Lille. Această formație, aplaudată cu căldură de cei 1.500 de spectatori care au luat loc în marea sală „Palais de la Foair” din Lille, a dezvăluit timp de peste o oră bogăția folclorului românesc. Spectacolul a fost în întregime desăvîrșit”.

La Moscova s-a desfășurat în primăvara acestui an un concurs al tuturor formațiilor artistice care participă la activitatea Teatrului internațional studențesc, care funcționează pe lângă Universitatea „Lomonosov”. Diferitele numere ale concursului au fost programate în marile întreprinderi din capitala sovietică. Formația artistică a studenților și aspiranților romîni care învață la Moscova și care a interpretat programul său pe scena Casei de cultură a uzinei „Krasnii Proletarii”, s-a bucurat de un mare succes. Mai mult, printre cîștigătorii concursului organizat de Teatrul internațional studențesc menționat, se numără și echipa de dansuri populare românești și orchestra de muzică românească.

Deschizînd stagiunea oficială a Filarmonicii din Viena, în octombrie 1962, maestrul George Georgescu a dirijat două concerte, care au avut loc în cadrul festivităților aniversării a 150 de ani a societății muzicale „Musikverein”. Aproape toate ziarele austriece au publicat cronici muzicale în care au elogiat arta interpretativă a artistului poporului George Georgescu, scoțînd în evidență aportul deosebit pe care l-a adus în realizarea acestor concerte. Ziarul „Die Presse” scria printre altele: „Cel care a avut menirea de a saluta publicul cu ocazia începerii noii stagiuni muzicale și cel care, în același timp, a dirijat acest concert a fost George Georgescu din România, o mare personalitate muzicală, maestru cu metode dirijorale deosebite și cu o bogată experiență în viața muzicală”.

„Arta, naturalețea și modestia lui Georgescu au stîrnit aclamații și entuziasm”, scria un alt ziar austriac.

Stagiunea simfonică a celebrului teatru Scala din Milano, stagiune la care participă orchestre și soliști de seamă din numeroase țări ale lumii, a fost inaugurată în seara de 7 iunie (1963) cu concertul prezentat de Filarmonica de stat „George Enescu” din București. Primită cu aplauze prelungite de spectatorii care umpleau sala pînă la refuz, sub bagheta maestrului George Georgescu orchestra a interpretat în chip strălucit: Rapsodia I-a de George Enescu, Concertul nr. 1 pentru vioară și orchestră de Paganini, Simfonia clasică de Prokofiev și poemul simfonic „Till Eulenspiegel” de Richard Strauss, concertul bucurîndu-se de un mare succes. În treaga presă italiană marchează acest eveniment artistic, elogiînd înaltul nivel artistic al Filarmonicii românești. Sub un titlu pe șase coloane: „România la Scala a deschis stagiunea simfonică. Orchestra filarmonică din

București a oferit o interpretare măreață" — ziarul „Avanti” face aprecieri elogioase la adresa instrumentiștilor, dirijorului și solistului, în încheiere arătând că „un public extrem de numeros și entuziast a subliniat cu ovații prelungite succesul deplin al orchestrei”. După ce califică Filarmonica „George Enescu” drept „o formație valoroasă”, ziarul „Corriere della Sera” scrie printre altele: „Interpretarea a scos la iveală calitățile deosebite ale fiecărui instrumentist, orchestra prezentându-se ca un colectiv bine încheiat”. Ziarul „L'Italia” releva și el „succesul grandios și primirea extraordinară de calduroasă făcută orchestrei pentru frumoasa seară care a inaugurat în mod strălucit stagiunea simfonică a Scalei”.

De același mare succes s-au bucurat concertele pe care Filarmonica de stat „George Enescu” le-a dat în toamna aceasta (octombrie 1963) în mai multe orașe din Anglia. Primul concert a fost prezentat în sala Royal Festival Hall din Londra în fața unui numeros public, care a apludat minute în șir piesele cuprinse în program, cu deosebire Rapsodia I de Enescu, concertul fiind retransmis de posturile de radio britanice. Rezumând impresia produsă de orchestra românească, criticul muzical al ziarului „Daily Worker” printre altele scria că aceasta a dat dovadă de o „competență pe care multe orchestre ar invidia-o. Cunoscătorii de muzică nu trebuie să lase să le scape acest prilej. Timbrul orchestrei este cald, proaspăt, puternic”, iar postul de radio Londra, în comentariul său pe marginea concertului, sublinia printre altele: „Oricine a fost de față a putut să simtă căldura și simpatia arătate dirijorului și orchestrei precum și aprecierea sinceră dovedită prin nenumărate aplauze. Pentru auditori concertul a fost un mare succes”.

De un deosebit succes s-au bucurat și artiștii români de la Teatrul de Operă și Balet din București, care, în mai a. c., au prezentat la Paris, pe două din cele mai mari scene ale capitalei Franței, câteva spectacole cu operele „Oedip” de George Enescu, „Bărbierul din Sevilla” și „Cavalerul Rozelor”. S-a subliniat la timpul cuvenit că rareori s-a remarcat în ultimii ani o unanimitate a aprecierilor cronicarilor muzicali ca asupra acestor spectacole. Vorbind despre primul spectacol al artiștilor români cu opera „Oedip”, directorul Operei din Paris, E. Bondeville, declara printre altele: „A fost unul dintre spectacolele cele mai perfecte pe care le-am văzut vreodată”. „Am primit o strălucită lecție de cînt” — sublinia Simone Coudert, artist de seamă la Opera Comică, iar Louis Rialland de la Opera din Paris adăuga: „Corul Operei din București întrece în perfecție tot ceea ce cunoaștem”.

Ziarul „Le Monde” publica pe trei coloane o cronică semnată de unul dintre cei mai de seamă muzicologi francezi, René Dumesnil, în care, printre altele, sublinia că „Enescu a extras din solul său natal toată seva care pulsează în întreaga desfășurare a muzicii și care îi acordă profunda

originalitate. Trebuie să mulțumim Operei din București, care ne-a făcut să auzim din nou această capodoperă. Excepționala valoare a ansamblului, a corului, a orchestrei, calitățile deosebite ale dirijorului Mihai Brediceanu, au cucerit publicul și succesul a fost din ce în ce mai mare cu fiecare act". Un alt ziar parizian scria: „Opera din București a dat la Palatul Garnier o magnifică reprezentație a unei opere din cele mai nobile și mai interesante ale epocii noastre. Este vorba de Oedip. George Enescu ar fi fost desigur foarte fericit să asiste la această strălucită reprezentație", cu atât mai mult, am adăuga noi, cu cât opera era interpretată chiar de conșingeni de-ai lui. În cronica ziarului „L'Humanité" se remarca: „Spectacolul trupei românești, atât pe plan orchestral, cât și pe plan dramatic și mai ales vocal, este remarcabil".

Tot pe această linie remarcăm și faptul că opereta românească „Lăsați-mă să cînt", de Gherase Dendrino, a fost iucată timp de cinci ani de către Teatrul Muzical din Odesa, cucerind inimile spectatorilor sovietici, iar Iuri Dinov, artist la acest Teatru, a primit înaltul titlu de artist emerit pentru interpretarea magistrală a rolului lui Ciprian Porumbescu din menționata operetă.

Tot mai multe posturi străine de radio apoi de pe tot rotogolul Pământului consacră muzicii românești o parte din emisiunile lor. Așa, de pildă, un post elvețian de radio a organizat, începînd cu 26 octombrie a. c., un ciclu de 15 emisiuni închinat muzicii și folclorului poporului nostru.

De mult succes se bucură încă alți mulți artiști ai poporului nostru; din toate sectoarele de creație, care ne reprezintă cu succes Țara într-o mulțime de capitale și pe cele mai de seamă scene ale lumii.

Datorită condițiilor optime create truditörilor pe tărîmul științei, activitatea științifică a luat în Țara noastră un avînt necunoscut pînă acum. Datorită acestui fapt, știința românească se bucură astăzi de un mare prestigiu internațional. În diverse congrese și cu prilejul altor întîlniri internaționale, oamenii de știință romîni aduc un prețios aport la dezvoltarea științei mondiale.

„Sîntem profund impresionat de nivelul științei și tehnicei românești. Din lectura multora din lucrările publicate am avut prilejul să cunosc și pînă acum valoroasele rezultate la care au ajuns oamenii de știință din România", declara la începutul acestui an prof. Ioseph Needham de la Universitatea din Cambridge, membru al Royal Society, care ne vizitase Țara. Așa se face că cercetarea științifică românească este reprezentată la cele mai de seamă întîlniri internaționale; așa se face că numeroși oameni de știință romîni sînt invitați să facă vizite și să țină prelegeri în străinătate, unii dintre ei fiind aleși în organele de conducere ale unor societăți științifice internaționale. Numai în anul trecut, de pildă, peste două sute de oameni de știință din Țara noastră au participat la peste 100 de reuniuni de specialitate: fizică, științe sociale și medicale, geologie, etc.

Mult prețuită peste hotarele Țării este și literatura poporului nostru. Nuvele de-ale lui Caragiale și Delavrancea erau traduse în limba maghiară de pildă încă prin anii 1892 și 1893.

De altfel, o investigație încă destul de incompletă a depistat peste 50 de traduceri peste hotare din creația lui I. L. Caragiale, majoritatea în ultimii 10 ani. Culegeri din opera sa au apărut la Moscova (în două ediții), la Riga și Tbilisi, la Berlin, iar un volum de teatru apare în 1955 la Pekin, fără să mai pomenim de nenumăratele ediții ale „Scrisorii pierdute”, apărută, între altele, la Cairo, în 1956.

Cunoscutul poet Gurghen Borian din R. S. S. Armeană a tradus în limba armeană 35 poezii ale poezilor noștri: M. Eminescu, T. Arghezi, M. Beniuc ș. a. El arată că „poezia românească atrage prin profunzimea, emoționalitatea, multilateralitatea formelor, prin prospețimea și caracterul original al imaginilor poetice. Profund națională la baza sa, poezia poporului român a asimilat idealurile înalte, general umane, ceea ce o face apropiată și înțeleasă de toate popoarele”. În 1958, Maria Tereza Leon și Rafael Alberti tălmăcesc poezia lui Eminescu în limba spaniolă și o publică la „Editorial Losada” din Buenos Aires.

Creangă a început să fie citit în zeci de mii de exemplare la Berlin și Budapesta, iar din opera lui Sadoveanu au apărut în ultimii ani aproximativ 120 traduceri. Tălmăcirii, dintre care amintim pe cea de la „Goslitizdat” din Moscova (1960), „Europa” din Budapesta (1960) și „Bergland Verlag” din Viena, sporesc mereu numărul celor care, pe meleaguri îndepărtate, învață să cunoască și să iubească versul lui Tudor Arghezi.

În toamna anului trecut (1962) în vitrinele librăriilor franceze a apărut un frumos volum, editat de Casa Seghers, sub titlul: „Nuvele românești”, culegere care face parte dintr-o colecție destinată marilor antologii literare, de pictură, muzică, teatru, cinema, etc.

Printre cărțile care au apărut pînă acum în această colecție se află: „Poezia japoneză”, „Cele mai bune 20 de nuvele franceze”, „Cele mai bune 20 de nuvele din America Latină” etc. Volumul „Nuvele românești” cuprinde lucrări din C. Negruzi, N. Filimon, I. Creangă, I. L. Caragiale, Barbu Delavrancea, I. Al. Brătescu-Voinești, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Zaharia Stancu ș. a. La Havana a apărut în acest an un volum de teatru românesc în traducerea lui Felix Soloni.

Numai în acest an opere ale unor autori români au apărut în U.R.S.S., Austria, Brazilia, R. P. Bulgaria, R. S. Cehoslovacă, R. D. Germană, Grecia, India, R. S. F. Iugoslavia, Japonia, Franța, Portugalia, Turcia și alte țări, ceea ce dovedește preluarea de care cartea românească se bucură peste hotarele Patriei noastre.

Sînt, de asemenea, în curs de apariție sau în pregătire pentru anul 1964, o serie de opere din literatura noastră beletristică. Astfel, vor apăre

în coeditare cu casa de editură din Italia un volum de versuri de Tudor Arghezi în tălmăcirea poetului Salvatore Quasimodo, laureat al Premiului Nobel, un volum de „Basme populare românești”, o antologie de poezie românească de după război și altele.

Prestigiul de care se bucură știința românească, precum și prioritatea pe care o deține într-o seamă de domenii au determinat sporirea interesului pentru cartea românească de specialitate. Numai în acest an au fost comandate și exportate lucrări ca: „Chimia organică”, vol. I și II, de acad. C. Nenitescu, „Introducerea în studiul bolilor infecțioase”, vol. I și II de M. Voiculescu, „Fiziologia bacteriană”, de L. Mesrobianu, „Epilepsia infantilă”, de acad. A. Kreindler ș. a.

În sfârșit, de o largă apreciere și mult vizitate sînt diversele expoziții pe care Țara noastră le organizează peste hotare, precum și pavilioanele românești de la târgurile internaționale la care Țara noastră participă tot mai mult.

Acestea și încă alte multe manifestări peste hotarele Patriei ale geniului creator al poporului nostru sînt mereu semnalate în presa noastră (în rubrica intitulată: „Prezențe românești peste hotare”).

Aceste „prezențe românești peste hotare” fac ca prestigiul Patriei noastre să crească neconținut, iar poporul nostru să fie cunoscut și stimat precum se cuvine.

Am spicuit doar cîteva din marele număr de ecouri care vin și ne mărturisesc acest prestigiu, acum cînd poporul nostru împlinînd cea de a XVI-a aniversare a instituirii Republicii Populare Romine.

Toate aceste succese pe care poporul nostru le dobîndește nu numai înăuntrul Țării ci și peste hotare ne umplu, desigur, inimile de bucurie și ne impun și nouă, cler și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Romine, o tot mai bună cunoaștere a Patriei noastre, a frumuseților ei de tot felul, ne impun o tot mai profundă cunoaștere a comorilor nesecate ale poporului nostru. Căci este un lucru învedereat că, cu cît ne cunoaștem mai bine, mai direct și mai multilateral Țara și poporul, cu atît le vom iubi mai mult.

Toate aceste succese, toate aceste multiple realizări, toate aceste comori ale Țării și poporului nostru să stîrnească în noi un tot mai fierbinte patriotism, o tot mai adîncă dragoste față de Patria noastră care, ca o mamă bună, ne crește pe toți la pieptul ei, așa cum spuneau versurile de la începutul acestor rinduri, constituind totodată un imbold în munca noastră de a o face tot mai mîndră, tot mai frumoasă, tot mai înfloritoare.

Diacon GH. PAPUC

SUB SEMNUL DIALOGULUI

Omenirea vremii noastre însetează după pace și bunăînțelegere. Pe cea dintâi vrea s-o consolideze; pe cealaltă — s-o adâncească și s-o încălzească.

Și una și alta sînt posibile.

Experiența anilor din urmă, la nivel internațional făcută, a dovedit că ambele țeluri — în fond: unul singur! — pot fi atinse valorificîndu-se dispoziția generală de lichidare a neînțelegerilor care pricinuesc conflicte sau alte stări de încordare a relațiilor dintre oameni și popoare.

Este neîndoios lucru că cele mai multe și mai grele neînțelegeri între oameni și popoare provin din faptul că partenerii — părțile ostile sau taberele antagoniste — nu-și rup răgazul trebuincios ca să stea de vorbă pe-ndelete întreolaltă.

Înțelegîndu-se acest lucru lesne de-nțeles, omenirea vremii noastre se arată dispusă să opereze, faptic, o modificare de cotitură în atitudinea ei practică față de problemele vieții internaționale.

A și operat-o — și primele rezultate sînt încurajatoare. Dispoziția — reală — de curmare a neînțelegerilor prin bunăînțelegere și nu prin violență, de soluționare a litigiilor pe cale de tratative pașnice și nu de pe poziții de forță, a intrat în funcțiune. Tratatul de la Moscova pentru interzicerea experimentării armelor nucleare în trei medii este cel mai evident rezultat al noului spirit, instalat în relațiile internaționale în anii din urmă.

Spiritul acesta e spiritul *dialogului*. El a rezultat din dispoziția evidentă de-a pune frunte lîngă frunte și a chibzui deschis și curajos, senin și sincer, asupra modalităților de stingere a pricinilor de învrăjbire și de apropiere a tendințelor antagoniste pînă la asocierea lor, dacă nu e posibilă — încă — unificarea lor.

Spiritul dialogului, cugetat ca spirit în acțiune, tinde în ultimă analiză la urgisirea și ostracizarea violenței — a violenței de toate speciile, fiindcă nu există nici o specie de violență prielnică asocierii tendințelor dispartate și a năzuințelor deosebite.

Grija pe care o manifestă pentru cultivarea acestui spirit nou — cucerire de prim rîng a vremii noastre făcătoare de pace — s-a manifestat și în cadrul tradiționalei decade a întîlnirilor internaționale, care a avut loc în prima jumătate a lunii septembrie a. c. la Geneva. Despre această

întâlnire — care a întrunit laolaltă peste o sută de personalități din 23 de țări ale lumii — s-a pronunțat, interesant și instructiv, Dl Conf. univ. Valentin Lipatti, unul din membrii delegației țării noastre (în rev. „Contemporanul”, nr. 37 a. c.).

Geneva — cum observă pe drept Dl Lipatti — este orașul care și-a cîștigat o adevărată vocație a confruntării de opinii privitoare la necesitatea adoptării dialogului în opoziție cu violența. Nu mai puțin de 9 conferințe urmate de discuții publice au analizat la Geneva raporturile dintre *dialog* și *violență*. Prin cel dintîi s-a înțeles, constant, confruntarea rațională de opinii; prin cealaltă — afirmarea forței brutale în lumea contemporană. „Considerată pe plan psihologic, moral, social, politic sau religios, problema *dialog-violență* a prilejuit conferențiarilor, ca și participanților la discuții, ample analize ale fenomenelor de gîndire și acțiune considerate alît din punct de vedere istoric, cît și din perspectiva actualității. Participanții la aceste întîlniri au subliniat necesitatea dialogului ca singura modalitate de preîntîmpinare a violenței și de întărire, în condițiile societății contemporane, a relațiilor de cunoaștere reciprocă, de înțelegere internațională, de coexistență pașnică”.

În cadrul discuțiilor, Dl Acad. Mihail Ralea a arătat în complexitatea lor relațiile dintre *dialog* și *violență* în societatea modernă împărțită în clase antagoniste.

A fost luat în considerare și aspectul religios al temei „dialog sau violență”. Dialogul ca confruntare de opinii și de doctrine pe plan religios a fost tratat de conferențieri ca teologul romano-catolic Yves Congar (Franța) și pastorul Heinz Kloppenburg (Dortmund-R.F. Germană). Ei au arătat, între altele necesitatea lărgirii acestui dialog prin extinderea lui la cunoașterea reciprocă a civilizațiilor și culturilor tuturor popoarelor lumii. Prin aceasta, se realizează o cunoaștere și înțelegere internațională eficientă în condițiile obiective ale societății contemporane.

Dialogul stă în slujba cunoașterii reciproce și a înțelegerii internaționale. Angajarea lui, este prin ea însași act de respingere a metodelor al căror corolar e „războiul rece”; pozitiv exprimat, angajarea dialogului este act de promovare a principiului coexistenței pașnice în viața politică internațională.

Spiritul dialogului este familiar Bisericii creștine și cu deosebire Bisericii Ortodoxe Răsăritene. Evanghelia lui Hristos respinge violența ca mijloc de soluționare a diferendelor dintre oamenii de credințe deosebite. Mai mult decît atît: ea respinge insinuarea, defăimarea și orice altă specie de manifestare care contravine adevărului, spiritului de dreptate și dragostei creștinești. Acestea, nu adună laolaltă pe oameni — pe care Dum-

nezeu i-a creat *ca să trăiască laolaltă*, aceeași obîrșie avînd și către aceeași țintă finală tinzînd — ci îi dezbină, îi deșiră și învrăjlesc.

În ceea ce privește Biserica Ortodoxă Răsăriteană, aceasta n-a exercitat acte de violență împotriva nici unui partener creștin de altă confesiune, sau de religie necreștină. Ea n-a inițiat și n-a condus „cruciate”, ea n-a convertit pe nimeni la Hristos cu sila. Spiritul de colaborare interconfesională — și chiar interreligioasă — îi este specific Ortodoxiei răsăritene. Enciclica sinodală din 1902 a Patriarhului ecumenic Ioachim III și inițiativa bine-cunoscută a Locțiitorului de Patriarh ecumenic, Mitropolitul Dorothei al Brusei, din 1920, sînt mărturii istorice de dată nouă ale acestei atitudini favorabile înțelegerii, dialogului.

Expresia majoră a dispoziției Bisericilor ortodoxe răsăritene autocefale de-a se înțelege și de-a coopera cu creștinii de altă confesiune este prezența lor activă în Consiliul Ecumenist al Bisericilor și mai ales participarea lor deschisă la realizarea scopurilor superioare ale mișcării Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga.

Dispoziția ortodoxă răsăriteană pentru dialog este constantă. Despre fluctuații în afirmarea ei s-ar putea vorbi numai dacă se confundă violența cu intransigența. De intransigență au dat dovadă, în cîteva rînduri, unii sau alții din delegații ortodocși răsăriteni la întruniri interconfesionale de interes ecumenist doar atunci cînd erau puse în discuție probleme dogmatice acide și se manifesta tendința soluționării lor unilaterale, dăunătoare concepției apostolice despre „învățătura cea sănătoasă”. Cum însă Consiliul Ecumenist al Bisericilor a prezentat dovezi că nu vrea să fie o „supra-biserică” și nici să afecteze depozitul doctrinar dogmatic al nici unei confesiuni creștine — mulțumindu-se cu basis-ul care se cunoaște și sperînd că el va fi lărgit cu vremea, prin consensul tuturor participanților la dialogul ecumenist actual — este aproape exclus să se mai poată ivi prilejul de recurgere la intransigență în această direcție.

Singurul tărîm în care e cu puțință să manifestăm intransigență — vi-guroasă, dar nu iritantă, categorică, dar nu lipsită de dragoste frățească și de dispoziție dialogală — este acela al atitudinii creștinești față de marile probleme ale vieții contemporane. În această privință, programul vifleemit: „Pe pămînt pace, între oameni bunăvoire” (Luca 2, 14) va fi păzit cu strășnicie. Nu se pot face concesii — cu motivare creștinească deplin valabilă — atitudinilor care periclitează viața omenească și bunaînțelegere dintre oameni fără a contraveni spiritului Evangheliei lui Hristos. Iar Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a primit a se întrupa, a muri și a învia pentru ca lumea, omenirea „viață să aibă și de prisos să aibă” (Ioan 10, 10).

Oricum s-ar dezvolta actualele relații dintre oameni și popoare, un lucru e sigur: Creștinătatea ortodoxă răsăriteană este și rămîne partener devotat al *dialogului*, văzînd în el mijlocul omenesc, de Dumnezeu înduviințat, pentru eliminarea violenței — de limbaj și de atitudine — din panoplia omului contemporan, pentru sălășluirea dragostei bineîcătore și a considerației îngăduitoare față de toți semenii noștri, pentru biruința vieții asupra morții, pentru îngrădirea pînă la stîrpire a oricăror manifestări de învrăjbire prin întărirea păcii și adîncirea bunăvoinii între om și om, între un popor și altul, între toți locuitorii Pămîntului.

GRIGORIE MARCU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

PREOCUPĂRI DIDACTICE ȘI BIBLIOGRAFICE: NEOTESTAMENTARE

— CONTRIBUȚIUNI PARȚIALE —

Cea dintâi lucrare de inventariere și apreciere critică a studiilor și lucrărilor de conținut neotestamentar apărute în românește se datorește unui prilej aniversar: împlinirea unei jumătăți de veac (1881—1931) de la inaugurarea învățămîntului teologic superior în Biserica Ortodoxă de dincolo de Carpați. Ea a fost alcătuită de învățatul preot Dr. Haralambie Roventă († 1946), care la data alcătuirii acelei lucrări era titularul catedrei de Exegeza Noului Testament și Ermeneutica Biblică la Facultatea de Teologie din București.¹

Au trecut mai bine de trei decenii de-atunci, ceea ce înseamnă că studiul preotului profesor H. Roventă are nevoie de-a fi întregit cu contribuțiuni de specialitate apărute în acest răstimp.

Oarecare încercări în acest sens au fost deja făcute. Ele sînt, însă, încercări modeste de începători, lucrări de profil cu totul aparte. Munca reclamată de întocmirea lor este fără îndoială meritorie, dar — prin însași natura lor — aceste lucrări nu se ridică de la acrvia inventarierii sîrguincioase la altitudinea exigențelor de apreciere critică.² O astfel de întreprindere necesită intervenții de specialitate, săvîrșite de competențe consacrate.

Pînă la ivirea specialistului care să preia sarcina efectuării unei astfel de operații, socotim că sînt utile și necesare chiar și contribuțiile parțiale în materie.

Cea de față vrea să fie o astfel de contribuție — și numai atît — o contribuție limitată temporal la ceva mai bine de un veac, iar local — la vechiul așezămînt de pregătire a clerului ortodox

1 Diacon Haralambie Roventă: Studiul Noului Testament la noi în ultimii 50 de ani (1881—1931). Extras din revista „Studii Teologice”, an. III, nr. 2, 1931. București 1932, p. 59.

2 E vorba de lucrări regulamentare de diplomă de licență în teologie, efectuate în manuscris dactilografiat.

ardelean care ființează în cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului.

*

În stadiul actual de dezvoltare superioară a învățămîntului teologic ortodox român, studiile biblice dețin un loc de seamă atât prin atenția care li se dă în repartizarea de plan didactic, cît și prin volumul sau suprafața lor. „Teologia exegetică” — prin care, după străvechea procedură a luării părții ca întreg (*pars pro toto*), se înțeleg studiile biblice în totalitatea lor³ — stă la același nivel cu Teologia sistematică, Teologia practică și Teologia istorică, epuizînd laolaltă, prin ramificațiile lor, întreg sistemul sau schema studiilor teologice. Dar n-a fost totdeauna așa, nici la noi, ortodocșii, nici la alte confesiuni sau culte străine...

Înainte de-a se fi făcut porneala cercetării metodice a Bibliei în scopuri de studiu teologic, se afirma preocuparea — mai mult religioasă decît cărturărească — de-a se zăbovi cu răgaz și cu evlavie asupra cuvîntului inspirat, de a-l „sloveni” și memoriza, de-a se împodobi graiul cu el dîndu-i un colorit biblicizant cît mai evident.

Pe de altă parte, este de sîine-nțeles că materia Exegezei — explicarea textelor biblice sau cel puțin a unor pericope sau părți alese din ele (în primul rînd: a pericopelor duminicale și de praznice) — se făcea în cadrele celor cîtorva discipline teologice înscrise în programul de învățămînt teologic.

În astfel de condiții, firește că nu era de așteptat să se alcătuiască nici manuale de cuprins exclusiv teologic biblic. În schimb, cele care existau se întemeiau aproape exclusiv pe texte din Sfînta Scriptură, interpretate în lumina învățaturii de credință a Bisericii noastre, cu referiri mai mult sau mai puțin substanțiale la tilcurile făcute de Sfinții Părinți și scriitori bisericești ai vremurilor patristice. Așa se înfățișau vechile manuale de Teologie Morală, de Dogmatică și de Pastorală, care devin astfel puncte de pornire în constituirea studiilor biblice. Au trebuit să treacă decenii pînă să se ajungă la înscrierea în planul de învățămînt a unor elemente de studii biblice și alte decenii pînă la savantele și meticuloasele delimitări și definiri actuale ale ramurilor devenite oarecum „clasice”, ale Studiului Biblic al Vechiului

³ Exegeza, precum se știe, este numai una din cele 7 ramuri sau discipline ale Studiului Noului Testament. Dacă se pornește de la presupunerea că toate celelalte ramuri ale „Teologiei exegetice” urmăresc să asigure efectuarea unei bune exegeze, atunci numirea aceasta poate fi considerată ca acceptabilă.

și al Noului Testament. Constatarea aceasta este valabilă nu numai pentru așezămîntul bisericesc de la Sibiu pentru pregătirea clerului ortodox ardelean — din care s-a dezvoltat cu vremea actualul Institut Teologic — ci și pentru așezămintele similare, mai vechi sau mai nouă, de la noi sau din sînul altor Biserici surori.

Dacă preocuparea cu citirea și explicarea Sfintei Scripturi era explicabilă — pentru că e preocupare creștinească și preoțească mai ales — nu e mai puțin adevărat că transformarea ei în obiect de studiu metodic ținea de însași dezvoltarea de care avea să se facă părtaș, cu vremea, așezămîntul teologic respectiv. Cel de la Sibiu — ale cărui începuturi urcă pînă la începutul veacului trecut (1811) — și-a făcut porneală ca o smerită „școală de bogoslovi”, așa că trebuia să se mai aștepte pînă să se poată vorbi de îndeletniciri speciale cu studii biblice în cadrele lui.

*

S-a spus — cu drept cuvînt — că „tinerii de la bogoslovie”, studenții teologi de acum un veac și jumătate și mai bine, se ocupau „cu sfiială” de studiul teologiei, „învățînd întru smerenie și cucernicie tîlcuirea Evangheliei...”⁴. „Candidații din seminar, cu bucoavna subsuori, ... veneau smeriți la izvorul de apă vie, ca să-și răcorească setea după cunoștință, după adevăr...”. „Pe lîngă știința lor modestă, dînșii duceau din seminar un suflet viu de creștini romîni adevărați, un suflet pătruns de adevărul legii (scil.: ortodoxe) și credinței strămoșești”⁵. Sufletul acesta era nutrit cu mana rugăciunii, era înfrumusețat de podoaba virtuții și era luminat — pe cît se putea atunci — de făclia Evangheliei lui Hristos, pe care o buchiseau și se nevoiau s-o pătrundă în spiritul și în litera ei, ca s-o poată tîlmăci măcar în forme nepretențioase obștei credincioșilor.

Această stare de lucruri — corespunzătoare împrejurărilor, posibilităților și chiar necesităților de-atunci — s-a menținut vreme de mai mult de-un pătrar de veac, pînă în anul 1846. La data aceea, vicarul general al Episcopiei romînilor ortodocși din Ardeal, arhimandritul Andrei Șaguna, reorganizînd școala de pregătire a preoților, i-a revizuit programul de studii și l-a amplificat. „Exegeza” — fără nici o altă precizare de amănunt —

4 Prof. Dr. Aurel Crăciunescu: Disertație...; în: Anuarul XXVIII, 1911—1912 al Institutului Teologic din Sibiu, p. 27 urm.

5 Prof. Dr. Nicolae Bălan: Centenarul Seminarului „Andreian”; articol festiv în: „Revista Teologică”, V, 1911, nr. 14—19, p. 393.

e înscrisă acum în programul cursurilor seminariale ca materie de studiu de sine-stătătoare. La 25 octombrie 1849, episcopul locului a încredințat cinstitoarea sarcină de-a face cele dintâi prelegeri de Exegeză școlarilor care se pregăteau pentru slujirea preoțească, tânărului profesor Dr. Grigorie Pantazi (1825—1854), o mare speranță a Bisericii ortodoxe române din Ardealul de-atunci, stins prematur din viață la vârsta de abia 29 de ani.

În anul școlar 1855—1856 apare în programul de studii Arheologia biblică. După experiență de numai un an școlar s-a renunțat la ea, urmînd să fie reintrodusă în program tîrziu de tot, după trecerea a aproape o jumătate de veac.⁶

Începînd cu anul școlar 1861—1862, „Cursul clerical” — cum i se spunea atunci institutului de astăzi — a fost ridicat la durată de trei ani. Acum, Exegeza figurează în programul de cursuri al anului III (alături de Pastorală, Drept canonic, Pedagogie, etc.).

Un pas înainte care se cuvine a fi reținut este înscrierea în programul de învățămînt teologic a Isagogiei (Introducerea în Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament), săvîrșită în anul școlar 1866—1867.

În anul școlar 1877—1878 s-a introdus și Ermineutica biblică în repertoriul materiilor de învățămînt.

Prin Regulamentul din 25 aprilie 1908 studiile biblice sînt prevăzute ca materie de învățămînt la anii I și II, cu următoarea distribuție de plan: 4 ore săptămînal de Isagogie (Introducere) a Vechiului și Noului Testament la anul I și cîte 3 ore săptămînal de Exegeză a Vechiului și Noului Testament la anii I și II.

Vremelnica strămutare a Institutului teologic din Sibiu la Oradea, în 1916 — pricinuită de stările de război — a provocat perturbări și în desfășurarea normală a procesului de învățămînt. Exegeza se propunea atunci, simultan, studenților teologi din anii II și III, care audiau prelegerile în comun.

Starea de lucruri existentă în învățămîntul teologic ortodox român din Ardeal la începutul veacului acestuia nu mai corespundea într-un totu necesităților de pregătire a unui cler luminat,

6 Cf. Dr. Eusebiu R. Roșca: Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian”, Sibiu 1911, p. 64. Această lucrare o utilizăm în expunerea de față pentru felurite informații istorice. Alături de ea — pentru confruntări și completări de date — folosim teza de diplomă de licență în teologie a lui Mircea Păcurariu: Monografia Institutului Teologic Universitar din Sibiu (1911—1955). Sibiu 1955, mss. dactilografiat, pagini 400.

la nivelul exigențelor culturale-bisericești ale vremii. Era atunci perioada trecerii de la preoția Molitvelnicului — preoția evlaviei și ritualului — la aceea a unei apostolii de tip superior, cu temelii teologice solide. Aceasta reclama — spre a fi îndeplinită cu succes — preoți culți, îndoctrinați temeinic din punct de vedere teologic și orientați cât mai satisfăcător în problemele cultural-spirituale ale vremii aceleia.

Făcîndu-se interpretul acestei năzuințe superioare care în-suflețea îndeosebi preoțimea tînă de-atunci, profesorul de teologie Dr. Nicolae Bălan, într-o lucrare de răsunset, cerea, între alte, „un mai intens studiu al Sfintei Scripturi în seminarii”, cu motivarea „ca viitorii preoți, care vor avea să explice poporului (credincios) cuvîntul lui Dumnezeu, să fie „tari în Scripturi”. Utilizînd această caracterizare lucrenică făcută rafinatului retor alexandrin Apollo (vezi F. Ap. 18, 24), devenit prin convertire un deosebit de înzestrat fruntaș creștin, profesorul Nicolae Bălan — pătruns de un vădit simț al proporțiilor și al realităților — arăta că nu are în vedere, prin formularea acestui dezi-derat, „un studiu făcut cu mare aparat de erudiție și care s-ar pierde în tot felul de amănunte referitoare la critica textului, la arheologia biblică, etc.”. El — și toți cei ce-i împărtășeau această înaintată luare de poziție — aspirau la „un astfel de studiu bi-blic care ar împrietenii pe cei ce l-ar face cu Sfînta Scriptură, le-ar cîștiga dragostea de-a se ocupa mereu de ea, i-ar face să pătrundă adînc în gîndurile ei mari, care le vor influența și mintea, și inima, și voința, înlănțuindu-le sufletul pentru viața lor întreagă de adevărul dumnezeiesc, ai cărui propovăduitori plini de convingere și însuflețire vor avea să fie”.⁷

Dezideratul exprimat aci și tîlcul superior pe care i-l dădea profesorul Nicolae Bălan corespundeau în măsură atît de de-plină dezvoltării normale pe care se impunea s-o ia pregătirea viitorilor preoți ai Bisericii ortodoxe romîne din Ardeal și pozi-ției ortodoxe față de locul ce trebuie să-l ocupe Biblia în viața personală și în activitatea pastorală a preotului, încît aveau să rămînă mereu valabile pe parcursul anilor de după aceea, pînă la dorita și completa lor înfăptuire. Fără să fie în specialitate, profesorul Nicolae Bălan intuia exact și interpreta fidel — ca și în alte domenii de activitate bisericească — liniile de deslășu-

⁷ Prof. Dr. Nicolae Bălan: Un congres biblic romînesc, Retipărire din „Re-vista Teologică”. Sibiu 1912, p. 21.

rare ulterioară a procesului firesc de dezvoltare a studiilor biblice în instituțiile de învățământ teologic. Ceea ce întrevedea, afirma și reclama el era faptă de prevedere realistă, era act de vedere prelungă, în viitor, de pe pozițiile prezentului în clocotul căruia viețuia, năzuia și construia laolaltă cu generația de preoți ai vremii aceleia.

Așezat la cîrma Mitropoliei Ardealului — pe care, din mila lui Dumnezeu, avea s-o păstorească vreme de 35 de ani (1920—1955) — marele ierarh avea să desfășoare cu o pilduitoare consecvență toate resursele excepționale de care dispunea ca puțini alții, pentru ca să asigure și studiilor biblice o dezvoltare la nivelul creator de operă de zidire nouă pe care l-a luat viața noastră bisericească, însuflețită de spiritul lui fecund și călăuzită de mîna dibace a personalității sale puternice.

Pînă acolo, însă, avea să se facă auzită propunerea a doi profesori — Dr. Pavel Roșca și Dr. Romulus Cîndea (ajunși amîndoi, după primul război mondial, profesori universitari) — care în ședința Consiliului profesoral din 29 aprilie 1915 cereau să se dea mai mare atenție Exegezei. Propunerea prezenta însă numai o însemnătate formală, deoarece practic urma să fie adusă la îndeplinire prin transformarea unei ore săptămînale de Introducere (Isagogie) în oră de Exegeză, la anul I. Insușită de Consiliul profesoral și aprobată de ocîrmuirea bisericească — prezentată prin Ierarh și Consiliul arhiepiscopesc (arhiepiscop și mitropolit era atunci Ioan Mețianu) — propunerea n-a ajuns să fie pusă în practică — desigur din cauza stărilor de război, care au dus, între altele, și la strămutarea vremelnică a Institutului de la Sibiu la Oradea.

Transformat în Academie teologică, prin Regulamentul din 1 septembrie 1924 studiile biblice la Institutul Teologic din Sibiu se bucură în program de-o atențiune fără precedent. În anul I se propuneau Arheologia biblică, Introducerea și Exegeza Vechiului Testament, precum și Ermineutica biblică, totalizînd 10 ore săptămînal (resp.: 2+3+4+1), plus o oră de seminar biblic. În anul II erau programate: Introducerea în Noul Testament, Exegeza Noului Testament și Exegeza Vechiului Testament, totalizînd 8 ore săptămînal (resp.: 3+3+2). În afară de acestea, Exegeza Noului Testament continua să fie predată la anii III (3 ore săptămînal) și IV (2 ore săptămînal, plus o oră de seminar biblic). Rezultă, deci, că pentru studiul biblic al Vechiului și al Noului

Testament erau afectate în programul celor patru ani de studii 24 de ore de curs și seminar. Aceasta, fără să se mai pună la socoteală studierea limbilor biblice, ebraica și greaca, limbi care acum se predau pentru întâia oară în această instituție. Propunerea principială din 1912 a profesorului Nicolae Bălan devenea fapt împlinit acum când autorul ei ocîrmuia Mitropolia Ardealului.

În anul 1943, cu prilejul ridicării la rang de facultate a fostei Academii teologice „Andreiane”, prin decretul (cu valoare de regulament) dat de pururea pomenitul mitropolit Nicolae Bălan, studiile biblice apar în program cu un total de 14 ore săptămînal, repartizate pe materii și anii de curs astfel: la anul I, Introducerea în V. T. (2 ore săptămînal), Exegeza V. T. și Limba ebraică (2 ore săpt.), Arheologia biblică și Limba greacă a Noului Testament (cîte 1 oră săpt.); la anul II, Introducerea în N. T. (2 ore săpt.), Exegeza N. T. și V. T. (cîte 1 oră săpt.) și cîte 1 oră săpt. de seminar la V. și N. T.; la anul III, Exegeza N. T. (cu 2 ore săpt.).

Împuținarea orelor de studii biblice față de programul din 1924 era dictată de trebuința repartizării mai raționale a materiilor de învățămînt pe anii de curs, fără să se depășească 5 ore de prelegeri și seminarii la zi.

Situația aceasta se menține pînă în anii de după al doilea război mondial, cînd toate instituțiile noastre pentru pregătirea slujitorilor bisericești au fost reorganizate temeinic și trecute sub directă și efectivă conducere a Bisericii.

Decizia pentru pregătirea personalului de serviciu al cultelor religioase din 13 noiembrie 1948 — întocmită pe baza Decretului Nr. 177: „Legea pentru regimul general al cultelor religioase” din 3 august 1948 — în art. 13 stabilește, între altele, ca materii de învățămînt teologic, Studiul Vechiului Testament (Introducere, Exegeză și Arheologie biblică) și Studiul Noului Testament (Introducere și Exegeză), cu studiul limbilor biblice (ebraica și greaca, lectorate).

În anul 1952, prin purtarea de grijă și sub directă îndrumare a Prea Fericitului Patriarh Justinian, a fost întocmit „Regulamentul pentru organizarea și funcționare instituțiilor de învățămînt pentru pregătirea personalului bisericesc și recrutarea Corpului didactic din Patriarhia Romîină”. Dispozițiile cuprinse în acel Regulament — ca și cele care le-au urmat în Regulamen-

tul din 27 sept. 1955 — asigură studenților teologi o continuitate de preocupări în ce privește studiile biblice. Aceasta este menită să le chezășuiască viitorilor preoți o pregătire cât mai temeinică și mai corespunzătoare exigențelor pastorației actuale.

*

Măsurile organizatorice privitoare la locul studiilor biblice în sistemul învățământului teologic superior au căpătat viață — sub îndrumarea permanentă a ocîrmuirii bisericești — prin ostenele devotate ale cadrelor didactice active în Institutul Teologic de la centrul Mitropoliei Ardealului.

Întîiul profesor propriu-zis de „Exegeză” (a Sfintei Scripturi) a fost talentatul protosinghel Dr. Grigorie Pantazi, cel înai promițător dintre teologii noștri în vremea aceea. El preda Exegeza⁸ — pe lîngă Teologia Morală, ș. a. — în semestrul II al anului de pregătire teologică ce se cerea viitorilor preoți în 1849, cînd a fost numit „profesor seminarial”.

După moartea timpurie a lui Grigorie Pantazi obligațiile sale de catedră au fost încredințate spre suplinire unor profesori „provizorii”, recrutați „dintre preoții și absolvenții de teologie mai buni”.⁹ Între ei, ca urmaș direct al lui Grigorie Pantazi, se află învățatul preot Sava Popovici-Barcianu din Rășinari, numit în anul școlar 1861—1862, cînd așa-zisul „curs clerical” a fost ridicat la 3 ani de studii. Exegeza trece de-acum ca material de bază la anul III de studii.

În perioada de dezvoltare a Institutului, care începe cu anul școlar 1861—1862, întîiul profesor mai de seamă care a predat cursuri de „Exegetică” a fost Dr. Ilarion Pușcariu (1842—1922), devenit către sfîrșitul vieții arhieru-vicar al Arhiepiscopiei Sibiului. A funcționat la catedră vreme de 8 ani (1870—1878). În ultimul său an de profesorat a publicat un manual — valoros pentru vremea aceea — care era utilizat nu numai la Institutul Teologic din Sibiu, ci și la seminariile teologice din Mitropolia Ardealului și la unele seminarii teologice de dincolo de munți (Iași, R.-Vîlcea, ș. a.).¹⁰

Manualul lui Ilarion Pușcariu — intitulat: „Isagogia adevăată Introducere în cunoștința cărților Sîntei Scripturi” — are, în

⁸ Inscrisă în program cu nomenclatura: „Tilcuirea Sf. Scripturi”. Vezi Roșca, o. c., p. 22. De la 1 oct. 1852 ea apare cu numele de „Exegetica” la anul II, în semestrul I. Roșca: o. c., p. 27.

⁹ Roșca: o. c., p. 30.

¹⁰ Roșca: o. c., p. 99.

ediția a II-a (Sibiu, 1904) o extindere modestă (338 p.+harta Palestinei). Cuprinsul lui, însă, pentru stadiul de dezvoltare al studiilor biblice de acum trei sferturi de veac, este variat și de calitate. Prima secțiune tratează din punct de vedere isagogic cărțile Vechiului și ale Noului Testament (p. 1—128). A doua secțiune (p. 129—228) oferă o seamă de cunoștințe biblice, istoric-religioase și geografice a căror expunere cade astăzi în sarcina Arheologiei biblice și a Istoriei epocii Noului Testament. Într-un adaos (p. 229—238) sînt înfățișate „Liniamente generale din istoria bisericii creștinești”.

Problemele de Isagogie sînt tratate temeinic. Orientările în materie ale autorului sînt la nivelul exigențelor teologiei savante a vremii, iar expunerea materialului este limpede și concentrată, încît acesta putea fi asimilat cu ușurință de către studenții teologi, cărora le era destinată cartea.

Vorbind, spre exemplu, de Septuaginta, Ilarion Pușcariu lasă laoparte toată țesătura legendară urzită în jurul efectuării acestei traduceri, reținînd doar atît că „după tradițiunea bisericească, această traducere s-a săvîrșit după inspirațiunea dumnezeiască” (p. 9). Condițiile istorice, reale, în care a fost înfăptuită această lucrare însemnată sînt arătate complet, senin, obiectiv și destul de extins (în aproape două pagini dense de text), cu invocarea și examinarea critică a informațiilor documentare existente în operele unor cunoscuți istoriografi antici (Aristeas, Iosif Flaviu).

Manualul vorbește, între altele, și despre codicii biblici, arătînd ce sînt, care sînt, cum și cînd au fost alcătuiți și la ce folosesc în studierea aprofundată a Bibliei. Dintre cei neotestamentari amintește pe Sinaiticus, Vaticanus și Alexandrinus, spunînd că „aceste manuscrise sînt cele mai vechi — doră din secolul IV d. Christos” (p. 8); „doră” avînd aci, desigur, înțelesul de aproximativ.

Se știe că împărțirea pe grupe a cărților inspirate ale Noului Testament este una din preocupările secundare ale Isagogiei moderne și contemporane. Pentru scopuri didactice, de studii și cercetări teologice, cea mai indicată dintre acestea este împărțirea cărților inspirate ale Noului Testament în trei grupe: istorice, didactice și profetice. Împărțirea aceasta se face după criteriul genurilor literare ilustrate în Biblie.

Este demn de reținut faptul că Isagogia lui Ilarion Pușcariu tocmai pe aceasta o adoptă (p. 73 urm.) din cele multe despre

care nici nu simte trebuință să facă amintire într-un manual de proporțiile modeste ale acestuia.

Explicația pe care o dă Ilarion Pușcariu faptului că Mîntuitorul nu ne-a lăsat nimic scris este justă și completă (p. 74). Intr-o notă subliniară (la p. 74) se rostește deslușit asupra corespondenței dintre Mîntuitorul Hristos și Avgar Uchomo, toparhul Edesei, pronunțîndu-se contra autenticității ei.

Problema autenticității cărților Noului Testament nu-l preocupă cu intensitatea de astăzi, dar ceea ce spune în paragraful 73 (p. 74 urm.) despre „Autoritatea cărților din Testamentul Nou” e bine spus și era desigur suficient pentru studenții teologi ortodocși romîni de-atunci, aflați la adăpost de viforele tăgadelor apusene, de proveniență protestantă raționalistă extremistă, care se succedau mai ales în veacul trecut.

Deosebit de interesantă și utilă este prezentarea cuprinsului celor patru Evanghelii canonice, făcută din întreita perspectivă: hristologică („Lucrările privitoare la persoana lui Hristos”, p. 94 urm.), didactică („Învățăturile lui Hristos”, p. 96 urm.) și practică („Minunile lui Hristos”, p. 99). Socotim că această metodă de prezentare poate fi adoptată și astăzi în prelegerile de sinteză pentru studenții teologi, ca și în manualele destinate acestora.

Isagogia specială a Epistolelor pauline, deși redusă ca extensiune, vădește orientări de specialitate întinse și temeinice. Autorul are cunoștință de discuțiile care se poartă și astăzi în problema identificării exacte a primilor destinatari ai Epistolei zisă „cătrefeseni” și, personal, se pronunță pentru adoptarea ca soluție a ei a ipotezei epistolei circulare, afirmînd că „se vede după cuprinsul ei general a fi fost destinată pentru mai multe biserici din Asia Mică” (p. 109). Firește, la Ilarion Pușcariu nu aflăm expunerea savantă și amplă a problemei, cu care ne vom întîlni mai tîrziu la profesorul Nicolae Colan,¹¹ dar așa ceva nici nu era necesar atunci și nici nu era cu putință de făcut în cadrele unui manual de dimensiuni prestabilite.

Nici frămîntata problemă a paternității pauline a Epistolei către Evrei nu este trecută cu vederea. Informația dată de Ilarion Pușcariu este completă, iar punctul de vedere pe care-l adoptă în chestiune este corect: „În privința autorului cărții acesteia s-au arătat unele îndoieli. În timpul mai vechi credeau unii că

11 Prof. Nicolae Colan: *Sfîntul Pavel către Efeseni. Introducere*. Sibiu 1930 (extras din *Anuarul Academiei teologice „Andreiane”*).

această epistolă nu este compusă de Pavel, ci de un învățăcel al apostolilor, dintre care unii numesc pe Luca, alții pe Varnava și alții pe Clement Romanul. Părerea aceasta este sprijinită prin însași epistola..., prin deosebirea în stil de către (față de) celelalte epistole ale lui Pavel și prin lipsa de introducere, care la toate celelalte epistole se află. În contra acestor păreri însă stă potrivirea ideilor, icoanelor și chiar a unor expresiuni din această epistolă, cu cele exprimate în celelalte epistole ale apostolului Pavel" (p. 117 urm.). Cu alte cuvinte, chiar dacă, formal, a avut alt redactor, Epistola către Evrei este incontestabil paulină în conținut.

Autorului Epistolei sobornicești a Sfântului Iacov îi atribuie calificativul — îndoielnic aci — de „apostol” (vezi p. 119), fără să precizeze dacă îl utilizează în sens restrâns (de membru al Soborului celor Doisprezece), sau larg. „Apostolul” Iacov e așa-numitul „frate” al Domnului — și nu unul din purtătorii acestui nume dintre membrii Soborului apostolesc.

Ilarion Pușcariu nu dă uitării nici apocrifele Noului Testament (p. 126 urm.), prin care el înțelege „scrierile de caracter bisericesc delăturate din canon”, și anume: a) scrieri ale Părinților apostolești, b) Evanghelii vechi delăturate din canon și apocrifele Noului Testament propriu-zise (Protoevanghelia lui Iacov, „fratele” Domnului, Evanghelia lui Toma, Evanghelia lui Nicodim, Faptele Apostolilor și Apocalipsa lui Petru). Menționarea lor asigură studenților teologi o pregătire cât mai completă în materie de Isagogie.

În partea finală a manualului său — intitulată: „Privire generală în Istoria Bisericii creștine” (p. 219 urm.) — deși nu aparține direct Isagogiei biblice, se întâlnesc unele aprecieri și formulări deosebit de reușite, care interesează îndeaproape Studiul Noului Testament.¹²

Sublinieri și aprecieri ca cele ce se pot întâlni în manualul lui Ilarion Pușcariu vădesc, indirect, spiritul larg, progresist, în care erau pregătiți și educați studenții teologi de la Sibiu încă în a doua jumătate a veacului trecut chiar și în cadrele unei dis-

12 Așa, spre exemplu, înversunarea lui Irod Idumeul față de pruncul Iisus este prezentată corect, ca pornind din faptul că regele uzurpator al tronului davidic înțelegea „rău misiunea lui (Iisus) ca împărat” (p. 219). Modul în care-l zugrăvește pe Mintuitorul Hristos ca om e pe cât de just, pe atât de atrăgător. Ceea ce caracterizează viața Lui în trup este acordul desăvârșit dintre învățătură și faptă. „Despre Iisus se poate zice că învățăturile Lui erau în armonie deplină cu viața și faptele Lui; morala lui Hristos reprezintă caracterul Lui, iar în caracterul Lui erau reprezentate învățăturile Lui morale” (p. 222). În raporturile cu con-

cipline atât de sever delimitată în ce privește câmpul ei de investigație cum este Studiul biblic.

Lui Ilarion Pușcariu — trecut în administrația bisericească — i-a urmat la catedră învățatul profesor Simeon Popescu (1848—1919). El a funcționat la catedră între 1 sept. 1878—1 sept. 1883. Între 1888—1891 a funcționat ca profesor la Facultatea de Teologie de la Universitatea din București.

Simeon Popescu împletea pregătirea superioară și înalta calificare academică — era doctor în teologie și filozofie de la Lipsca (1877) — cu alese însușiri didactice, întregite de-o putere de muncă excepțională, o productivitate cărturărească rară, talent literar și austeritate morală în viața de toate zilele.

Prin numeroasele și temeinicele sale lucrări de cuprins teologic-biblic, pe care le-a publicat, Simeon Popescu a lărgit și adâncit bunul început făcut în acest tărâm de lucrări anterioare, ca „Tîlcuiala Evangheliilor în Duminecile Invierii și ale sărbătorilor” (Sibiu, 1857; ediția a II-a, în 1860), de manualul isagogic al lui Ilarion Pușcariu, din 1878, și chiar de lucrări modeste mai vechi.

Dintre lucrările lui Simeon Popescu menționăm următoarele: „Geneza Evangheliilor” (studiu biblic, Sibiu 1880), „Explicarea Evangheliilor” (București, 1898), „Conducător la citirea și explicarea Evangheliilor” (București, 1898), „Explicarea Evangheliilor duminecale și ale sărbătorilor împărătești” (seminarii, Sibiu, 1905).

Erudiția teologică și capacitatea speculativă deosebită pe care le poseda Simeon Popescu sînt vizibile în special în lucrările: „Πνεῦμα, Pnevma in Nicaeno-Constantinopolitanum” (studiu exegetic-dogmatic, Sibiu, 1881), „Dezvoltarea primatului papal și influența lui asupra creștinătății” (Sibiu, 1882) și „Septuaginta și textul evreesc al Testamentului Vechiu în Biserica Ortodoxă” (studiu biblic, București, 1908). Caracterul său ferm și spiritul combativ de care era pătruns se manifestă cu deosebire în memoriul privitor la manualul său „Explicarea Evangheliilor” (București, 1906) și în „Întîmpinare la referatul d-lui Prof. Dr.

temporarii întrupării Sale, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a adoptat atitudini înaintate pentru vremea aceea, de prețuire a valorii și demnității omului. El „a luat parte și la unele plăceri nevinovate, vorbea cu tot felul de oameni, dar mai ales cu oameni nestricăți din clasa mai de jos și combătea moravurile și răstăcirile căpeteniilor...” (p. 223). „Iisus învață a nu iubi numai pe cei de un neam cu noi și pe cei ce ne iubesc pe noi, ci pe tot omul și pe inamicii noștri” (p. 223). Propovăduirea Sa „nu era îndreptată în contra Legii Vechi, ci numai în contra adăurilor și explicării false a Legii” (p. 223).

această epistolă nu este compusă de Pavel, ci de un învățăcel al apostolilor, dintre care unii numesc pe Luca, alții pe Varnava și alții pe Clement Romanul. Părerea aceasta este sprijinită prin însași epistola..., prin deosebirea în stil de către (față de) celelalte epistole ale lui Pavel și prin lipsa de introducere, care la toate celelalte epistole se află. În contra acestor păreri însă stă potrivirea ideilor, icoanelor și chiar a unor expresiuni din această epistolă, cu cele exprimate în celelalte epistole ale apostolului Pavel" (p. 117 urm.). Cu alte cuvinte, chiar dacă, formal, a avut alt redactor, Epistola către Evrei este incontestabil paulină în conținut.

Autorului Epistolei sobornicești a Sfântului Iacov îi atribuie calificativul — îndoielnic aci — de „apostol” (vezi p. 119), fără să precizeze dacă îl utilizează în sens restrâns (de membru al Soborului celor Doisprezece), sau larg. „Apostolul” Iacov e așa-numitul „frate” al Domnului — și nu unul din purtătorii acestui nume dintre membrii Soborului apostolesc.

Ilarion Pușcariu nu dă uitării nici apocrifele Noului Testament (p. 126 urm.), prin care el înțelege „scrierile de caracter bisericesc delăturate din canon”, și anume: a) scrieri ale Părinților apostolești, b) Evangheliile vechi delăturate din canon și apocrifele Noului Testament propriu-zise (Protoevanghelia lui Iacov, „fratele” Domnului, Evanghelia lui Toma, Evanghelia lui Nicodim, Faptele Apostolilor și Apocalipsa lui Petru). Menționarea lor asigură studenților teologi o pregătire cât mai completă în materie de Isagogie.

În partea finală a manualului său — intitulată: „Privire generală în Istoria Bisericii creștine” (p. 219 urm.) — deși nu aparține direct Isagogiei biblice, se întâlnesc unele aprecieri și formulări deosebit de reușite, care interesează îndeaproape Studiul Noului Testament.¹²

Sublinieri și aprecieri ca cele ce se pot întâlni în manualul lui Ilarion Pușcariu vădesc, indirect, spiritul larg, progresist, în care erau pregătiți și educați studenții teologi de la Sibiu încă în a doua jumătate a veacului trecut chiar și în cadrele unei dis-

12 Așa, spre exemplu, înversunarea lui Irod Idumeul față de pruncul Iisus este prezentată corect, ca pornind din faptul că regele uzurpator al tronului davidic înțelegea „rău misiunea lui (Iisus) ca împărat” (p. 219). Modul în care-l zugrăvește pe Mântuitorul Hristos ca om e pe cât de just, pe atât de atrăgător. Ceea ce caracterizează viața Lui în trup este acordul desăvârșit dintre învățătură și faptă. „Despre Iisus se poate zice că învățăturile Lui erau în armonie deplină cu viața și faptele Lui; morala lui Hristos reprezintă caracterul Lui, iar în caracterul Lui erau reprezentate învățăturile Lui morale” (p. 222). În raporturile cu con-

ciplina atât de sever delimitată în ce privește câmpul ei de investigație cum este Studiul biblic.

Lui Ilarion Pușcariu — trecut în administrația bisericească — i-a urmat la catedră învățatul profesor Simeon Popescu (1848—1919). El a funcționat la catedră între 1 sept. 1878—1 sept. 1883. Intre 1888—1891 a funcționat ca profesor la Facultatea de Teologie de la Universitatea din București.

Simeon Popescu împlătea pregătirea superioară și înalta calificare academică — era doctor în teologie și filozofie de la Lipsca (1877) — cu alese însușiri didactice, întregite de-o putere de muncă excepțională, o productivitate cărturărească rară, talent literar și austeritate morală în viața de toate zilele.

Prin numeroasele și temeinicele sale lucrări de cuprins teologic-biblic, pe care le-a publicat, Simeon Popescu a lărgit și adâncit bunul început făcut în acest tărâm de lucrări anterioare, ca „Tilcuiala Evangheliilor în Duminecile Învierii și ale sărbătorilor” (Sibiu, 1857; ediția a II-a, în 1860), de manualul isagogic al lui Ilarion Pușcariu, din 1878, și chiar de lucrări modeste mai vechi.

Dintre lucrările lui Simeon Popescu menționăm următoarele: „Geneza Evangheliilor” (studiu biblic, Sibiu 1880), „Explicarea Evangheliilor” (București, 1898), „Conducător la citirea și explicarea Evangheliilor” (București, 1898), „Explicarea Evangheliilor duminecale și ale sărbătorilor împărătești” (seminarii, Sibiu, 1905).

Erudiția teologică și capacitatea speculativă deosebită pe care le poseda Simeon Popescu sînt vizibile în special în lucrările: „Πνεῦμα, Pnevma în Nicaeno-Constantinopolitanum” (studiu exegetic-dogmatic, Sibiu, 1881), „Dezvoltarea primatului papal și influența lui asupra creștinătății” (Sibiu, 1882) și „Septuaginta și textul evreesc al Testamentului Vechiu în Biserica Ortodoxă” (studiu biblic, București, 1908). Caracterul său ferm și spiritul combativ de care era pătruns se manifestă cu deosebire în memoriul privitor la manualul său „Explicarea Evangheliilor” (București, 1906) și în „Întîmpinare la referatul d-lui Prof. Dr.

temporarii intrupării Sale, Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a adoptat atitudinî înaintate pentru vremea aceea, de prețuire a valorii și demnității omului. El „a luat parte și la unele plăceri nevinovate, vorbea cu tot felul de oameni, dar mai ales cu oameni nestricăți din clasa mai de jos și combătea moravurile și rătăcirile căpeteniilor...” (p. 223). „Iisus învață a nu iubi numai pe cei de un neam cu noi și pe cei ce ne iubesc pe noi, ci pe tot omul și pe inamicii noștri” (p. 223). Propovăduirea Sa „nu era îndreptată în contra Legii Vechi, ci numai în contra adăurilor și explicării false a Legii” (p. 223).

I. Cornoș și al Păr. I. Popescu-Mălăești ... asupra broșurii: *Sep-tuaginta și textul evreesc în Biserica Ortodoxă*" (București, 1909).

Temeinicia lucrărilor lui Simeon Popescu, bogăția și am-ploarea materialului documentar pe care-l utilizează critic la al-cătuirea lor, sînt un indiciu indubitabil despre nivelul superior la care trebuie să se fi ridicat și prelegerile sale de catedră. Cei ce le-au audiat — există mărturii scrise în această privință¹³ — au avut parte în mod cert de-o pregătire temeinică, la nivel aca-demic.

Profesorul Simeon Popescu a fost una din cele mai de seamă competențe didactice și cărturărești din a doua jumătate a vea-cului trecut. Institutul Teologic din Sibiu a profitat puțin de pe urma activității sale didactice, de scurtă durată, căci profesorul Simeon Popescu — din motive personale, a căror evocare mîh-nește — a trecut munții, ca oarecînd Gheorghe Lazăr, căutîndu-și liniștea și considerația la care avea dreptul între frații noș-tri din Țara Romînească.

Dintre urmașii de specialitate, mai îndepărtați, ai lui Si-meon Popescu se remarcă, cronologic, în primul rînd Dr. Aurel Crăciunescu (1877—1943). A funcționat ca profesor de teologie între anii 1903—1929, cînd a trecut la București în funcțiunea de consilier patriarhal, funcțiune pe care a deținut-o pînă la sfîr-șitul vieții sale.

Aurel Crăciunescu a fost un profesor bine pregătit, capabil și entuziast. A predat mai multe discipline teologice, cu o între-rupere de doi ani școlari (1916—1918), în cursul primului răz-boi mondial, cînd a fost mobilizat ca preot militar.

Fie singur (1906, dată la care a fost numit profesor defini-tiv, și pînă în 1914, apoi în 1919—1922), fie împreună cu prof. Romulus Cîndea, Aurel Crăciunescu a făcut în primul rînd cursu-rile specialității sale, care era Studiul biblic. În anul școlar 1922—1923 a predat pentru ultima oară cursuri de Studiul V. T. și N. T. Rămîne apoi profesor numai pentru Studiul V. T. pînă în anul școlar 1928—1929, care a fost ultimul său an de profe-sorat.

De numele profesorului Aurel Crăciunescu se leagă și cele

13 Să se vadă lucrarea arhiereului Veniamin Pocitan Ploieșteanul: *Un dascăl de teologie din Ardeal, la București: Protopresbiterul Simeon Popescu (1848—1919)*. București 1942 (extras din rev. „Biserica Ortodoxă Romînă”, LX, 1942, nr. 7—8, p. 20).

dintîi prelegeri de Limba ebraică făcute la Institutul Teologic din Sibiu (începînd cu anul şcolar 1924—1925). A fost ajutat la aceste prelegeri cîtăva vreme de prof. Dr. Iosif Hradil, care avea să ajungă după al doilea război mondial decan al Facultăţii de Teologie ortodoxă din Prešov-R.S. Cehoslovacă, patria sa de origine.

Prof. Aurel Crăciunescu a muncit mult la catedră, în administraţia bisericească şi pe tărîm obştească. Din această pricină nu i-a mai rămas răgazul trebuincios pentru a da toată măsura pregătirii şi capacităţii sale în cărturăria teologică. Dintre puţinele sale elaborate de specialitate care au văzut lumina tiparului menţionăm: „Critica biblică mai înaltă” (în „Revista Teologică”, anul I, 1907, nr. 1, l. 16—24) şi „Mitropolitul Andrei şi Sfînta Scriptură” (în aceeaşi revistă, anul III, 1909, nr. 9—10, p. 440—457).

I-a urmat la catedră Nicolae Colan pentru Studiul Noului Testament şi, ceva mai tîrziu, Nicolae Neaga pentru Studiul Vechiului Testament. Amîndoi fac parte dintre ucenicii direcţi ai mitropolitului Nicolae Bălan, care s-a îngrijit de pregătirea lor de specialitate. Cu aceşti doi profesori, la Institutul Teologic din Sibiu se face separaţia deplină şi definitivă a studiilor biblice în două catedre de sine-stătătoare: Catedra de Studiul Vechiului Testament şi Catedra de Studiul Noului Testament.

Nicolae Colan — astăzi Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Ardealului — a devenit profesor de Studiul Noului Testament la începutul anului şcolar 1922—1923 şi a funcţionat fără întrerupere la catedră pînă la sfîrşitul anului şcolar 1935—1936, cînd a trecut ca episcop la cîrma Episcopiei Vadului, Feleacului şi Clujului.

La catedră, a adus cu sine o temeinică pregătire teologică şi filologică, dobîndită în ţară (Sibiu şi Bucureşti) şi peste hotare (Berlin, ş. a.). Între alţii, a avut profesor pe renumitul teolog neotestamentar protestant Gustav Adolf von Deissmann.

Ca profesor — şi rector (1929—1936) — al Institutului Teologic din Sibiu a fost unul din cei mai solicitaţi oameni aflaţi în slujba Bisericii ortodoxe ardelenice în prima jumătate a veacului nostru. Feluritele însărcinări de durată sau ocazionale pe care le avea înafara catedrei le-a îndeplinit cu tragere de inimă şi cu pricepere unanim recunoscută, fără să lase să sufere îndatoririle sale didactice. Avea măsură în toate, un echilibru al dozării efor-

turilor și o rînduială tihnită în desfășurarea lor care linișteau și umpleau de încredere pe cei ce osteneau în același făgaș cu dînsul.

Catedra a cîstit-o cu prestigiu didactic și cu rară distincție. Prelegerile sale vădeau erudiție și talent literar, tact pedagogic și prospețime a expunerii. Ele instruiău, cucureau și stîrneau interes cordial pentru visteriile de înțelepciune divină așezate în textele inspirate ale Noului Testament.

Lucrările de specialitate în tărîmul Studiului Noului Testament publicate de profesorul Nicolae Colan au calitățile cerute de la elaboretele de specia această: sînt documentate și erudite, sînt metodic tratate și limpede expuse. Informația lor documentară e amplă — fără să fie greoaie — și selecționată cu spirit critic. Expunerea este înveșmîntată într-un stil atrăgător și nuanțat. Exegeza textului de-o deosebită gingășie paulină al Epistolei către Filimon, precum și savanta porneală de explicare a celei către Efeseni — din care n-a apucat să publice, la timpul său, decît partea isagogică — sînt mărturie în sprijinul celor spuse aci. Calitățile semnalate se întîlnesc și în textele celorlalte elaboreate ale profesorului Nicolae Colan.

Cu lucrarea: „Sf. Pavel către Filimon. Creștinismul și sclăvia” (Sibiu 1925, p. 34) făcea începutul unei colecții de studii biblice și își ilustra metoda de lucru pe care înțelegea s-o adopte în elaborarea lor. Această metodă nu e lipsită de inedit, cum dovedește partea de început a lucrării: ea constă dintr-o măestrită încercare de reconstituire evocatoare a întîlnirii sclavului frigidian Onisim Coloseanul, fugar de la stăpînul său, la Roma, cu Sfîntul Apostol Pavel. Rodul acestei întîlniri frățești și creștinești este textul Epistolei către Filimon și luarea de poziție paulină pe care o prilejuiește ea față de instituția antică — și încă de-atunci anticvată — a sclaviei. Abia după această reconstituire evocatoare urmează isagogia propriu-zisă a epistolei.

Trecînd în fruntea lucrării sale împrejurările urzirii epistolei — sau ceea ce în partea specială a Introducerii în N. T. ține de motivele și scopul scrierii ei — autorul a reușit să realizeze o adevărată captatio benevolentiae a cititorului față de cuprinsul elaboratului său.

În „introducere” (p. 8 urm.), afirmînd între altele că Epistola către Filimon e așezată în canonul Noului Testament tocmai la sfîrșitul scripturilor pauline din pricina scurtimii ei, spune: „Și cred că numai aceasta (scil.: scurtimea epistolei); pentru că judecată în lumina actualității sale — de-atunci și de astăzi — și

în lumina importanței ce-o are problema pe care o atinge, soluționînd-o complet, micul bilet de recomandare ar putea ocupa un loc de frunte în rîndul cărților Legii celei nouă” (p. 8).

Pronunțîndu-se — întemeiat — pentru datarea și localizarea romană a acestei epistole, autorul înregistrează opiniile isagogice-exegetice potrivit cărora ea ar fi putut să fi fost scrisă la Cezareea Palestinei, sau chiar la Efes. Ultima presupunere fiind lipsită de consistență, e lichidată sumar și categoric într-o notă subliniară (p. 12). Cealaltă este infirmată fățiș și documentat cu următoarele argumente:

1. — Epistola către Filimon e scrisă din Roma și nu din Cezareea Palestinei, unde aflîndu-se sub pază severă în palatul lui Irod, reședința permanentă a procuratorului roman, nu putea desfășura lucrarea misionară, nefiindu-i îngăduit contactul decît cu prietenii cei mai apropiați (vezi F. Ap. 23, 35; 24, 23—27; 26, 29—31);

2. — La Cezareea Palestinei nu putea nădăjdui să scape din mîinile lui Antonius Felix, căci acesta aștepta mită de la Sfîntul Pavel, iar Apostolul nu i-o da, știindu-se nevinovat și avînd oroare, ca om și ca creștin, față de venalitate;

3. — În dreapta judecată a lui Porcius Festus — urmașul procuratorului Antonius Felix — Sfîntul Pavel nu credea, dovedă, faptul că a cerut să fie judecat de tribunalul imperial din Roma;

4. — În Cezareea Palestinei, Sfîntul Pavel nu era ispitit de gîndul de-a cerceta Asia (proconsulară) și Frigia. El își isprăvise opera de misionar în Orient. Din Filipeni 2, 24 reiese că intenționa să cerceteze din nou Răsăritul;

5. — La Roma ne duc apoi și indicațiile din Epistola către Coloseni, ca și din cele către Efeseni și Filipeni, care au fost zămislite în împrejurări aproape identice cu Epistola către Filimon;

6. — Fuga lui Onisim era mai avantajoasă și mai sigură la Roma, unde „fugitivarii” (poliția special însărcinată cu prinderea sclavilor evadați de la stăpîn) l-ar fi descoperit mai greu decît într-un oraș mic.

Paternității pauline a Epistolei către Filimon autorul îi dedică considerații cu tărie de pledoarie: „Epistola ... trebuie considerată drept cea mai sigură proprietate a Apostolului Pavel” (fapt recunoscut pînă și de un teolog liberal radical ca Ad. Jülicher...). Intr-adevăr, cine cunoaște cît de puțin mentalitatea marelui misionar, tactul său pastoral, deosebita lui atenție chiar

și pentru chestiunile, în aparență fără însemnătate, cum e soarta unui sclav, și mai ales cine cunoaște structura și duhul epistolelor pauline, nu se poate îndoii de autenticitatea celei către Filimon. Asta, chiar în lipsa dovezilor istorice! Apocrifele oricât de meșteșugit ar fi alcătuite se trădează. În epistola noastră fiecare cuvânt e un argument pentru paternitatea lui Pavel asupra ei" (p. 13).

Comentariul — „tîlcul epistolei”, cum îi spune autorul (p. 16 urm.) — pe alocuri redactat în formă de convorbire (dialog), este senin și degajat, limpede și profund uman, neîmpovărat și deci neartificializat de prea multă erudiție.

A patra și ultima parte a lucrării — intitulată: „Creștinismul și sclăvia” (p. 25 urm.) — începe prin a arăta că Sfîntul Pavel n-a urmărit prin Epistola către Filimon decît „să rezolve, în spirit creștinesc, un caz particular de conflict între un rob și stăpînul său” (p. 25 urm.). Dar din felul în care e soluționat acest caz special „ne putem face o idee principială despre atitudinea creștinismului față de problema sclăviei în special și față de problema socială peste tot” (p. 26).

„Idealul Evangheliei lui Hristos este împărăția lui Dumnezeu, un ideal de natură pur spirituală. Mijloacele de realizare ale acestui ideal trebuie să fie, implicit, de aceeași natură” (p. 26). În lumina acestei constatări trebuie văzută și problema omului în perspectivă creștină. E „adevărat că Mîntuitorul s-a adresat mai ales celor mici și apăsăți, desmoșteniților lumii acesteia și n-a avut vreo deosebită simpatie față de societatea înaltă — cărturarii și fariseii vremii sale. Dar tot atît de adevărat este că în întreaga literatură a misionarismului Bisericii creștine din antichitate nu găsim o singură urmă despre problema socială, așa cum se pune astăzi. În centrul ei stau peste tot problemele mîntuirii sufletului, probleme care nu cunosc deosebire de clasă” (p. 26 urm.).

În ceea ce privește sclăvia — în cadrul Bisericii și al Evangheliei lui Hristos — aceasta „a fost învinsă dinăuntru înafară, întrucît stăpîn și sclav deopotrivă erau robi ai lui Hristos. Din punct de vedere religios se bucurau de drepturi egale. Sclavii puteau ocupa și cele mai înalte slujbe bisericești” (p. 27), fapt ilustrat chiar în persoana lui Onisim, care — după cum ne informează tradiția bisericească — a ajuns episcop (la Efes, sau la Berea, în Macedonia).

Simpatia Mântuitorului față de „cei săraci și năcăjiți” este explicabilă: bogăția — și îmbuibarea pe care o generează ea de obicei — „abate pe om de la preocupările unei vieți duhovnicești superioare și de la urmărirea unor idealuri de o valoare permanentă” (p. 27), fapt exprimat deslușit în unele texte evanghelice (vezi Matei 6, 21; Luca 12, 34; 18, 24—25; Matei 19, 23—24). La acest loc, autorul face precizarea — întru totul și oricând valabilă din punct de vedere creștinesc — că: „Aceasta nu înseamnă, însă, că bogatul ar fi exclus de la fericirea veșnică, tot așa cum nici săracul nu devine necondiționat părtaș al împărăției lui Dumnezeu numai pentru că-i sărac” (vezi p. 28). Cum trebuie înțeleasă această precizare, se vede și din cele ce urmează: „Evanghelia lui Hristos — spune autorul — nu e în funcție de considerații de natură sociologică. Ea este prin excelență de natură religioasă, etică. Prin urmare idealul ei nu se realizează prin orînduirea vieții externe, prin legiferarea raporturilor sociale dintre oameni — în orice caz nu în primul rînd prin acestea, ci prin înnoirea sufletească, individuală, a fiecărui om”. „Iar unicul mijloc pentru această înnoire este dragostea” (p. 30). „Iată pricina pentru care Evanghelia Mântuitorului tinde să realizeze marea reformă a vieții umane *dinăuntru înafară* și nu invers...” (p. 31).

În ceea ce privește instituția sclaviei, Sf. Pavel — cetățean roman și om al legii fiind — „sub raport juridic” o recunoștea. Dar el o desființă prin ideea evanghelică a dragostei creștine, care sta la temelia doctrinei sale cu privire la raportul dintre sclav și stăpîn” (p. 32). „Să ne închipuim ce s-ar fi ales de Evanghelia Mântuitorului — spune autorul — dacă ea ar fi fost pusă în directă funcție de frământările sociale ale vremii! „Vestea nouă” ar fi stîrnit poate o răscoală a sclavilor în plus, dar ar fi fost stinsă pentru totdeauna, ori cel puțin pentru multă vreme — odată cu înnăbușirea acestei răscoale” (p. 32). „În cazul nostru, legea civilă îi poruncește să trimită pe Onisim îndărăt la stăpînul său. Dar prin îndrumările pe care i le dă lui Filimon, prin rugămintea pe care i-o adresează acestuia ca să-l primească pe Onisim cu dragostea de care e vrednic *un frate* în Hristos — Pavel desființează de fapt raportul dintre stăpîn și slugă, dintre domn și sclav” (p. 33).

Lucrarea sfîrșește cu această caracterizare întru totul exactă:

„Epistola către Filimon e cel mai strălucit exemplu de felul în care marele Apostol Pavel a știut să concilieze ordinea so-

cială existentă cu postulatele Evangheliei lui Hristos. Ea este o capodoperă de tact pastoral, de înțelepciune apostolică, din care se desprinde luminos marele adevăr, că în fond: *desăvârșita iubire creștinească și sclăvia se exclud*" (p. 33).

Calea spre lichidarea odioasei instituții a sclăviei — văzută de Sfântul Pavel — este încorporarea sclavului în familia creștină. Lucrarea profesorului Nicolae Colan pune în lumină clară acest adevăr, cu pătrundere și pricepere de comentator competent al ei.

Studiul introductiv la Epistola către Efeseni,¹⁴ prin amplexarea și temeinicia lui, arată indirect cât de valoros ar fi fost și comentariul acestei scripturi pauline, dacă ar fi ajuns să vadă lumina tiparului.

Prezentarea pe care această lucrare isagogică o face străvechiului Efes e documentată și captivantă. De-altcum, întreaga lucrare se remarcă prin vioiciunea și expresivitatea stilului și prin siguranța cu care semnalează și soluționează ceea ce este deosebit și dificil în isagogia Epistolei zisă către Efeseni.

Această epistolă paulină — remarcabilă înainte de toate prin caracterul ei doctrinar eclesiologic — e aproape sigur că n-a fost adresată inițial bisericii din capitala Asiei proconsulare. Ea trebuie să fi fost sau o epistolă circulară (adresată bisericilor creștine din Asia proconsulară, sau chiar din Asia Minor, în frunte cu cea din Efes), sau Epistola Sfântului Apostol Pavel către Laodicieni, despre a cărei existență certă stă mărturie textul din Col. 4, 16. Ambele posibilități sînt analizate cu fină pătrundere de către profesorul Nicolae Colan, care ne-a dat astfel cel mai temeinic studiu ortodox român de pînă atunci cu privire la problema primilor destinatari ai Epistolei zisă către Efeseni. Personal, autorul înclină să vadă soluția problemei în ipoteza epistolei circulare.

Răspunzînd unor necesități ale vieții bisericești din vremea de după primul război mondial, profesorul Nicolae Colan a alcătuit unele lucrări de orientare misionară.

Rîvna luminată de care era pătruns profesorul Nicolae Colan față de studiile biblice neotestamentare — și, în mod predilect, față de cele pauline — sprijinită pe-o competență îndeobște recunoscută, i-a rămas intactă și ierarhului de după aceea. E ceea ce dovedește întreaga sa activitate publicistică — inclusiv

¹⁴ Vezi nota 11.

cea beletristică — și mai cu osebire scrisorile pastorale, vibrante și pline de conținut, pe care le adresează de mai mult de-un pătrar de veac încoace clerului și credincioșilor, la marile praznice ale anului bisericesc: ele valorifică din belșug, într-o manieră care-i este proprie, zăcămintele literaturii inspirate a Legii celei nouă pentru sporul în credință și virtute al credincioșilor cărora le sînt destinate.

Pentru desfășurarea unei activități cărturărești bogate — spunea Înalt Prea Sfinția Sa ca episcop al Clujului (1945) — „după așezata vorbă a cronicarului, timp hodenit și gînd slobod trebuiaște. Iar eu nu le-am prea avut”. Și așa este! Numeroasele și cinstitoarele îndatoriri bisericești — administrative și cultural-religioase — cărora le-a făcut față în chip exemplar ca profesor de teologie și apoi ca ierarh, stau mărturie despre aceasta. Între altele, profesorul Nicolae Colan — că principalul colaborator al mitropolitului Nicolae Bălan în bogata-i activitate editorială, care-i cinstește arhipăstorirea excepțională — a fost un neobosit animator și îndrumător pentru autorii mai tineri de studii biblice. Lucrările de specia aceasta apărute în editura Arhiepiscopiei Sibiului, au trecut în manuscris și pe sub ochii săi, bucurîndu-se de îmbunătățiri prețioase, după caz și împrejurări. Pe de altă parte, ca profesor și rector, iar apoi ca episcop, s-a îngrijit ca Studiului Noului Testament să i se asigure cadre didactice corespunzătoare. Cînd acestea i-au lipsit, din cauza vitregiei vremurilor — ca la Cluj, între anii 1940—45 — n-a pregetat să urce din nou la catedră, ierarhul redevenind vremelnic profesor în toată puterea cuvîntului.

Nu putem încheia această expunere fără a menționa cele două ediții ale Noului Testament de la Cluj, pe care le-a publicat în 1942 și 1945 Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan, mitropolitul de azi al Ardealului. Atenția și interesul cu care profesorul Nicolae Colan urmărea, cîntărea și stimula — pînă activa la catedră — strădanile de traducere și editare în romînește a textelor inspirate,¹⁵ ascundeau și germenele planului editorial pe care avea să-l îndeplinească în excelente condiții de fond și formă episcopul clujan. Prin această lucrare, editorul dădea o replică vrednică de poziția sa în sînul Bisericii ortodoxe ardeleni ierarhului

¹⁵ E ceea ce se poate vedea, spre exemplu, în poziția critică luată de profesorul Nicolae Colan față de reușita traducere a Noului Testament în romînește făcută de preotul profesor Dr. Grigorie Pișculescu (Gala Galaction), în „Revista Teologică”, XVII, 1927, p. 395 urm.

de fericită pomenire care ocîrmuia în sec. XVII această Biserică, mitropolitul Simion Ștefan al Ardealului, căruia îi datorim cea dintîi ediție tipărită în romînește a Legii celei Nouă: Noul Testament de la Bălgărad, din 1648.

Oprim aceste „contribuții parțiale” aci. Ele se referă, precum se vede, la un trecut bisericesc de care ne desparte cel puțin un pătrar de veac. Acest interval de timp este destul de respectabil ca să ne înlesnească rostirea unui cuvînt de senină și obiectivă apreciere asupra strădaniilor de pînă atunci, desfășurate la Sibiu în scopul promovării studiilor neotestamentare. Partea ce-i revine Arhipăstorului nostru de astăzi din aceste strădanii este remarcabilă, chiar cînd o privești prin prisma acestei evocări sumare a dimensiunilor ei.

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

BISERICA ORTODOXĂ ÎN VEACURILE XV—XVII

Căderea Constantinopolei în 1453 sub turci a fost socotită în mod variat de către credincioși. Pe lângă explicații de ordin istoric, s-a mai dat și o explicație apocaliptică. Astfel anul 1453 corespundea cu anul 6961 de la facerea lumii, așa că peste 39 de ani (adică în 1493) credincioșii se așteptau la împlinirea anului 7000, când avea să vină Mîntuitorul Hristos la Parusie, făcînd adunare între ciclul 6000 ani, indicat de Origen, și 1000 de ani explicați de vechii mileniști.¹ Dar sorocul a trecut și istoria s-a desfășurat mai departe. Cu aceasta se ocupă expunerea ce urmează.

1. VECHILE PATRIARHII SUB STĂPÎNIRE MOHAMEDANĂ

Prăpădul adus de turci valorilor culturale bizantine și ortodoxe din Constantinopol e fără seamăn. Astfel, pe lângă vechile patriarhii din Alexandria, Antiohia și Ierusalim, sărăcite de stăpînirea arabă și mamelucă, precum și de invaziile mongole în Siria, acum și Patriarhia Ecumenică apucă pe drumul necazurilor, contra căreia turcii au ridicat Patriarhia de la Ohrida, îngreunînd totodată și viața Patriarhiei sîrbe din Peci.² Numai Sf. Munte Athos a fost ferit de dezastru, monahii reușind să obțină

1 Despre istoria Bisericii ortodoxe pînă la 1453 vezi la Șesan M., Biserica ortodoxă pînă în veacul al XI-lea, Mitropolia Ardealului 1/3 1963, și idem, Biserica ortodoxă în veacurile XI—XV, Mitropolia Ardealului 4/6 1963; — în continuare vezi: Bakalopoulos A., Istoria tu neu Ellenismu, Salonic 1952; Tsakonas D., Isagoge is ton neon Ellenismon. Atena 1958; Beck G. H., Kirche und teol. Literatur, im Byzantinischen Reich, München 1959; Benz E., Die Bedeutung der griech. Kirche für das Abendland, Mainz 1959; Bratsiotis P., Die orth. Kirche in griechischer Sicht, 2 vol. Stuttgart 1959/60. Meyendorff J., L'Eglise orthodoxe, Paris 1960; Evdokimov P., L'Orthodoxie, Paris 1959; Attwater D., The christian Churches of the East, 2 vol. Londra 1961; Clement O., L'Orthodoxie, Paris 1961, col. Que sais-je; Zernov N., Eastern Christendom, Landra 1961.

2 Vezi: Radici R., Die Geschichte des Konstantinopolitanischen Patriarchats, Vîrșet 1877; Lebedev A. P., Istoria grekovostocnoi cerkvi pod vlastiiu turok. Serg. Posad 1896; Mitr. Antim de Loveci, Christianstvoto na Balkanskia Poluostrov, Sofia 1929; Lamouche C., Histoire de la Turquie, Paris 1934; Iorga N., Byzance après Byzance, Paris 1935; Sotiriu G., Kimelia tu ikoumeniku Patriarchiu, Atena 1938; Pa-

garanții de la emirii Murad II și Mohamed II că în hotarul regiunii autonome atonite nu va călca nici un mohamedan și nici o femeie.

Respectînd autoritatea de stat, după principiul stabilit de Sf. Apostol Pavel în Romani 13 și de Sf. Apostol Petru în I Ep. 2, 13, patriarhul ecumenic Ghenadie II Scholarul a prezentat marelui emir Mohamed II o mărturisire de credință ortodoxă, spre a-i fi cunoscut conținutul pașnic și astfel Mohamed l-a confirmat pe patriarh ca etnarh al grecilor, adică conducător al lor și în latura politică. Dar privilegiile acordate, curînd nu au mai fost respectate, fapt care a stingherit arhipăstoria patr. Ghenadie dintre anii 1454—1456, 1460—1464 și 1464—1465.³

Cu toate acestea, ca patriarh ecumenic Ghenadie nu și-a slăbit grija generală pentru Biserica ortodoxă, după ce nenorocirea căderii cetății l-a reconciliat cu Bisericile ortodoxe locale, ca ispășire a păcatului unirii. De aceea el confirmă către Mitropolitul Iona al Rusiei autocefalia proclamată în 1448 și cu ajutorul monahilor de la Athos reface în 1460 mănăstirea bulgară a Sf. Ioan Rilski și apoi dobîndește de la mamelucii egipteni reluarea dreptului pentru Patriarhia ortodoxă din Ierusalim de a păzi mai departe Locurile Sfinte.

Dar urmașii săi, patr. Ioasaf II și Marcu II, au de suferit înjosiri, căci pentru stăvilirea expansiunii turcești s-au ridicat creștinii romîni: Ioan Corvinul, regentul Ungariei (—1456), Vlad Țepeș al Țării Romînești, care l-a bătut pe Mohamed II în 1462, precum mai apoi și Ștefan cel Mare al Moldovei, care era înrudit prin soție cu familia bizantină a Comnenilor și Paleologilor.⁴ Dar turcii reușesc să sfarme statul sîrb concentrat la Smederevo, în 1459, și să cucerească restul statului bizantin de la Trapezunt, în 1461, așa că Mohamed II își va lua în 1473 titlul pompos de „sultan”. Dar, paralel, și marele inchișitor latin Ioan de Torquemada va încerca să activeze în teritoriul ortodox din Bosnia, mai întîi printre bogomili.

padopoulos Th., *Studies relating to the History of the Greek Church under turkisch domination*, Bruxella 1952; Zakynthios D., *Turkokratia*, Atena 1957. Vezi și *Manualele publicate de Patriarhia Romînă: Istoria bisericească universală*, vol. 2, 1956; și *Istoria Bisericii romîne*, vol. 1, 1957.

³ Vezi precizări la Pulpea-Rămureanu I., *Ghenadie II Scholarul*, *Ortodoxia* 1, 1956, p. 71—96.

⁴ Cîmpina B., *Victoria oștirii lui Țepeș asupra sultanului Mohamed II*, *Studii, revistă de istorie* 3, 1962, p. 533s; despre Ștefan cel Mare, comemorări în *Mitropolia Moldovei* 3/4, 1957; în *Biserica Ort. Romînă* 7, 1954; Cerna-Rădulescu Al., *Legături politico-religioase romîno-ruse*. București 1949.

În apărarea lor,⁵ ortodocșii vor realiza în Transilvania Mitropolia ortodoxă de la Feleac, prin mutarea celei de la Severin în Ardeal, în Albania rezistă eroic George Kastriotul Skanderbeg (—1468), în Ucraina Polonă se întăresc Frățiile de bresle de la Leov și Vilna, se strâng relațiile dintre Țările Române și Athos prin mijlocirea Măn. Cutlumuș; Patriarhia din Ohrida își lărgeste jurisdicția peste Sîrbia, Dalmația, Italia sudică, Sicilia și Malta și misiunea rusă activează în regiunea Perm, precum și în peninsula Kola, printre laponi; comerciantul rus Nikitin străbate mări ca să ajungă în 1467 în India.

Dacă în sudul Dunării s-a impus Patriarhia din Ohrida, apoi în nordul Dunării se ridică Mitropolia Moldovei, cu mitropoliții Teoctist și Gheorghe de la Neamț, pe vremea lui Ștefan cel Mare (—1504). Și în nordul Mării Negre se impune Marele principat rus al Moscovei cu cneazul Ivan III (—1505), care reușește să suprimă stăpînirea Hoardei de Aur din sudul Rusiei, în 1480.

Totuși ortodocșii din acea vreme aveau în fața lor o coaliție latino-turcă, deși nedeclarată, dar activă. Deși Mohamed II nu s-a înțeles cu papa Piu II asupra botezării sale, prin care i s-ar fi recunoscut stăpînirea la Bizanț, totuși Roma urmărea cu ajutorul stăpînirii turcești să forțeze prin card. Visarion, fost mitropolit al Niceii, în 1472, legarea Moscovei de Roma prin căsătoria cneazului Ivan III cu Zoe-Sofia, nepoata împăratului-erou de la Bizanț, care ar fi fost „unită” prin decizia de la Florența. Dar încercarea a eșuat.

Avînd în vedere această agresivitate apuseană, pe vremea cînd ocuparea tronului patriarhal devenise o sursă de venituri arbitrare pentru viziri și sediul Patriarhiei Ecumenice a trebuit să se mute la Biserica Pammakarista, patr. Maxim III Peloponesianul a intervenit în 1482 la dogele Venetiei, Ioan Mikenigos, ca să-i apere pe grecii ortodocși de latinizare. Apoi patr. Simeon din Trapezunt (—1486) a convocat la Constantinopole un sinod endemic, în 1483, la care patriarhii răsăriteni și numeroși vlădici din cadrul Bisericii ortodoxe întregi au refuzat în mod categoric unirea florentină ca neavenită din capul locului; primirea unui latin la Biserica ortodoxă, însă, urma să se facă prin remisiune, și nicidecum prin rebotezare, cum o aplicau latinii la caz dat ortodocșilor.

Colaborarea dintre Bisericile ortodoxe surori s-a întărit.

⁵ Lupșa St., Despre Mitropolia Ardealului, începuturile, în Mitropolia Banatului 1/3 1957; Radonici J., G. Skanderbeg, Belgrad 1942.

Astfel în 1484 ep. Vasile al Romanului îl informa pe mitrop. Gherontie al Moscovei asupra slujbei sfințirii unei biserici, rit necesar pentru târnosirea catedralei Uspenia din Moscova. Apoi în virtutea aceleiași unități în credință și atitudine, patr. ecumenic Nifon II (—1506) a vorbit despre nulitatea unirii florentine la Athos, la Salonic, la Constantinopole și în Țara Românească. În acest sens a și întărit Mitropolia Ungrovlahiei, dându-i episcopi sufragani la Râmnic și la Buzău, pe vremea lui Radu cel Mare,⁶ fapt care echivala cu o autonomie locală. Pentru accentuarea aceleiași poziții a mitropolitului de la Moscova, cneazul Ivan III a acordat în 1495 mitropolitului său un sceptru, ca semn al puterii (feudale) în Biserică. Insuflețit de înflorirea Rusiei și de măreția Kremlinului cu bisericile sale, starețul Filotei din Pscov a adresat în 1512 cneazului Vasilie III (—1533) o scrisoare în care spunea: „Moscova este succesoarea marilor capitale ale lumii, a Romei antice și a Romei a doua de la Constantinopole; prima a căzut în erezia papală, a doua a făcut unirea la Florența și a căzut; Moscova este a treia Romă, cea dreptcredincioasă, iar a patra Romă nu va mai fi”.

În schimb, însă, sîrbii, pătîmind greu din partea turcilor, încep să emigreze în nordul Dunării, unde înființează măn. Fruška Gora și centrele de la Kruședol, Josal, Chopovo și altele, cu o episcopie la Serm, în 1508, care depindea însă de Patriarhia Ecumenică, fiind despot Gheorghe Brancovici (—1516). Pe atunci sîrbul Macarie a început la Cetinie, din Muntenegru, în 1493, tipărirea cu litere cirilice aduse de la Veneția, a unor cărți de cult și apoi trece în Ungrovlahia, continuîndu-și activitatea la Țîrgoviște. Era astfel prima activitate de tipar în Răsăritul ortodox. Ea va avea continuare la Mljet, în Dalmația, unde se va publica și primul „srbliak” cu toți sfinții naționali sîrbi, ca Sf. Sava și urmașii săi în mitropolie, regii Uroș I și Uroș V, cneazul Lazar, Gh. Brancovici și alții.

Pe cînd la Constantinopole, acum numită „Istambul” pe turcește (din grecescul: eis tin polin — în spre oraș), existau la 110.000 case, dintre care 60.000 turcești, 40.000 creștine și 10.000 evreești, sultanul Selim I a pornit la cuceriri și în 1517, anul începerii reformei luterane, el a cuprins și regiunile celorlalte patriarhii orientale, ocupînd Siria, Palestina și Egiptul, proclamîndu-se chiar calif. Deci acum se înăspresc măsurile îm-

⁶ Episcop Tit Simedrea, *Viața și traiul Sf. Nifon*, București 1937; Moisescu Gh., *Viața Sf. Nifon*, B.O.R. 9, 1958.

potriva creștinilor din aceste regiuni, ca să triumfe Coranul. Se înființează corpul ienicerilor, cu copii de creștini; creștinii nu mai pot construi biserici de zid, ci numai din lemn.

Numai patr. Ioachim Pany din Alexandria (—1567) a reușit să obțină de la Selim unele îngăduințe, pe baza cărora ajută apoi orientul creștin, ca „patriarh și papă al Alexandriei, judecător a toată lumea” și „taumaturg”. Și patr. Gherman II din Ierusalim a primit de la același sultan încuviințarea de a administra, prin Frăția Sf. Momînt, Locurile Sfinte, în care erau cuprinse: Sf. Mormînt, Peștera Nașterii din Betleem, Biserica Învierii, Golgota, Ghetsimani, Muntele Măslinilor, Nazaretul, Taborul și altele. Pelerinajele la aceste locuri au mijlocit strîngerea legăturilor dintre Bisericile locale și Ierusalim prin „aghioțafi” și „hagii”. Dar au fost de întîmpinat noile pretenții ale latinilor față de aceste Locuri sfinte.

Patriarhia din Antiohia, cu sediul la Damasc, suferea din cauza neînțelegerilor dintre ortodocșii greci și arabi. Numai Catholicatul din Georgia, pus sub ocrotirea Sf. Grigore Luminătorul, se menținea pe linia ortodoxiei tradiționale, fără frămîntări interne.

Cazuri de renegări se întîmplă mai ales în Albania, Herțegovina și Bosnia, pe cînd ortodocșii greci, arabi, bulgari, sîrbi, macedoneni și romîni rezistă în credința strămoșească. De aceea apar numeroși neomartiri, ca: patr. Nifon (1508), Sf. Fanurie, cuv. Dionisie, ucenicul Sf. Iacov cel Nou, Ioan cel Nou Epirotul, Macarie de la Salonic, ucenicul Sf. Nifon, cuv. Teofil de la Athos, cuv. Nicodim de la Meteoră, Teodor din Constantinopole, Ioan Culica, Duca din Mitilene, cuv. Damian de la Athos; apoi la bulgari: Nicolae de la Sofia, Gheorghe cel Nou de la Sofia (1515), Gheorghe cel mai Nou; la romîni, bănățeanul Iosif de la Partoș, mitropolitul Banatului (1552).

Relațiile interortodoxe încep să se înmulțească.⁷ Un prim exemplu servește cazul evlaviosului Neagoe Basarab al Țării

⁷ Snegarov I., Kulturni i politiceski vrazki mezdu Bulgaria i Rusia, Sofia 1953; Constantinescu-Iași P., Relațiile culturale romîno-ruse, București 1954; Ivanov A., Russk. pravoslavna cerkov i pravoslavni vostok. Jurnalul Patriarhiei din Moscova 6 și 7, 1956; Sabatin I., Iz istorii vrainmootnoșenia serbskoj i russkoj pravosl. cerkvi, Jurnalul Patr. din Moscova 6, 1956; Pulpea I., Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Țările Romîne, Studii Teologice 1/2 1956; Georgescu I., Legăturile Țărilor Romîne cu Ierusalimul, Studii Teol. 5/6 1956. Vornicescu N., Legăturile Patriarhiei din Constantinopole cu Biserica Romînească, Mitropolia Olteniei 3/4 1959; Giurescu C., Despre relațiile romîno-egiptene, Studii, revistă de istorie 1, 1957; Sirbu C., Din trecutul unității ortodoxe, Ortodoxia 1, 1959, și Mitropolia Ardealului 3/4, 1959.

Românești (—1521), care întreține legături cu Constantinopole, cu Orientul ortodox și cu Sîrbia. Noile împrejurări creiază și mijloace noi de acțiune. Astfel patriarhii orientali inaugurează sistemul vizitelor personale în variate țări, pentru contacte, lămuriri și ajutoare. Sistemul l-a inaugurat patr. ecumenic Ieremia I (—1547), călătorind în Cipru, Egipt, la Ierusalim, în Serbia, Tîrnova și la Veneția. Urmează patr. Gherman II al Ierusalimului (—1579), care vizitează Țara Românească, Moldova și Rusia; exemplul va fi urmat în cursul veacului de alți zece patriarhi ecumenici, fapt care a contribuit esențial la menținerea unității panortodoxe.⁸

Departate de zgomotul și frământările vremii, Mănăstirile de pe Sf. Munte Ahtos, reduse la cifra de 20 și cu numeroase schituri, întrețineau prin monahi și mănăstirile variatelor națiuni aceeași conștiință de unitate ortodoxă, distingîndu-se prin continuarea picturii bizantine în stil mai natural, după penelul lui Teofan al Cretei și al legendarului Panselin. Dacă mănăstirile din Siria și Sîrbia sînt săracite, apoi mai bine o duc cele grecești din Patmos, Meteora din Tessalia și Spileon din Pelopones. Mai înfloritoare erau însă mănăstirile din Țările Românești și din Rusia; de aceea acestea puteau da din prisosul lor celor săracite și astfel se naște sistemul închinării unor mănăstiri către cele din Orientul mohamedan.

Între teologii vremii sînt de remarcat arhiep. Ghenadie din Novgorod, care alcătuieste textul unei Biblîi în slavonă (—1520), apoi Iosif Volokolamski din Rusia, și grecii Manuil Corintianul, Maxim Aghioritul, activ și în Rusia, Pahomie Rusanos și Antonie Eparchos, care apără ortodoxia și combat latinismul papal.

Între timp, sultanul Soliman Magnificul (—1566) a cucerit Ungaria după victoria de la Mohaci, din 1526, și după trei ani stătea deja în fața Vienei. Abia atunci și-au dat seama apusenii de pericol: i-a ajuns pedeapsa abandonării ajutorării Bizanțului la timpul său, și, deci, acum se înspăimîntă la gîndul necazurilor la care vor fi expuși.

În spațiul balcanic bisericesc s-au ivit însă neînțelegeri, începînd din 1531, între ierarhia sîrbă reprezentată prin mitrop. Pavel de Smederevo și Patriarhia din Ohrida, fapt care a determinat alte emigrări sîrbești spre Croația, Sirmiu, Dalmația și

⁸ Vezi Ep. Samaha V., Raporturile dintre Biserica ortodoxă din Antiohia și Biserica ortodoxă rusă, B.O.R. 3/4, 1958; Braniște M., Patriarhi de Constantinopole prin Țările Romîne, Mitrop. Olteniei 1/2, 1958.

Ungaria Sudică. Atunci marele vizir Mehmed Ali Sokolovici, de neam sîrb, a intervenit pentru potolirea frămîntării și l-a ajutat pe fratele său, monahul Macarie (—1573), să primească încuviințarea patriarhului ecumenic Ioasaf II și îl așează, în 1557, patriarh la Peci-Ipek, rînduindu-i jurisdicția peste ortodocșii din Sîrbia, Muntenegru, Samokov, Bosnia, Herțegovina, Dalmația, Croația, Slovenia, Srem, Bacica și Baranya, apoi peste toți sîrbii catolici din aceste regiuni, precum și peste ortodocșii romîni din Ungaria și Transilvania, devenite turcești, încît patriarhia însuma 40 de eparhii sufragane.⁹

Acest patriarh sîrb colaborează apoi cu patriarhul ecumenic în favoarea ortodocșilor cînd s-a ivit reforma protestantă și a pornit la acțiune de prozelitism. Patr. Macarie a sprijinit activitatea tipografică a Diaconului Coresi, ca să publice cărți de cult în slavonă, pe care le folosește în patriarhia sa și apoi susține Mitropolia ortodoxă a romînilor din Transilvania, stabilită cam din 1540 la Alba Iulia, rînduind ca mitropolit pe ep. Eftimie, venit din Moldova, în 1571.

În schimb, bulgarii și-au îndreptat nădejdlile spre marea biserică din Rusia, cerînd de acolo ajutor, precum a făcut-o și Biserica din Georgia-Gruzia.

În ce privește Mitropoliile romînești, de la Suceava și Tîrgoviște, ele își dezvoltă activitatea folosind limba slavonă în biserică, precum și pe cea romînească, provenită din tipăriturile lui Coresi.

2. CONTRIBUȚIA BISERICII ȘI A PATRIARHIEI RUSE LA VIAȚA BISERICII ORTODOXE

În adevăr, în veacul XVI Biserica rusă era cea mai mare și mai importantă în cadrul întregii Biserici ortodoxe. De aceea și contribuția mitrop. Macarie de la Moscova (—1564) a fost hotărîtoare. În acest scop, mitrop. Macarie a convocat la Moscova, în 1551, un mare sobor general, cu delegați și din alte biserici surori, la care a fost stabilit codicele administrației bisericești, numit „Stoglav”. Apoi a redactat Zakonicul țarului Ivan IV, pentru care a primit de la mitropolitul Moldovei textul Pravilei lui Matei Vlastare. A compus apoi lista celor 75 de sfinți ruși și din 1561 a început să tipărească, la prima tipografie rusă, Apostolul și apoi Mineele (după manuscrisul său) la 1300 de sfinți,

⁹ Amănunte la Anuichi S., Patriarhia de Peci (1557—1766), Studii Teologice 7/8, 1962.

cu 9000 pagini și 16.000 ilustrații, care vor circula apoi spre regiunile unde limba slavonă era folosită în biserică.¹⁰ Pe linie misionară, a sprijinit convertirea ciuzilor și a cerchezilor și a combătut ereziile lui Matei Bășkin și Teod. Kosoi.

Apoi patriarhii ecumenici Ioasaf II (supravegheat de marele vizir Șeitan Oglu), Mitrofan III și Ieremia II, împreună cu patr. Macarie de la Moscova și patriarhul sîrb Macarie, s-au interesat de protestantismul luteran, care se arăta agresiv în spațiul ortodox, fiind apoi urmat de cel calvin, în variate forme.¹¹ Cu toate acestea, Biserica ortodoxă nu și-a părăsit principiul toleranței, care primește expresie și în îndemnul patr. Mitrofan III, din 1567, către cretani, de a nu manifesta porniri dușmănoase nici față de iudei, pentru că o nedreptate și calomnie adresată și unui necredincios nu poate fi nicidecum justificată și nici iertată.

Pe atunci creștea expansiunea turcă, așa că în 1571 ei au cucerit de la venețieni Cipru, Creta și Morea. Astfel ortodocșii au scăpat de stăpînirea latină, dar au căzut sub cea turcă, totuși mai îngăduitoare față de ortodoxie decît latinii.¹² Dar turcii erau din nou porniți spre intoleranță; de aceea în 1575 a fost profanat mormîntul Sf. Sava de la Mileșevo și apoi moaștele lui arse la Belgrad, după 20 de ani, de vizirul Sinan Pașa, ca sîrbii să nu mai aibă un patron național. Apoi sultanul Murad III ordonă să fie dărîmate bisericile făcute din piatră și cărămidă, admițînd numai cele din lemn. Și în 1586 ocupă și Biserica Pammakarista, a Patriarhiei Ecumenice, care acum trebuie să se mute la Vlah-Serai, palatul voievodului Ungrovlahiei, apoi în 1597 la Sf. Dumitru de la Xiloporta și în fine, în 1601, la Sf. Gheorghe din Fanar, unde poate rămîne pe viitor. Despre aceste necazuri scriu istoricii Patriarhiei Ecumenice, Damaschin Studitul și Manuil Malaxul, și informează Apusul protestanții Ștefan Gerlach, venit la Constantinopole în 1578, precum și Martin Crusius, în lucrarea sa: „Turcogrecia”, publicată la Tübingen în 1584.

Patriarhii Silvestru al Alexandriei și patr. ecumenic Ieremia II reușesc să mai salveze cîte ceva atît în Răsărit, cît și în Apus, obținînd de la dogele Veneției asigurarea că va ocroti comunitatea grecească de la Veneția, care primea în frunte pe epis-

10 Cf. Nikonov V., Sobor goda 1551, Jurnalul Patriarhiei din Moscova 9, 1951.

11 Vezi amănunte la Șesan M., Ortodoxia în fața Reformației și a Uniației, Mitropolia Ardealului 3/6, 1962.

12 Papaioanos C., Istoria tis orth. ekklesias Kypru, 3 vol. Atena 1923/30; Embirikos A., La renaissance crétoise, Paris 1960; Zakynthios D., Le despotat grec de Moree, Atena 1953.

copul Gavriil Sevirul (—1616), dîndu-i jurisdicție și peste ortodocșii din Ancona, Mesina și Malta, care trăiau alături de italo-grecii uniți.

Pe atunci, românii ortodocși ardeleni aveau în frunte pe mitropoliții Ghenadie de Alba Iulia (—1585) și pe Ioan de Prislop (—1608), autori de cărți de cult și cu legături strînse cu mitropoliile din Moldova și Muntenia, încît mitropolitul Moldovei a putut trimite ca episcop la Muncaciul maramureșan pe românul Serghie de la Tismana.

Nașterea Bisericii romano-catolice după sinodul de la Trident, prin declarația papii Pius IV din 1564 — în urma căreia Biserica romano-catolică, dezvoltată din vechea Patriarhie romană, nu mai avea nevoie de Ortodoxia tradițională¹³ — a făcut necesar să se apropie mai strîns întreolaltă, spre colaborare tot mai deplină, Patriarhia Ecumenică și Patriarhia Rusă, una cu tradiții ortodoxe puternice și alta cu vitalitate și capacități nepuizate.¹⁴ Astfel Patriarhii Ioasaf II, Mitrofan III și Ieremia II se adresează țarului Ivan IV cel Groaznic (—1583), constatînd că țara lui este puternică, că acolo se zidesc biserici mărețe, că viața este îndrumată și în latura socială, prin codicele casnic numit „Domostroi” redactat de preotul curții Silvestru, că statul s-a lărgit spre Kipceak, Kazan și Astrahan, trecîndu-se la cucerirea Siberiei. În plus, a început cinstirea, din 1579, a faimoasei icoane a Maicii Domnului de la Kazan, făcătoare de minuni, în legătură cu misiunea de încreștinare din acea regiune, susținută cu însuflețire de Sf. Trifon, arhiep. Gurie, Gh. Polevoi, ep. Varșanufie și ava Chiril.

Dar și în Lituania și Ucraina de sub stăpînirea polonă s-a impus o viață ortodoxă bogată, datorită principelui Constantin din Ostrog, care în 1581 a publicat prima Biblie în slavonă, după unele manuscrise aduse din Moldova.

Deoarece însă la încheierea păcii cu Polonia țarul rus a fost nevoit să caute mijlocirea papii Grigore XIII, cel cunoscut prin Contrareformă și stăruințe unioniste față de ortodocși, în care scop l-a trimis la Moscova pe iezuitul A. Possevino, patriarhul

¹³ Vezi la Șesan M., Circulația cuvîntului ortodox după 1054, Mitropolia Ardealului 3/4, 1956, p. 251 și idem, Despre Ortodoxie și Catolicitate, Ortodoxia 2, 1961, p. 164s.

¹⁴ Vezi Vipper R., Ivan Groznîi, ed. III Moscova 1944; Orlov K., Iov pervai patriarh Moskovski, Tver 1907; Șabatin I., Pervai patr. Moskovski Iov, Jurnalul Patriarhiei din Moscova 5, 1957; amănunte la Winter E., Russland und das Papsttum, vol. 1, Berlin 1960, p. 205—273.

Ioachim al Antiohiei și patr. ecumenic Ieremia II, care tocmai refuzase o înțelegere teologică cu protestanții, pornesc personal spre Rusia, ca să vadă situația la fața locului. Cu această ocazie, cei doi patriarhi sprijină în Ucraina și Lituania polonă întărirea Frățiilor ortodoxe de bresle din Leov, Vilna și Ostrog, apoi organizarea celor din Kiev, Moghilău, Lutsk, Minsk și Pinsk, înzestrarea unor centre din Leov, Ostrog și Kiev cu tiparnițe și înființarea, pe lângă vechile mănăstiri Poceaev și Zamoste pe Bug, încă a altora, la Cholm, Suprasl și Dragocin. Ca teolog s-a impus acolo Nichifor Tur.

Ajungînd apoi patr. Ieremia II la Moscova, în 1588 — fiind însoțit și de mitropolitul Gheorghe Movilă al Moldovei — el înțelege dorința țarului Teodor I Ivanovici de a avea în Rusia o biserică patriarhală. De aceea, la 26 ianuarie 1589 el îl înalță pe mitropolitul Iov al Moscovei la rang de patriarh, cunoscînd și rudenția lui cu familia Boris Godunov, atribuind Patriarhiei ruse 4 mitropolii (Novgorod, Kazan, Rostov și Krutitsk), 6 Arhiepiscopii (Vologda, Susdal, Nijni-Novgorod, Smolensk, Reazan și Tver) și 8 episcopii (Pskov, Rjev, Ostrog, Beloozero, Kolomna, Briansk, Dmitrov și una nenumită). Gestul era competent, pentru că Patriarhia Ecumenică era de fapt Biserică-mamă pentru Europa și deci și pentru Rusia, încă de la Sinodul IV Ecumenic, din 451. Prima acțiune a tinerei patriarhii este aceea a misiunii, prin trimiterea de clerici ruși în Gruzia, la cererea regelui Alexandru, precum și în Egipt, către coptici.

Deoarece mai era vorba și de un rang patriarhal, patr. Ieremia II a convocat apoi la Constantinopol, în 1593, un sinod patriarhal al Bisericii ortodoxe, la care au participat și ceilalți patriarhi, Meletie Piga din Alexandria, Ioachim din Antiohia și Sofronie al Ierusalimului, acordînd noii patriarhii locul cinci, după Ierusalim; prin aceasta se mai dădea dovadă că nu era recunoscută ca patriarhie legală cea existentă la Ohrida, și chiar la Ipek, fiind deci socotite numai mitropolii cu titlul onorific de patriarhie, fără rang precizat. Astfel, s-a refăcut vechea „patriarhie patriarhală”, dar acum numai cu caracter ortodox.

Romano-catolicii caută să se răzbune și deci provoacă o sîfșiere în trupul ortodox, prin forțarea la uniție a rutenilor din Ucraina polonă, realizată prin fraudă la sinodul de la Brest, din 1596. Dar patriarhul Meletie Piga al Alexandriei reacționează și-l trimite ca exarh pe Ciril Lucaris, alături de Nichifor, exarhul Patriarhiei Ecumenice. Ciril mai vine întîi la Ostrog și apoi se pre-

zintă în audiență la regele polon Sigismund III, căruia îi explică imposibilitatea unei supuneri de bună voie a ortodocșilor față de primatele papale. Prin aceasta, el și-a atras ura iezuiților. El se întoarce la Vilna, unde conduce Academia teologică și publică dialogul patr. Meletie Piga contra latinilor, precum și o mărturisire de credință ortodoxă, pe când exarhul Nichifor murea în închisoarea polonă. Teologii Maxim Margunios din Creta și mitrop. Gavriil Seviros de Filadelfia, fost la Veneția, au vestit pretutindeni că la Florența nu s-a făcut nici o împăcare și nici o unire adevărată, ci totul a fost numai un joc nenorocit politic.

3. SINOADELE ORTODOXE DIN VEACUL XVII

După izbînda unionistă din Ucraina, asaltul iezuit s-a îndreptat spre Patriarhia Ecumenică, pentru a lichida moștenirea bizantină, precum și problema ortodoxă. În acest scop se caută și o alianță, nedeclarată formal, cu turcii și cu calvinii.

Dar Mihai Viteazul, realizator pentru o clipă al unității Țărilor Romîne, cunoscînd această politică, a întrunit la Suceava, în 1600, în iunie, un mare sinod, la care participă patriarhul Nectarie al Ohridei, mitrop. Dionisie Ralli din Tîrnova, sfătuitorul voievodului, și episcopii greci din Filipi, Vodena, Hebron, apoi din Muncaci, Roman și Proilavia, pe cînd mitropolitul Moldovei fugise cu Ieremia Movilă în Polonia. Din sinod este înștiințat Apusul că Mihai Viteazul vrea să-i alunge pe turci, spre a pune stăpînire pe Constantinopole cu ajutorul grecilor, care aproape stăpînesc întreg imperiul otoman prin numeroși funcționari, spre a restabili vechea tradiție bizantină.

Nici ortodocșii din vechile patriarhii nu au stat pasivi. Ca să reziste Coranului mohamedan, ei au căutat să-și dea o mai concretă concepție de viață, pe baza tradiționalismului și a modernului. Astfel s-a născut „neoelenismul” la Alexandria, inițiat pe lîngă biblioteca patriarhală de teologii Ioachim Pany și Meletie Piga, legați de școala teologică a patr. Ieremia II; acest neoelenism cuprindea în sine principiul clasic al democrației și libertății, simțul eroismului (manifestat de Mihai Viteazul), respectul Ortodoxiei și cunoașterea științelor moderne. Astfel el îi îndrumază pe rînd pe toți ortodocșii: grecilor le întărește nădejdea libertății, romînilor le ajută la introducerea deplină a limbii poporului în biserică și rușilor le deschide orizontul larg al problemelor europene.

Dar survine acum atacul Poloniei rom.-catolice contra Rusiei, și țar este pus la Moscova un fals Dimitrie, sfătuit de iezuiți; patriarhul Iov a fost alungat și înlocuit cu arhiep. Ignatie, filolatin, în 1605. Dar reacția familiei Vasile Șuiski aduce la tron pe mitrop. Ermoghen, însă contraofensiva polonă vine cu alt fals Dimitrie și mitrop. Ermoghen ajunge în închisoare. Atunci mitrop. Anastasie Crimca din Moldova caută să ajute pe ortodocșii ucraineni și deci le hirotonește pe Ieremia ca episcop ortodox la Leov, în 1608. Pînă la urmă, în urma răscoalei poporului, de la Nijni-Novgorod, condusă de Cosma Minin și Pojarski, în 1612, dominația polonă a fost înlăturată și ajunge țar Mihail III Romanov. Acesta a numit apoi ca patriarh pe tatăl său, Filaret, prin care măsură crește autoritatea amîndurora și ei caută legături bune atît cu Istambulul otoman cît și cu Patriarhia Ecumenică.

Pe atunci, însă, era stabilită la Istambul o misiune iezuită, impusă de regele francez Enric IV, în 1609, care promitea să fie eliberatorul grecilor de sub stăpînirea turcească. Dar în această străduință s-a lovit de Ciril Lucaris, care era acum patriarh la Alexandria și devine mai tîrziu și patriarh ecumenic. Acesta știa ce interese urmărește de fapt politica franceză în Răsărit.

În ce privește Răsăritul, despre el scria patr. Ciril următoarele: Patriarhul Alexandriei se bucură de un titlu superior celui din Constantinopole, dar în Ortodoxie niciodată nu s-a pus în discuție vreun primat patriarhal și nici al patriarhului ecumenic, pentru că toți patriarhii sînt egali întreolaltă și nici unul nu predomină peste ceilalți. Alegerea patriarhului este canonică pentru că este liberă de influențare politică, căci patriarhul se ocupă numai cu afacerile bisericești. De aceea patriarhii din Ierusalim și Antiohia recurg adeseori la sfaturile celui alexandrin, pentru că el este „judecătorul și cenzorul” în materie de credință și sfătuire, fără însă a avea un primat oarecare, chiar dacă a fost în situația de a influența alegerea patriarhului ecumenic. În schimb, situația patriarhilor din Antiohia și Ierusalim este mai grea, ei trebuind să plătească vizirilor turci sume mari pentru intronizare, fapt necunoscut de cel alexandrin, care nu are relații cu acești viziri. Pe cînd patriarhul Antiohiei avea sub jurisdicția sa încă mulți episcopi, ca și patriarhul ecumenic, cel alexandrin nu are de vreo 200 de ani decît numai horepiscopi, care nu pot face nimic fără voia și știrea patriarhului. Apoi în scrisorile sale către calvinul I. Uttenbogaert din Haga și către arhiep. Abbot din Canterbury recunoștea că deși există diferențe în credință

între ei, totuși o colaborare este necesară, pentru că iezuiții intrigă peste tot și-i expun pe ortodocși la șicane din partea turcilor. De aceea zicea, de la Tîrgoviște, către ortodocși, să se fe-rească de greșelile latinilor, care constau în filioque, împărtăși-rea sub o singură formă, azimile și primatul.

Patr. Ciril Lucaris a întrunit la Constantinopole, în 1615, la reședința nouă de la Măn. Sf. Gheorghe din Fanar, un sinod patriarhal de caracter interortodox, la care participă toți cei pa-tru patriarhi: Timotei II din Constantinopole, Ciril Lucaris din Alexandria, cel din Antiohia și Teofan II din Ierusalim, pentru a discuta situația Bisericii ortodoxe întregi. Pentru salvarea si-tuației din Ucraina e trimis patr. Teofan II și el reușește să con-solideze poziția mitrop. Iov Borețki de la Kiev (—1631), care va fi susținut de cazaci și de teologii L. Karpovici, E. Plenețki, de I. Kopistenski și de egumenul Petru Movilă de la Pecerska. Apoi ajuns și la Moscova, patr. Teofan trezește interesul țarului Mi-hail pentru ortodocșii din imperiul otoman și pentru patr. Ciril Lucaris. Cu această ocazie poate afla despre desfășurarea acti-vității misionare ruse, rodnice, în Siberia, prin mitrop. Ciprian din Tobolsk. Iar de partea sa, patr. Ciril Lucaris a stăruit ca și patr. Paisie al sîrbilor (—1647) să obțină de la turci recunoaș-terea de etnarh al poporului său.

Acum patr. Ciril Lucaris era deja patriarh ecumenic, din 1621, urmîndu-i la Alexandria patr. Gherasim (—1639). În jurul lui avea pe teologii Ierotei din Moembasia, Teofil Korydaleu și Gh. Koressios. El se bucura de sprijinul sultanului Murad IV, care însă a fost supranumit „Nero al turcilor”. Despre situație, patr. Ciril scria: la alegerea de patriarh ecumenic turcii nu au nici o considerație, aplicînd forța și dînd crezare oricăror insinuări iezuite; ei nu sînt mulțumiți niciodată și aplică oricînd violențe, favorizînd pe acela care dă mai mult.

În adevăr, de îndată agită iezuiții, pe lîngă ambasadorul francez Marcheville și succesorul său De Cesy, ca și pe lîngă cel german, Rud. Schmidt, în legătură cu Congregația de Propa-ganda Fide din Roma, contra patr. Ciril Lucaris, opunîndu-i un șir de latinofori plătiți. Cu aceasta începe în istoria Bisericii orto-doxe „cazul patriarhului Ciril Lucaris”.¹⁵ La el participă sulta-

15 Șesan M., în *Mitropolia Ardealului* 7/8. 1958 și idem, în aceeași revistă 3/6, 1962; — pentru vina patr. Lucaris de a fi calvinizant sînt: N. Iorga, I. Mihălcescu, protestanții Kimmel și Gieseler, catolicii Legrand, Hofmann G., Belmont R.,

nul, care avea nevoie de patriarh în politica sa față de Rusia, se amestecă suveranii europeni francezi, englezi, olandezi și suedezi, voievozii români, iezuiții, latinofronii și ortodocșii și alții și patriarhul va suferi cinci exiluri. De aceea el caută aliați și pe aceștia i-a aflat în ambasadorul englez, Thomas Rowe, și în cel olandez, Corneliu de Haga. Pentru lămurirea Apusului, patr. Ciril l-a trimis pe Mitrofan Kritopulos în Germania și apoi în Anglia, la regele Carol I, căruia îi trimite în dar „Codicele Alexandrin”, în 1628. Acolo Mitrofan a compus o mărturisire de credință, spre a fi cunoscută Ortodoxia în esența ei.

Deși patr. Ciril Lucaris a fost schimbat în dese rînduri cu At. Patelarie, Grigorie IV, Antim II și Ciril Contaris, el și-a continuat arhipăstoria cu toată grija, apărînd Ortodoxia cu orice ocazie. Astfel, cînd principele calvin Gavriil Bethlen al Transilvaniei i-a cerut, în sept. 1629, să-i îndemne pe romîni să treacă la calvinism, patr. Ciril i-a răspuns că „a ajuta fățiș sau în taină la această dezertare ar fi un păcat pe care toate chinurile pămîntești nu l-ar putea expia”. De aceea a organizat o tipografie proprie, condusă de Nicodem Metaxas, ca să poată publica în primul rînd Noul Testament, redactat de Maxim Kallipolitul în limba greacă populară și să-l poată folosi la școala sa patriarhală și la cea neoelenistă a lui Toma Flanginis de la Veneția.

Pe atunci, clericii ortodocși romîni bănățeni caută ajutor la Patriarhia rusă, deși mitr. Loghin de Ienopole fusese hirotonit de patr. Ciril.¹⁶ Și bulgarii cer ajutor pentru Măn. Sf. Rilski de la Moscova; însă Muncaciul primește ca episcop pe Dimitrie de la Moisei, prin grija Mitropoliei Moldovei, în 1633. În schimb, sîrbii își leagă nădejile de un patron al țării, propriu, declarat acum de patr. Paisie Ianievaț (—1647) de la Ipek în persoana fostului rege Uroș IV (—1371). În ce privește pe albanezi, în mare parte trecuți la islam, ei sînt supuși unei presiuni latine pe vremea episcopului Pieter Budi, de pe la 1621.¹⁷

Schlier R., etc.; — nu cred în vinovăția patr. Lucaris: Mathas I., Kyriakos D.; Ghedeon M., Mesoloras J., Demetrescu Dragomir, Erbiceanu C., Balamaci F., Loichița V., Papadopoulos Chrys. și îndeosebi autorii volumului memorial „Kyrillos o Lukaris”, Atena 1939. Hatziantoniou G., Patr. Kyrillos Lukaris, Atena 1954; — nehotărîți sînt: Balanos D., Mitr. Ghermanos al Tiatirelor, 1939; — Vezi Bodogae T., Din istoria Bisericii ort. de acum 300 de ani, Sibiu 1943.

16 Despre Clerici romîni din Banat la Moscova, vezi în Mitropolia Banatului 11/12, 1954, p. 17s.

17 Amănunte la Zamputi Ig., Des circonstances de la mort de P. Budi, Buletinul Universității Tirana 2, 1958.

În astfel de împrejurări, când greutățile vremii erau învinse prin solidaritate interortodoxă, a apărut la Geneva, în 1629, în limba latină, o Mărturisire de credință sub numele patr. Kiril Lucaris, cu 18 capitole și 4 întrebări, de caracter calvinizant. Patr. Kiril e trimis în exil pentru a 4-a oară și pentru tron se ceartă patrizanii și dușmanii. Dar patr. Kiril revine în curînd și atunci latinii Fr. de Beraudière, Van Tilen și Matei Kariofil publică în 1631 critica acestei mărturisiri sub numele „Censura Confessionis fidei, que nomine Cyrille edita...” adăugîndu-i în anul următor și o ediție greacă, pentru ca compromiterea patriarhului să fie deplină. Dar Van Tilen afirma că această mărturisire, care purta parafa lui Corneliu de Haga, ar fi fost compusă chiar de Corneliu, care abuza de prietenia patriarhului, spre a arăta prietenilor și olandezilor că Biserica ortodoxă este de aceeași părere cu ei. În schimb, iezuiții și capucinii afirmau că Mărturisirea este operă autentică a patr. Kiril, iar prietenii acestuia îi acuzau pe iezuiți de a fi fabricat o nouă plastografie, ca să-l compromită pe patriarh în ochii ortodocșilor.

Deoarece patr. Kiril nu s-a putut pronunța deîndată, împrejurările fiind foarte complicate, ia cuvîntul patr. Teofan II al Ierusalimului la un sobor convocat în Moldova, în 1633, cu care ocazie declară în mod categoric că patr. Kiril este cu desăvîrșire străin de această mărturisire eretică. Patr. Teofan face același lucru și la Kiev, unde ajunsese mitropolit Petru Movilă, sfințit arhieru de însuși Kiril Lucaris, în 1631.

Dar tot în 1633 apare la Geneva aceeași Mărturisire de credință, acum însă în limba greacă, pentru compromiterea definitivă a patriarhului Lucaris. Patriarh ajunge acum latinoforul Kiril Kontaris, dar acum patr. Kiril Lucaris publică o: Apologie, adresată țarului rus, Frățiilor de bresle ruse, precum și la Geneva, în care se apără de atacurile iezuiților că ar fi calvinizant, încheind cu cuvintele: „de cînd e patriarh, nimeni nu l-a putut acuza de vreo abatere de la credința cea dreaptă ortodoxă, încît copiii săi iubiți în Hristos să rămîna tari în credința primită”. Dar această apologie a fost găsită la Geneva abia în 1904.¹⁸

Patr. Kiril Lucaris iar e trimis în exil, fiind urmat de Kiril Kontaris. La Alexandria ajunge patriarh Mitrofan Kritopulos

¹⁸ Amănunte la Papadopoulos Chr., Kyrillos Loukaris, Nea Sion 1906—1909; idem, K. Lukaris. Tergeste 1907; idem, K. Lukaris; în: Megale ellenike Enkyklopaideia 15, 1930 și în Ekklesiastikos Faros 1908—1923 unde aduce indicații și comentarii în problemă (vezi B.O.R. 1911, p. 943s).

(—1639). Se amestecă în sprijinul patr. Lucaris și Vasile Lupu al Moldovei. În 1638 el revine pentru a 6-a oară, dar intrigile sporesc, încît la 27 iunie 1638 e luat de ieniceri, fiind acuzat de trădare, și ucis. Astfel a murit un patriarh ortodox care a știut să îndrumeze Biserica ortodoxă din Constantinopole, Alexandria, Ierusalim, Ucraina, Moldova, Polonia, Sîrbia, Sinai și Cipru, în vremurile cele mai grele, cînd Europa apuseană a cunoscut epoca „războiului crunt de 30 de ani între catolici și protestanți”.

Latinofronul Ciril Kontaris, ajuns patriarh, îl condamnă pe patr. Lucaris la un sinod compus din 44 episcopi, prin 13 anatematisme; dar patr. Mitrofan a condamnat numai opera și nu pe presupusul autor al Mărturisirii, cum o descrie Kontaris. Dar după moartea silnică a lui, nimeni nu a mai crezut în vinovăția patriarhului martir Lucaris.

Pentru a potoli frămîntarea generală, Vasile Lupu al Moldovei se proclamă patron al Bisericii ortodoxe,¹⁹ plătește datoriile Patriarhiei Ecumenice, ajută Locurile Sfinte, intervine în alegerile de patriarhi la Alexandria și Ierusalim, intervine la Athos și sporește numărul mănăstirilor romînești închinat, apoi propune pentru postul de patriarh ecumenic pe mitropolitul Moldovei, Varlaam; Patriarhia i-a fost recunoscătoare pentru tot ajutorul și se pregătea să-i ofere o coroană specială, dar patriarh ecumenic a fost ales și confirmat de înalta Poartă otomană Partenie I (— 1644). Acesta a convocat imediat un sinod, în mai 1640, la care a fost condamnată Mărturisirea de la Geneva și autorul ei, care însă nu a fost cunoscut, rămînînd anonim.

În problemă intervine acum mitropolitul Petru Movilă din Kiev (—1646), care organizează Academia înaltă, apoi tiparnițe la Kiev, în Moldova și Țara Romînească și compune o Mărturisire de credință ortodoxă, prin care combate atît calvinismul cît și uniția, sub formă de catehism. Ea a fost apoi aprobată de sinodul local de la Kiev, din septembrie 1640,²⁰ participînd la el și patr. Teofan II al Ierusalimului și patr. Macarie al Antiohiei

19 Russo D., Varlaam al Moldovei candidat la scaunul Patriarhiei Ecumenice, Studii greco-romîne 1, Buc. 1939, p. 229e; alegerea s-a făcut la 1 iulie 1639; omagii pentru Varlaam și Vasile Lupu în B.O.R. 10, 1957; Mitropolia Ardealului 9/10, 1957. Mitropolia Banatului 10/12, 1958.

20 Amănunte la Șesan M., În amintirea soborului de la Iași, Candela 1943; Ionescu T., La vie de P. Moghila, Paris 1944; Barlea O., De confesione ort. Petri Mohilae, Frankfurt 1948, crede în influența unei mărturisiri similare a lui P. Canisius — e teză catolică; Spasski I., Mitrop. Petr Mogila, Jurnalul Patriarhiei din Moscova 1, 1951; Negrescu I., Mitrop. Petru Movilă, Ortodoxia 1, 1952; Karmiris I., Orthodoxos omologia P. Mogilas, Jurnalul Patr. din Moscova 1954 și B.O.R. 9, 1954.

cu diaconul său, Pavel din Alep. Aflînd despre aceasta, patr. ecumenic Partenie I cere ca obligativitatea Mărturisirii să fie generalizată.

Și astfel se ajunge la Sinodul de la Iași, din 15 sept. pînă la 27 oct. 1642, la care Mărturisirea de credință a mitrop. Petru Movilă a fost cercetată în mod cu adevărat panortodox, căci la sinod s-au prezentat pentru prima dată în mod deplin cele trei ramuri ortodoxe: ramura greacă era reprezentată prin mitr. Porfirie al Niceei și Meletie Sirigul; ramura slavă, prin teologii kieveeni Isaia Trofimovici și Iosif Kononovici și ramura romînă prin mitrop. Varlaam cu însoțitorii săi. Sinodul — mai precis: sobor, căci au participat la discuții și presviterii — a constatat că „Mărturisirea de la Geneva nu este scrisă de Ciril Lucaris, ci a fost tipărită sub numele lui de pastorul ambasadei olandeze”. De aceea este aprobată Mărturisirea de credință a mitrop. Petru Movilă, fiind cercetată articol după articol, ca să corespundă învățăturii autentice ortodoxe. Lucrările soborului au fost semnate apoi și de patriarhul ecumenic Partenie I, care și le-a însușit, iar sinodul patriarhal din Constantinopole, din martie 1643, a recomandat Mărturisirea mitrop. Petru Movilă ca „o carte care urmează dogmele Bisericii lui Hristos și, deci, cu votul de obște al sinodului”, e recomandată creștinilor ortodocși.

Consensul următor al bisericilor locale a generalizat-o pentru întreaga Biserică ortodoxă. Astfel în 1645 e tipărită la Kiev, la 1649 la Moscova, în 1662 e aprobată la Ierusalim și în 1667 tipărită de Patriarhia Ecumenică. Ediția următoare apare în 1672 și în 1691 i se face și traducere romînească. Prin ediția rusă, Mărturisirea lui Petru Movilă ajunge și la cunoștința sîrbilor și bulgarilor. O folosesc și apusenii în limba latină, publicată de marele dragoman Panagiot Nikusios, la Amsterdam. Astfel s-a realizat o operă de proporții cu adevărat panortodoxe.

În 1645 s-a mai ținut încă un sinod la Iași, cu prezența episcopatului moldovean și muntean și a lui Matei Basarab, la care a fost combătut Catehismul calvinesc. Și Mitropolia ardeleană participă la frămîntare, dar în fel superior, cultural, mitrop. Simion Ștefan publicînd în 1648 primul Noul Testament în limba romînă. Se pare că îndrumarea aceasta nu era străină de postulatul pedagogului Ioan Comenius, cu privire la limba maternă în biserică și școală.²¹

²¹ Vezi la Șesan M., Comenius și romîni, Mitropolia Ardealului 3/4, 1959, p. 195s.

Răspunsul ortodox în forma Mărturisirii lui Petru Movilă circulă și prin călătoriile patr. Macarie II al Antiohiei (—1672), prin Țările Române și Rusia, precum și prin organizarea de către patriarhul rus, Iosif, a sinodului de la Moscova, din 1652, la care participă patr. Paisie al Ierusalimului și patr. Atanasie III al Constantinopolei, primind astfel acest sinod un caracter interortodox, căci și patr. sârb Gavriil Raici s-a adresat Patriarhiei ruse pentru ajutor.

Dar și voievodul Radu Mihnea din Țara Românească a vrut să se pronunțe în problemă și de aceea a convocat un sinod la Țîrgoviște, în 1659, cu scopul unei reforme generale în Biserică. Deoarece patr. ecum. Partenie III nu a fost invitat, el l-a pus pe teologul Gh. Koressios să revizuiască deciziile și acesta le-a aflat fără greșală. Și patr. Nectarie al Ierusalimului (—1676) a contribuit la apărarea ortodoxiei, combătînd poziția latinistului Leon Allatîu de la Colegiul grecesc din Roma. Iar marii dragomani Panagiotis Nikusios și Alex. Mavrocordat au apărut drepturile Patriarhiei din Ierusalim de a păzi Locurile Sfinte, contra pretențiilor iezuite.

Un moment nou pentru preocupare panortodoxă l-a oferit apoi patr. Nikon de la Moscova, prin dorința de a corecta textul cărților sfinte și liturgice. Dar nefiind bine înțeles, s-a născut contra lui o opoziție care a dus la ținerea sinodului de la Moscova, din 1666. La acest sinod au participat și patriarhii Macarie II al Antiohiei și Paisie al Ierusalimului, subliniind necesitatea corectării textelor, pentru ca Ortodoxia să nu sufere. Totuși, unii au crezut că la sinod a fost știrbită Ortodoxia și dispozițiile Stoglavului — și contribuind ignoranța și reaua voință a altora, s-a născut „rascolul”. Dar acest rascol nu are asemănare cu reforma apuseană, căci el nu s-a născut din nevoia reformării Ortodoxiei, ci dintr-o atmosferă de revoltă socială care a frământat Rusia și în care s-a înglobat și lupta ucrainenilor contra stăpînirii polone, pînă ce, în 1667, o parte din Ucraina a fost înglobată în Rusia, după străduințele îndelungate ale lui Bogdan Hmelnițki contra feudalilor poloni. Cu această ocazie patriarhii ecumenici Metodie III și, în fine, Dionisie IV, în 1687, au definit ca eparhiile din Mitropolia Kievului, care au venit în cadrul Rusiei, să aparțină Patriarhiei ruse, iar eparhiile din Mitropolia Kievului, care mai stăteau în cadrul statului polon, să rămîna mai departe supuse Patriarhiei Ecumenice, al cărei patriarh pri-

mise din nou încuviințarea sultanului de a fi iar etnarh al ortodocșilor.

Atunci s-a pus Rusiei o problemă nouă. Croatul Iurie Krijanici (—1677) propunea, pentru prima dată, ca toți slavii să constituie o singură familie, fapt care purta în sine ideea „pan-slavismului”, provenit din opoziția slavilor apuseni față de germanismul agresiv.²² Dar Rusiei i-a reușit să lărgască misiunea ortodoxă la tătari, mongoli, tunguzi, ciuvași și alții și în urma delegației Spătarului Nic. Miclescu la Pekin, în 1673, mitrop. Ignatie din Tobolsk a putut organiza, în 1695, prima parohie ortodoxă în capitala Chinei.

Activitatea sinodală de caracter interortodox din veacul XVII se încheie cu sinodul de la Ierusalim, din 1672, organizat de distinsul teolog neoelenist, patr. Dositei al Ierusalimului (—1707). Mărturisirea lui de credință, numită „Pavăza Ortodoxiei” a fost votată în bloc, fiind menită pentru regiunile Mediteranei răsăritene. Cu această ocazie a fost combătută și Mărturisirea pseudo-lucariană și patr. Lucaris a fost declarat întru totul nevinovat. La sinod a mai fost combătută și poziția greșită a lui Teofil Korydaleu și Ioan Kariofil. Apoi a fost confirmat punctul de vedere tolerant că latinii și protestanții care vin la Biserica ortodoxă nu trebuie rebotezați, ci numai remiruiți. În aceste dispoziții era și contribuția teologilor greci Nic. Kerameul din Ianina și Filip Cipriotul.

Pentru precizarea Ortodoxiei a ținut și patr. ecum. Dionisie IV un sinod similar la Constantinopole, după ce și arhiep. Nichifor din Cipru o făcuse mai înainte, la sinodul din 1668.

Dintre toți, patr. Dositei poate fi socotit cel mai activ patriarh panortodox, nu numai cu privire la publicațiile sale pentru Ortodoxie, tipărite în Moldova și Țara Românească, ci și pentru călătoriile sale neobosite la ortodocșii din Balcani, în Țările Române, în Asia Mică, în Ierusalim, Siria, Trapezunt și Georgia, care se repetau de mai multe ori, după anul 1670.

Dar în veacul XVII, care cunoaște la Constantinopole 56 de succesiuni patriarhale, au fost și neomartiri din variate națiuni: astfel au fost 20 de greci, în frunte cu patr. Partenie III (1657), ep. Gavriil din Prusa, apoi monahi și credincioși; la bulgari, numărul martirilor proprii a crescut la cifra de 80; la sârbi a păt-

²² Vezi la Winter E., *Russland und das Papsttum*, vol. 1, Berlin 1960, cap. VII, p. 333ss.

mit patr. Gavriil (1655) și mulți alții; la români au fost 6 din Macedonia și Pind (aromâni), ca Dimitrie, Naum din Moschopole, Nicolae din Cărpiniș, George din Ianina, Antonie din Vîlcea, apoi Ioan Valahul (1662), cu viața scrisă de I. Kariofil și mitropoliții ardeleni Ilie Iorest și Sava Brancovici (1688).

În concluzie, se poate constata că organizarea locală a Bisericii ortodoxe nu a fost deloc piedică în dezvoltarea Bisericii ortodoxe întregi, ci dimpotrivă, oricînd sărea o biserică ortodoxă locală să-și ajute sora în necaz. Unitatea de conștiință și în Hristos nu a fost deloc știrbită, ci dimpotrivă, era deosebit de vie. Era o adevărată sobornicitate.

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

1100 ANI DE LA ÎNCEPUTUL ACTIVITĂȚII MISIONARE A LUI CIRIL ȘI METODIE

În anul 1963, toate statele de cultură slavă comemorează 1100 ani de la începutul activității misionare a Sf. Constantin (Chiril) și Metodie din Moravia Mare. În articolul semnat de Dr. I. Pokorny, din Anuarul Bisericii Ortodoxe Cehoslovace 1962, se subliniază: „În anul 1963 vom sărbători o aniversare excepțională. Se vor împlini 1100 ani din acel timp, când împăratul bizantin Mihail III, la cererea marelui cneaz morav Rostislav, a trimis în Moravia pe învățătorii creștini Chiril și Metodie, a căror activitate misionară din Moravia, pînă la 886 inclusiv, a avut o influență profundă în dezvoltarea vieții culturale ulterioare a slavilor din Moravia Mare și a descendenților lor — popoarele contemporane ale Cehoslovaciei”.¹ Astfel, anul 1963 este marcat de aniversarea unui moment important din istoria culturii întregului sud-est european.

În Bulgaria, ziua de 24 mai a devenit o sărbătoare culturală în amintirea marilor cărturari care au fost Constantin (Chiril) și Metodie, întemeietorii scrierii și culturii slave.² „Să se bucure azi tot neamul slav cu amintirea învățătorilor înțelepți, cu praznic luminos: căci prin ei s-a început dumnezeasca Liturghie și toate slujbele bisericești a se săvîrși în limba slavă”. (Din stihirile serbării).³

În felul acesta preamărește Biserica Ortodoxă pe sfinții și întocmai cu Apostolii frați Chiril și Metodie — luminătorii slavilor. Ei sînt și patronii culturii bulgare. În 24 mai se sărbătorește în Bulgaria ziua cărții, în amintirea fraților luminători ai popoarelor slave.

¹ Dr. I. Pokorny, Bisericile chirilometodiene și începutul arhitecturii din Moravia Mare; în: Anuarul Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, Praga 1962 (l. rusă), p. 113. — Țin să subliniez că materialul nou informativ mi-a fost pus la dispoziție de P. C. Prof. Dr. Milan Šesan, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

² Cf. Conf. Gh. Mihăilă, „Contemporanul” din 24 mai 1963.

³ St. Cîrstev, Naroden pastir, 24 mai 1954, Sofia.

În seara zilei de 23 mai, a avut loc în sala Operei din Sofia adunarea festivă consacrată împlinirii a 1100 ani de la începutul activității misionare, în Moravia Mare, a sfinților Constantin (Chiril) și Metodie.

Cu acest prilej au fost distinși cu ordine și medalii un mare număr de activiști din domeniul culturii și al învățămîntului. Din Republica Populară Romînă au fost distinși cu ordinul Chiril și Metodie cl. I Academicianul Petre Constantinescu-Iași, membru corespondent al Academiei de Științe a R. P. Bulgaria, și Academicianul Emil Petrovici, profesor la Universitatea din Cluj.

Astăzi este aproape unanim recunoscut că apariția primelor texte slave este legată de misiunea religioasă întreprinsă în Moravia Mare, începînd cu anul 863, de frații Chiril și Metodie. Aici, la cererea cneazului Rostislav, a început activitatea lor sistematică de traducere a cărților de cult creștin și a Bibliei din limba greacă în limba pe care o numim astăzi „paleoslavă”.

După cum s-a dovedit prin cercetările arheologice ce s-au făcut neîntrerupt din 1949 în regiunile sudice ale Moraviei — în care ținut s-a aflat cîndva și centrul statului Moraviei Mari — misiunea chirilometodiană a adus aci nu numai alfabetul și cartea slavonă, ci și alte multe valori culturale (arhitectura, etc.).

Cercetătorii arheologici cehoslovaci au descoperit pe teritoriul Moraviei 15 fundamente de biserici, a căror obîrșie se referă cu certitudine la sec. IX. Astăzi apare într-o claritate deplină tipul culturii materiale din statul Moraviei Mari, cîndva dispărută, a acelei culturi care a fost în strînsă legătură cu centrul cultural european cel mai înaintat din acea epocă. Bisericile descoperite pînă acum corespund informațiilor istorice despre încreștinarea Moraviei de către misiunea chirilometodiană și confirmă știrile despre alte misiuni ce au existat mai înainte aci. Probabil sub numele de misiuni italiene și grecești s-au înțeles misionari din Iliria, care în sec. IX se afla în centrul țării populată cu slavi, dar care în același timp, ca regiune de lîngă mare a fost, în special, populată cu greci.⁴

4 În ce privește descoperirile arheologice, vezi la Böhny, redactor principal, *Tradiție milenară de stat și cultură* (111 p.), Academia Cehoslovacă, Moravia Mare, Praga 1963 (l. cehă). I. Procop: *Cultura materială din perioada Moraviei Mari*, articol în: *Revista religioasă a Bisericii Cehoslovace*, nr. 1—2, Praga 1963 (l. cehă).

Vezi și în revista religioasă a Bisericii cehoslovace, nr. 1—2, Praga 1963 (l. cehă), articolele:

1) *Teologia*, după Viețile panonice ale lui Constantin și Metodie, de prot. Dr. A. Gh. Novac (Praga); 2) *Probleme chirilometodiene*, de Pr. Prof. Dr. Milan Šesan (Sibiu); 3) *Învățătura chirilometodiană în problema originii Bisericii cehoslovace*.

Datorită unor condiții istorice speciale (extinderea stăpînirii statului bulgar atît pe teritoriul Dobrogei, cît și la nord de Dunăre, iar, apoi strînsele legături ale statelor feudale romînești — apărute în sec. XIV pe baza unor formații prestatale mai vechi — cu statele vecine slave), scrierea slavă chirilică (mai puțin cea glagolitică) s-a răspîndit și pe teritoriul țării noastre.

Cele mai vechi inscripții în alfabetul chirilic, cunoscute astăzi, datează din sec. X, unele fiind descoperite cu cîțiva ani în urmă chiar pe teritoriul țării noastre: Inscripția dobrogeană din anul 943 (descoperită în 1950, la Mircea Vodă, în Dobrogea), inscripția lui Mostici, databilă între 927—969 (descoperită în 1886, în localitatea Gherman-Macedonia) și altele. O mențiune specială merită descoperirile mai noi, datorită arheologilor noștri, dintre care cele mai impresionante sînt inscripțiile de pe pereții bisericești din dealul de cretă de lîngă Basarabi (Dobrogea), care aparțin, potrivit studiilor preliminare, sfîrșitului sec. X și începutul sec. XI.⁵

În afară de inscripțiile menționate mai sus, ne sînt cunoscute astăzi manuscrise copiate pe teritoriul Romîniei încă din sec. XIII și mai ales începînd din sec. XIV, cînd apar și primele documente slavo-romîne. În anul 1508 se tipărește la Tîrgoviște prima carte în limba slavonă, Liturghierul lui Macarie (recent reeditat, cu prilejul împlinirii a 450 ani de la apariție). Un exemplar din acest Liturghier se află la Biblioteca Institutului nostru. Începînd cu sec. XVI, alfabetul chirilic este folosit la noi pentru scrierea în limba romînă atît a manuscriselor, cît și a cărților tipărite; pînă la înlocuirea cu alfabetul latin — după o perioadă de tranziție — în anul 1863, în urma mișcării de afirmare națională și culturală a poporului nostru.⁶

Alături de alte sisteme de scrieri din lume, alfabetul slav chirilic, cu variantele sale moderne, ocupă astăzi un loc important în viața culturală a multor popoare.

de Pr. V. Rujicica; 4) Activitatea de traducători și literară a lui Chiril și Metodie, de Pr. D. Soucupov; 5) Ucenicii lui Metodie în Balcani și răsunsetul operelor acestora în Horvația, de Prof. Prot. B. Tisary (Belgrad); 6) Jubileul lui Constantin și Metodie, de Dr. M. Novac, Patriarhul Bisericii Cehoslovace; 7) Izvor de apă vie dăruit nouă, de prof. Lev. N. Pariiski (Leningrad); 8) Inceputurile creștinismului în Cehoslovacia și îndeosebi în Moravia Mare, de decan Dr. M. Kaniak, în: Anuarul Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, Praga 1962 (l. rusă); articolele: Sfinții frați Chiril și Metodie ca apostoli ai Ortodoxiei, de Prof. L. Berezovschi; După care ritual au săvîrșit serviciul divin Chiril și Metodie în regiunile cehoslovace? de Prof. I. Leiksner.

5 Vezi la I. Barnea: Monumente de artă creștină descoperite pe teritorii R. P. Romine; în: Studii Teologice, nr. 3—4, București 1960, p. 201—231.

6 Cf. Henri Stahl și Damian P. Bogdan, Manual de paleografie slavo-romînă, București 1936, p. 11 sg.

Iată de ce nu putem să nu ne amintim astăzi de momentul istoric în care, cu 1100 ani în urmă, popoarele slave au căpătat o scriere proprie, dezvoltându-și limbile lor literare și cultura lor națională, parte integrantă a tezaurului cultural mondial.

Indelungata conviețuire a poporului nostru cu popoarele slave, care — după expresia Academicianului Prof. P. Constantinescu-Iași — a dus la „o adevărată întrepătrundere de viață istorică”, a accentuat problema adâncirii studiului limbilor slave, și îndeosebi a limbii ruse, precum și a limbii și literaturii slavone — vehicolul de circulație al unei mari epoci din istoria noastră și al unor relații din timpul formării noastre ca popor și stat organizat.⁷ Cît privește trecutul Bisericii Române și al literaturii religioase, informația și documentarea nici nu pot fi concepute fără studiul veșmîntului slavon.

De aceea, vom căuta să schițăm mai jos, cîte ceva din viața și activitatea fraților Constantin (Chiril) și Metodie, Apostolii slavilor.

Sf. Chiril Filozoful (în mîrenie: Constantin), primul învățător al slavilor, s-a născut în 827, în principalul oraș al Macedoniei din Imperiul bizantin, Salonic. Tatăl său, Leon, a funcționat în acest oraș ca „drugarios”, adică subșef al conducătorului militar regional. În familia numeroasă a lui Leon, unul dintre fiii săi, și anume cel mai mare, s-a numit Metodie, iar cel mai mic — Constantin.

Cu privire la originea lor — dacă au fost greci, slavi sau valahi — documentele sînt împărțite. Dar ce e mai important la ei este faptul că trebuie să recunoaștem în Sfinții Frați pe acei reprezentanți ai unui creștinism ortodox pentru care nu este nici barbar și nici iudeu, ci care văd în toți oamenii pe slujitorii lui Hristos.

Frații se deosebeau după caracter. Cel mai mare, Metodie, a servit ca conducător șef al regiunii slave. Natura lui Constantin era mai cu seamă contemplativă; el nu avea nici o dispoziție pentru viața lumească. Constantin, chiar din copilărie, făcea să se înțeleagă că el nu va fi bun pentru cariera de funcționar și nici om de lume, ci un cinstitor al înțelepciunii creștine contemplative și active.

Din fragedă copilărie, în școala primară fiind, și-a vădit talentul său, cu care era înzestrat de la natură. De pe banca școlii

⁷ Cf. Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale romîno-ruse din trecut*, București 1954.

primare el îi întrecea pe toți tovarășii săi prin succesele sale, avînd o memorie excepțională și o minte ageră, încît îi uimea pe toți. Pe el îl captiva îndeosebi studiul operei Sf. Grigorie Teologul, pentru căre, încă din tinerețe, a scris un elogiu pe peretele din camera sa, sub o cruce: „...o Grigorie, cu trupul om iar cu sufletul înger! ... căci gura ta e ca a unuia dintre serafimi, ce preamăresc pe Dumnezeu și tot pămîntul îl luminează cu dreapta credință. Cu aceleași, primește-mă și pe mine și să-mi fii mie luminător și învățător, celui ce cad în fața ta cu iubire și cu credință”. Constantin, cufundîndu-se în contemplarea teologiei Sfîntului Grigorie, la un moment dat a înțeles că nu e în stare să pătrundă întotdeauna profunzimea cugetării Sf. Grigorie și cădea în tristețe. S-a întîmplat ca tocmai pe atunci să întîlnească un pelerin, cărturar învățat, pe care l-a rugat să-i împărtășească din înțelepciunea sa, promițîndu-i toată partea de moștenire rămasă după tatăl său († 841). Învățatul cărturar n-a putut sau n-a voit să satisfacă rugămintea tînărului. Intristat fiind foarte, se dedică cu totul rugăciunii, ca bunul Dumnezeu să-i ajute la îndeplinirea dorinței inimii sale — și rugăciunea lui curînd a fost ascultată.

În anul 842 muri împăratul Teofil, urmîndu-i la tron fiul său Mihail III, în etate de 3 ani. Din tutela tînărului împărat făceau parte: Teodora, mama împăratului, logofătul Teoctist și Bardas, fratele împărătesei. Teoctist cunoștea bine familia lui Constantin, se presupune că ar fi fost și rude. Cunoscînd dorința înflăcărata a lui Constantin de a învăța, l-a chemat la curte ca să-i dea posibilitatea să-și continue studiile, iar în cele din urmă să-l folosească ca educator al tînărului împărat. Bardas înființase de curînd o școală de înalte studii pe lîngă curtea din Constantinopol, unde Constantin, în primele trei luni, învăță gramatica. Apoi, el se ocupă și cu alte obiecte, învățînd aritmetica, geometria, astronomia, muzica, pe Homer; cu alte cuvinte, poezia antică, dialectica și filozofia, care pe atunci se împărțea în filozofie externă, ce cuprindea în general științele laice și îndeosebi filozofia elină, și filozofia internă, adică teologia creștină. Printre profesorii săi se remarcă învățatul Leon, mai tîrziu mitropolitul Salonicului, și renumitul Fotie, patriarhul de mai tîrziu al Constantinopolului. Talentatul și sîrguinciosul student avea mari succese la toate științele, în special la gramatică și filozofie, întrecînd pe toți colegii săi de aceeași vîrstă. Încă din acest timp i s-a atribuit numele de „filozoful”. Odată cu succesele în filo-

zofie, Constantin leagă și o sinceră prietenie cu renumitul profesor, cum ne mărturisește despre aceasta bibliotecarul Vaticanului, Anastasie: „Constantin filozoful, mare bărbat al sfințeniei, a fost fortissimus amicus Fotie” (Prefața la descrierea soborului din Constantinopol, 869). Și logofătul Teoctist l-a iubit mult pe Constantin, în a cărui casă a și locuit tot timpul cât a învățat. Acesta, neavînd copii proprii, a vrut să-l înfieze pe Constantin, să-l căsătorească cu fina sa și să-i formeze o carieră strălucită. Dar Constantin refuză categoric propunerea lui Teoctist, căci avea de gînd ca după terminarea studiilor să se retragă undeva, ca să petreacă în singurătate o viață potrivită înclinațiilor sale și să se dedice în deplină libertate îndeletnicirilor sale de predicție. Cei din jur, cunoscîndu-i intențiile, ca să-l rețină în capitală, l-au hirotonit ca preot celibatar și l-au numit hartofilax și bibliotecar la Sf. Sofia. Dar nu stătu mult nici în acest serviciu, ci părăsi tainic capitala și se ascunse într-o mănăstire de pe malul Mării de Marmara, unde l-au găsit abia după șase luni. Cu toate insistențele celor în drept, n-a voit să primească vechea lui slujbă. L-au „rugat” (după expresia din „Viața lui”) să primească funcția de profesor în aceeași școală de la curte, ca să predea filozofie elină și creștină, din care cauză prinse consistență și mai mult denumirea de „filozof”.

Încă la vîrsta de 24 de ani, Constantin a purtat dispute teologice publice în țară, la Constantinopol, cu reprezentanții iconoclaștilor, în misiune fiind, la Bagdad (851—852), cu saracinii (musulmanii). Din toate acestea, Constantin a ieșit biruitor. Ca profesor de filozofie la școala curții, a putut cunoaște bine viața de la curte. Viața aceasta nu-l mulțumi și peste un timp oarecare părăsi din nou capitala, trăind într-un loc retras, dovedind prin viața sa aleasă a fi nu numai un filozof, ci și un mare iubitor al sărăciei și al ascețișmului.

La 852 se întoarce la fratele său, Metodie, la mănăstirea din Olimp, căci Metodie, fiind iubit de greci, a fost propus arhiepiscop pentru slavi, dar el se retrase la mănăstirea din Olimpul Bitiniei (L.P. cap. 1—3).⁸ În mănăstire, frații pun la cale o misiune creștină pentru slavi, în care scop „inventează literele noi slavone” (L.P. 5, L.B. 2, L.M. 2) în anul 855, după mărturia călugărului bulgar Hrabr. La alcătuirea alfabetului, frații s-au fo-

8 Viețile Sf. Constantin și Metodie au fost socotite „legende” și anume: *Legenda italică*, citată (L. I.) și capitolul: *Legenda moravă*, citată (L. M.); *Legende panonice itale* (L. P.); *Legenda bohemă*, citată (L. Boh.) și *Legenda bulgară*, citată (L. B.).

losit de literele grecești uzitate la Bizanț în forma majusculă — uncială, începînd să traducă texte din Scriptura greacă în dialectul slavon de la Salonic, paleobulgar, mai ales din Evanghelie și Psaltire, apoi din cărțile de ritual și altele, formînd și un cerc de ucenici. Frații au ales tocmai majuscula greacă — care era folosită exclusiv pentru textele bisericești ce reprezentau cuvîntul Domnului și care nu puteau fi scrise cu litere minuscule, uzitate doar pentru texte laice. Totuși, se pare că existat-a și un scris slavon minuscule, după minuscula greacă, întrebuințat numai în scop economic, care firește nu putea fi aplicat în Biserică.

Dar pînă să plece în această misiune, Constantin a fost trimis în misiune la hazari, între 858—862, ca să propovăduiască acolo dreapta credință. În Cherson, el află moaștele Sf. Climent, socotite greșit ca fiind ale fostului episcop al Romei. Ajuns la Cherson, în Crimeea, unde poposi un timp, Constantin învătă limba ebraică și samarineană și face cunoștință cu cărțile respective. După mărturia L. P. 8, aci a aflat el o Evanghelie și o Psaltire, care erau scrise cu litere rusești. Întîlnind și pe un om care vorbea această limbă, învătă de la acesta, cu mare stăruință, acea limbă. Apoi, explicînd Evanghelia în această limbă, mulți din cei ce ascultau, se minunau și laudau pe Dumnezeu.

Grigorovici a presupus că Sf. Chiril a aflat în Crimeea glagolita. La fel și episcopul Porfirie subliniază că „Constantin a aflat în Crimeea o Evanghelie și Psaltire, scrise cu litere rusești, adică cu glagolită”. (Călătoria ep. Porfirie Uspenschi la mănăstirile și schiturile de la Athos, 1856). Majoritatea învățaților susțin părerea lui Șafaric, anume că literele rusești descoperite de Constantin în Crimeea sînt gotice. Susținători ai acestei teze sînt: Micloșici, Racica, Leje, Platonov, C. I. Nevostruev, E. E. Golubinschi, I. I. Malîșevschi, V. G. Vasilievschi, Pasternek, ș. a. Lamanschi, răsturnînd teza lui Golubinschi și Vasilievschi, ajunge la concluzia că cuvintele din Viața lui Chiril cu privire la Evanghelia și Psaltirea descoperite de Constantin în Crimeea, scrise cu litere rusești, nici într-un caz nu pot fi explicate prin scrierea gotică. După Lamanschi, solia pentru a li se trimite hazarilor predicatori n-a pornit de la cei de sus (conducători), ci din partea poporului de jos, a țării. Printre hazari, turci, evrei ș. a., în Hazaria se aflau și slavi păgîni, dintre care mulți s-au încreștinat la jumătatea sec. IX. Solia a fost trimisă din partea Rusiei lui Ascold.

Luînd în considerare teza monahului Hrabr cu privire la alcătuirea alfabetului slav și a începutului traducerii sfintelor cărți de către Constantin Filozoful în 855, Lamanschi susține că primii învățători slavi au plecat în Hazaria cu cărți traduse gata în limba slavonă. Avînd cu sine traduse cărțile cu litere slavone, Constantin n-a căutat alte cărți. Nu întîmplător a găsit un om, ci avînd printre însoțitorii săi soli de-ai lui Ascold, unora dintre ei (ruși) le-a citit din cărțile lui traduse în slavonă. Unul dintre redactorii vieții lui Constantin, de mai tîrziu, potrivit patriotismului morav sau panonic, a născocit fabula despre inventarea alfabetului slavon și despre începerea traducerii evangheliei în 863, chiar înaintea plecării în Moravia, ceea ce ar însemna că Constantin ar fi făcut acestea exclusiv pentru moravi. În legătură cu această teză se naște întrebarea: De ce Rostislav s-a adresat Bizanțului? Pentru ca în locul predicii neînțelese de popor în limba germană și latină, străine, să li se trimită astfel de învățători, spre a le predica pe înțeles, în limba natală a poporului. Dacă s-ar presupune că Chiril și Metodie n-ar fi făcut nimic pentru slavii din Imperiul bizantin și Bulgaria pînă la această dată, n-ar fi tradus Sf. Scriptură și Sf. Liturghie în limba slavă, atunci pe ce s-ar fi bazat nădejdea lui Rostislav cînd s-a adresat Bizanțului pentru a-i trimite învățători de lege?⁹

Continuîndu-și drumul mai departe, Constantin a ajuns la curtea hanului hazar, probabil în orașul Itila, azi Astrahan, unde a fost bine primit. Pentru apărarea credinței creștine și a dogmei Sf. Treimi, Constantin a trebuit să ducă mari dispute cu hazarii, saracinii și iudeii. Disputele au durat cîteva zile, în fața hanului. În urma acestor dispute, după mărturia L. P. 11, „s-a dat voie poporului ca dacă cineva voiește să se boteze, poate a se boteza și s-au botezat ca la 200 oameni”. La plecarea sa, Constantin a fost petrecut de han cu mare cinste și dăruit cu mari și bogate daruri. Constantin renunță la daruri, rugînd ca în loc de daruri mai bine să fie eliberați prizonierii greci creștini — și au fost eliberați vreo 20 prizonieri greci.

Cele realizate în Hazaria au ajuns și la cunoștința principelui morav Rostislav, urmașul lui Moimir. Atunci principele Rostislav la Moraviei Mari (845—870), care a reușit să elibereze în 855 poporul său de stăpînirea francilor, temîndu-se de

9 Cf. Gh. Voskresenski, Sf. Chiril; Enciclopedia teologică rusă, tom. 10 S. Petersburg 1909, col. 286—325.

alianța franco-bulgară, alungă pe misionarii de rit latin, deoarece aceștia contribuiau la înrobirea politică a țării și, împreună cu fiul său Sveatopolc și cu Koțel al Panoniei, fiul lui Pribina, se adresează în 862 Bizanțului, cerînd împăratului și patriarhului ecumenic misionari ortodocși, pentru a îmbrățișa, împreună cu poporul, creștinismul de rit oriental. În cerere, printre altele, se menționa: „Oamenii noștri s-au lăsat de păgînism și ținem acum legea creștină, însă nu avem un învățător care să ne învețe credința creștină adevărată în limba noastră maternă, ca și alte țări, văzînd, să ne urmeze pe noi. Vă rugăm dar, iubite împărate, trimiteți-ne un învățător și episcop, căci de la Dvs. pleacă legea cea bună în toate țările”. Constantin, șeful misiunii patriarhale ce avea să meargă în Moravia lui Rostislav, din proprie inițiativă se hotărî să traducă cărți bisericești în limba slavă, în dialectul salonician. Cu ocazia trimiterii fraților în misiune, împăratul bizantin, după cum mărturisește viața lui Metodie, a spus adresîndu-se celor 2 frați: „Voi doi sînteți din Salonic, iar salonicienii vorbesc cu toții bine slavonește”. După cum se arată în lucrarea „Viața lui Constantin”, acesta, înainte de plecarea în Moravia, alcătui alfabetul slavon și începu traducerea Evangheliei în limba slavă.¹⁰

Constantin (Chiril) este considerat creatorul alfabetului chirilic.¹¹

Constantin Tuleșcov subliniază: Cunoscut este că monahul Hrabr și presviterul Cosma au apărut și susținut teza alfabetului nostru, cum că el n-a fost alcătuit de păgîni, ci de oamenii bulgari ai Bisericii noastre.¹²

Răspunzînd cererii principelui Rostislav, împăratul bizantin Mihail III (842—867) și marele Patriarh Fotie (858—867; 877—886) au trimis în misiune la moravi, în 863, pe frații Constantin și Metodie, cunoscuți în istorie sub numele de „Apostolii slavilor”. Ei se stabiliră la Velehrad=„Orașul cel Mare”, în Marea Moravie. Constantin și Metodie au propovăduit personal, prin sate și orașe învățătura sfîntă. S-au deschis urechile surzilor la auzul cuvintelor din cărțile de slujbă și poporului i-a devenit clară limba. Cronicarul rus Nestor menționează: „Și erau bucușori foarte slavii, fiindcă auzeau marea lui Dumne-

10 Cf. S. D. Nichiforov, *Limba paleoslavă*, Moscova 1955 (l. rusă).

11 Cf. *Dicționarul enciclopedic român*, Ed. Academiei R.P.R., București 1962, p. 616.

12 Cf. *Naroden pastir* din 21 mai 1955, Sofia.

zeu în limba lor maternă". Cei doi frați și misionarii greci, însoțitorii lor, avură mari succese misionare, între anii 863—867, în convertirea moravilor și cehilor la credința ortodoxă a Răsăritului. Aci ei continuară traducerea din limba greacă în cea slavă a cărților bisericești și pregătiră ucenici care trebuiau să alcătuiască primele cadre de slujitori ai Bisericii naționale.¹³

E. E. Golubinski (în *Istoria Bisericii Ruse*, vol. I, ed. 2, Moscova 1904, p. 326—328) subliniază: „Moravii, care se încreștinaseră nu demult, nu-și puteau îndeplini nicicum dorința ca să asculte serviciul divin în limba lor slavă, adică nu se puteau ridica împotriva rînduielilor Bisericii romane. Pe de altă parte, și grecii secolului IX, la fel ca și romanii, stăteau pe poziția ca toate popoarele Bisericii lor grecești să săvîrșească serviciul divin numai în limba greacă. În aceste condiții, moravii nu s-au putut adresa grecilor cu rugămintea ca să traducă pentru ei cărțile de ritual grecești în limba slavă. În adevăr, cauza soliei morave la Bizanț a fost de interes politic, în legătură cu lupta pentru neatîrnare față de germani. Constantin, plecat în fruntea misiunii la moravi sub tutela Patriarhiei din Constantinopol, cu de la sine putere s-a hotărît să traducă cărțile de ritual în limba slavă populară”.

În Moravia frații au propovăduit timp de 4½ ani (L.M. 6). Anul 864 era anul încreștinării oficiale a lui Boris al bulgarilor, prin mijlocirea Bizanțului, fapt care influențează și asupra sîrbilor din Muntîmir. În 866 Boris începu să oscileze spre Roma, în care timp frații erau în misiune în Panonia lui Koțel, care acceptă scrisul lui Constantin și ritul slavo-bizantin, ba chiar ceru instruirea a cel puțin 50 de ucenici. În activitatea lor, frații nu s-au adresat numai slavilor de acolo, ci și vlahilor panonici, care trăiau alături de slavi, precum o indică cronica lui Nestor, fiind în mare parte încreștinați demult.

Clerul catolic, ce se afla în Moravia, n-a văzut cu ochi buni pe Chiril și Metodie, dar de partea lor era poporul și cneazul. Ei au adus cu sine cărți de ritual traduse în limba slavă, au predicat și învățat poporul în limba slavă înțeleasă de ei, au construit biserici, școli, etc.¹⁴

Liturghia slavă, pe baza căreia cei doi frați au început să predice, a fost opera lor.¹⁵

13 Cf. V. Vavrinek, *Viețile paleoslave ale lui Constantin și Metodie* (p. 123), Academia Cehoslovacă, *Seria Științelor sociale*, nr. 7, Praga 1963 (l. cehă).

14 Cf. N. Barsov, *Brokhaus-Efron*, tom. 29. Petersburg 1895, p. 116.

15 E. Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, vol. II. București 1926, p. 289sq.

zeu în limba lor maternă". Cei doi frați și misionarii greci, însoțitorii lor, avură mari succese misionare, între anii 863—867, în convertirea moravilor și cehilor la credința ortodoxă a Răsăritului. Aci ei continuară traducerea din limba greacă în cea slavă a cărților bisericești și pregătiră ucenici care trebuiau să alcătuiască primele cadre de slujitori ai Bisericii naționale.¹³

E. E. Golubinski (în *Istoria Bisericii Ruse*, vol. I, ed. 2, Moscova 1904, p. 326—328) subliniază: „Moravii, care se încreștinaseră nu demult, nu-și puteau îndeplini nicicum dorința ca să asculte serviciul divin în limba lor slavă, adică nu se puteau ridica împotriva rînduielilor Bisericii romane. Pe de altă parte, și grecii secolului IX, la fel ca și romanii, stăteau pe poziția ca toate popoarele Bisericii lor grecești să săvîrșească serviciul divin numai în limba greacă. În aceste condiții, moravii nu s-au putut adresa grecilor cu rugămintea ca să traducă pentru ei cărțile de ritual grecești în limba slavă. În adevăr, cauza soliei morave la Bizanț a fost de interes politic, în legătură cu lupta pentru neatîrnare față de germani. Constantin, plecat în fruntea misiunii la moravi sub tutela Patriarhiei din Constantinopol, cu de la sine putere s-a hotărît să traducă cărțile de ritual în limba slavă populară”.

În Moravia frații au propovăduit timp de 4½ ani (L.M. 6). Anul 864 era anul încreștinării oficiale a lui Boris al bulgarilor, prin mijlocirea Bizanțului, fapt care influențează și asupra sirbilor din Muntîmir. În 866 Boris începu să oscileze spre Roma, în care timp frații erau în misiune în Panonia lui Koțel, care acceptă scrisul lui Constantin și ritul slavo-bizantin, ba chiar ceru instruirea a cel puțin 50 de ucenici. În activitatea lor, frații nu s-au adresat numai slavilor de acolo, ci și vlahilor panonici, care trăiau alături de slavi, precum o îndică cronica lui Nestor, fiind în mare parte încreștinați demult.

Clerul catolic, ce se afla în Moravia, n-a văzut cu ochi buni pe Chiril și Metodie, dar de partea lor era poporul și cneazul. Ei au adus cu sine cărți de ritual traduse în limba slavă, au predicat și învățat poporul în limba slavă înțeleasă de ei, au construit biserici, școli, etc.¹⁴

Liturghia slavă, pe baza căreia cei doi frați au început să predice, a fost opera lor.¹⁵

13 Cf. V. Vavrinek, *Viețile paleoslave ale lui Constantin și Metodie* (p. 123), Academia Cehoslovacă, Seria Științelor sociale, nr. 7, Praga 1963 (l. cehă).

14 Cf. N. Barsov, *Brokhaus-Efron*, tom. 29, Petersburg 1895, p. 116.

15 E. Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, vol. II, București 1926, p. 289sq.

Pentru a lucra cu succes la convertirea moravilor, cei doi frați, ajutați de ucenicii lor, au continuat să traducă, din grecește în limba paleoslavă, cărțile ortodoxe de ritual și scrierile mai importante din Sf. Scriptură, începînd cu Evanghelia și celelalte cărți ale Noului Testament.

În iarna anului 866—867 părăsind Moravia, frații Constantin și Metodie pleacă spre Veneția, cu gîndul să se întoarcă pe mare la Constantinopol, pentru a relata patriarhului ecumenic activitatea lor misionară. În drum spre Veneția, ei trecură mai întîi pe la principele Panoniei centrale, Koțel, fiul lui Pribina, care-și avea reședința la Moosburg, astăzi Szalavar, pe țărmul occidental al lacului Balaton, în Ungaria.

În Panonia, frații au instruit 50 ucenici. Mitropolitul-patriarh Vitalis Participațto din Veneția († 873), în loc să hirotonească pe ucenicii prezentați de frații misionari, a convocat un mare sinod de episcopi ai mitropoliei, preoți și monahi, provocîndu-i pe misionari să răspundă: de ce au îndrăznit să traducă cărțile sfinte în limba slavă, lucru pe care nu l-au făcut nici Apostolii, nici papa Romei, nici marii Sfinți Părinți, căci știut este că pe Dumnezeu se cade a-l lăuda numai în limbile greacă, latină și ebraică? Constantin s-a apărat cu demnitate în fața judecătorilor săi, aducînd dovezi strălucite din Sf. Scriptură (îndeosebi I Cor. 14), numindu-i pe acuzatori cărturari și farisei fățarnici. În cele din urmă, le-au sfințit 3 prezbiteri și 2 cîteți.

Auzind de sosirea fraților la Veneția, papa Nicolae I (858—867) îi invită la Roma, cu o lună înaintea morții sale († 13 XI 867). Ajungînd la Roma, frații Constantin și Metodie — murind între timp papa Nicolae I — fură primiți de papa Adrian II (867—872), în fața căruia apărară teza introducerii limbii slave vechi ca o nouă limbă liturgică, alături de limbile zise sacre: greaca, latina și ebraica. Auzind de răscoalele slavilor împotriva germanilor și despre alte tulburări din Constantinopol, ei zăbovesc pe loc și săvîrșind Sf. Liturghie în limba slavonă, ajung în conflict cu trilingviștii latini. Constantin le reproșează trilingviștilor, în apărarea sa, că dacă toate neamurile îl laudă pe Hristos în limba lor — precum sînt armenii, perșii, iberii, goții, avarii, hazarii, arabii, egiptenii și alții, evitînd a pomeni scrisul rusesc din Cherson, care, deci, nu era scris bisericesc — apoi și slavii au voie să-l laude pe Dumnezeu în limba lor.¹⁶

16 Cf. Preot Prof. Dr. Milan Šesan, Slavii, creștinismul și Roma; Mitropolia Moldovei și Sucevei, nr. 9—12, Iași 1961.

Cu frații au sosit la Roma 50 de candidați la preoție (Viața lui Metodie, cap. 7). Dintre aceștia numai 3, au fost hirotoniți preoți și 2 citeți. De asemenea s-a confirmat de papa ritul slav. Preoții slavi au servit, în limba lor, în diferite biserici din Roma (Viața lui Chiril, 17). Se poate presupune cu toată certitudinea că restul de candidați au plecat la Țarigrad, spre a fi hirotoniți acolo, pentru a se păstra legătura cu Biserica maternă a lui Chiril.¹⁷

Odată cu aceasta, frații aduseseră papei preținsele moaște ale Sf. Climent Romanul. Papa Climent al Romei a fost exilat la Cherson, în Crimeea, sub împăratul Traian (98—117), dar azi s-a ajuns la constatarea că acestea erau moaștele unui sfânt local. La Roma, Constantin se îmbolnăvi grav. Cu o lună înainte de moarte, întâmplată la 14 II 869, Constantin se călugări, primind numele de Chiril, prin care este cunoscut în istorie. El moare la vârsta de 42 ani, după ce l-a îndemnat pe fratele său, Metodie, să continue opera misionară începută împreună. Metodie a îndeplinit cu sfințenie porunca fratelui său. Chiril n-a fost episcop, cum au afirmat unii istorici, ci numai preot celibatar. După multe insistențe din partea lui Metodie, de a-i strămuta rămășițele pămîntești în patrie, la care s-a opus papa, a fost înmormîntat la Roma, în biserica Sf. Climent. În acest cadru apare Viața lui Constantin, numită legenda italică.

Din diferite motive, Metodie mai zăbovește la Roma. Principele Koțel din Panonia cere papei să-i trimită pe Metodie, dorind să înființeze o Biserică independentă în țara sa, Papa Adrian II îi satisface cererea, dar cu porunca ca să citească Apostolul și Evanghelia mai întâi în limba latină și abia apoi în cea slavă. După Vita Metodii (cap. VIII), Koțel a primit pe Metodie cu mari onoruri și-l trimite însoțit de 20 de nobili, la episcopul apostolic, pentru a-l hirotoni episcop al Panoniei. În 870 Metodie sosi pentru a doua oară la Roma, însoțit de cei 20 de frunțași ai principelui Koțel, și cu recomandarea acestuia de a fi hirotonit episcop al slavilor din Panonia.

Papa Adrian II reînființă pentru Metodie vechea Mitropolie de Sirmium, în Panonia inferioară din Iliricul occidental. Metodie deveni arhiepiscop al Panoniei și Moraviei. Venind în acele regiuni, combate învățătura despre filioque, care venea de la franci.

17 Cf. Prot. Dr. A. Gh. Novac, Unele probleme canonice ale Misiunii chirilo-metodiene. Anuarul Bisericii Cehoslovace, Praga, 1962 (l. rusă).

Intors de la Roma, Metodie fu înțemnițat între 870—873 de episcopatul german în Bavaria, încît el nu-și mai putu îndeplini misiunea încredințată lui de papa Adrian II, de a aduce în sînul Bisericii romane nu numai pe slavii din Panonia și Moravia, ci și pe croați, sîrbi și bulgari.

La intervenția energică a papei Ioan VIII către episcopii germani, făcută prin episcopul Pavel de Ancona, trimis pentru aceasta în Germania ca legat papal, Sf. Metodie a fost eliberat în 873.

Moravii cer întoarcerea lui Metodie după ce alungă pe prezbiterii germani pe motivul că au fost deja botezați de cei de la Roma. Papa interveni pe lîngă principele morav și astfel Metodie poate reveni în Moravia. Metodie activează mai departe. Unii dintre ucenicii săi au trecut pînă spre Kiev, iar alții au rămas în Slovacia, păstrîndu-se urmele acestei activități.

Însuși Sveatopolc îl înțeamnă pe principele ceh Berivoi să treacă la legea lui Metodie. Berivoi veni la Velehrad și se botează împreună cu soția sa, Liudmila, cu 30 însoțitori și mulți alții, lăsînd îndemn similar și urmașilor (L. M. 14) și zidește mai multe biserici.

Ivîndu-se, însă, suspiciuni noi după restabilirea patriarhului Fotie al Constantinopolului, Metodie e chemat la Roma, în iulie 879, și i se confirmă ortodoxia (L. P. 12). În acest sens, la 18 iulie, Papa Ioan VIII scrie lui Metodie că-l reconfirmă ca păstor al regiunii și ca arhiepiscop al Panoniei, dependent de Biserica romană, dar nu-i place că săvîrșește Sf. Liturghie în limba barbară: „Auzim și acum că misa se cîntă în barbară (vulgară) adică în limba slavă. De aceea acum, prin scrisorile noastre, prin Pavel episcop de Ancona, îți interzicem direct ca să mai celebrezi în acea limbă misa sfîntă solemnă, ci numai în latină sau în limba greacă, după cum cîntă Biserica lui Dumnezeu cea răspîdită și împrăștiată în toate laturile pămîntului și la toate popoarele. Însă a predica sau a propovădui cuvîntul în popor ți se îngăduie, după cum sfătuiește psalmistul — ca toate popoarele să-l laude pe Dumnezeu”.¹⁸ Papa scrie totodată și către Sveatopolc ca să-l respecte pe arhiepiscopul Metodie, care ține la credința adevărată. În 880, papa îi atașează lui Metodie ca vicar pe germanul Viking, cu misiunea de a-l supraveghea pe Metodie. Viking va persecuta pe Metodie pînă la moarte.

¹⁸ Iosif Augustin Gizel. *Istoria Apostolilor slavi Kiril și Metodie și Liturghia slavă*, Viena 1861; supliment II, *Monumente epistolare...*, p. 61—62.

În primăvara anului 882 Metodie vizită Constantinopolul, unde se întâlnește cu împăratul Vasile I și cu patriarhul Fotie (L. P. 13), care-l recunosc fidel Ortodoxiei răsăritene. Se sfătuiesc împreună asupra continuării misiunii slavone, cu scrisul slav inventat de frați, care de acum, l-a propunerea lui Metodie, se va numi, în cinstea fratelui său, „chirilic”. Metodie lasă aici ucenici de-ai săi pentru ca să activeze în Balcani.

Intors acasă, are necazuri provocate de Viking, care continuă la Roma cu acuzele împotriva lui. Metodie este învinuit că se ține mai departe de limba cea barbară, omite filioque, ș. a. Din toate acestea se poate constata fidelitatea lui Metodie pentru Ortodoxia tradițională răsăriteană.

Metodie își continuă activitatea, traducând cărți din limba greacă în paleoslavă: cărți din Vechiul Testament, Nomocanonul ș. a. Bucurându-se de ocrotirea Sf. Dimitrie din Salonic, el propune canonizarea fratelui său Chiril. La 24 ani de episcopat (861—885) își îndrumează ucenicii, lasă ca urmaș pe Gorazd și moare la 6 aprilie 885. Viking persecută aspru pe urmașii lui Metodie. Gorazd și cei 200 de ucenici ai fraților apostoli sînt alungați: unii o iau spre Cehia, alții înfruntă pe loc pornirile, alții trec în Slovacia, Bezrad e alungat din Panonia. Atunci Viznog a trecut în Sarmația, Zandov (sau Sandu valah) a trecut în Dacia, Navroc în Rusia, Moznopon în Alpii valahici, Oslav în Silezia, iar Climent, Naum, Anghelar și alții își găsesc adăpost în Bulgaria țarului Boris.

Pe cînd în Moravia rămîn doar urme de nume, biserici și necropole din tradițiile paleoslave, în Bulgaria înflorește cultul fraților apostoli prin Climent, care scrie lauda Sf. Constantin și slujba „fraților de la Salonic întocmai cu apostolii”.

Cel mai mare serviciu pe care l-a făcut Chiril pentru slavi constă — după expresia lui Golubinski — în faptul „că a avut rațiunea și rîvna, găsind în sine bărbăția, ca să alcătuiască alfabetul slavon și să traducă cărțile de ritual grecești în limba slavă — în timp ce nimeni nici nu s-a gîndit la aceasta, fiindcă nimeni nu le găsea de lipsă, toți erau împotriva lor”. („Adaus la operele Sf. Părinți”, Moscova 1885, partea 36, p. 203—204).

Activitatea literară a primilor învățători slavi s-a îndreptat asupra traducerii Sf. Scripturi și a cărților de ritual. În acest sens, Viața panonică și alte monumente literare despart activitatea lor în activitatea timpurie a lui Chiril și activitatea mai tîrzie a lui Metodie. După mărturisirea Vieților panonice, Sf. Chi-

ril, îndată ce a inventat alfabetul, a și început „a scrie prelegerea evanghelică: La început era Cuvîntul, și Cuvîntul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvîntul, etc.”, adică a început a traduce Evanghelia aprakos (în pericope). Venind în Moravia, curînd a tradus toate cărțile de ritual și a învățat pe ucenici Utrenia, Vecernia, etc. Viața panonică a Sf. Metodie istorisește despre terminarea traducerilor cărților biblice din limba greacă în cea slavă, după care adaugă: „Psaltirea, Evanghelia și Apostolul, împreună cu serviciile divine mai importante, au fost traduse împreună cu filozoful, mai întîi”. Această muncă începătoare de traducere a cărților biblice și de ritual a fost continuată, după moartea lui Chiril, de fratele său Metodie, în cursul celor 24 ani de episcopat în Moravia.

Ioan, exarhul Bulgariei, care a trăit pe timpul țarului Simeon (888—927), în prefața traducerii operei teologice a Sf. Ioan Damaschin, subliniază: „...omul sfînt al lui Dumnezeu, Constantin, numit filozoful, a îndurat multă osteneală, alcătuiind literele cărților slavone, a tradus cărțile, începînd cu Evanghelia și Apostolul”. Iar papa Adrian II, după moartea lui Chiril († 869), într-o epistolă specială, se adresează către cnejii Rostislav, Sveatopolc și Koțel, în care le spune că le trimite pe Metodie, „...ca să-i învețe, vorbindu-le din cărți în limba lor maternă, toată rînduiala bisericească (missa), adică slujba și botezul” (poruncă păstrată în limba slavă V. P.).

Toate textele paleoslave îndrumază spre Răsărit originea creștinismului slavon.¹⁹

Viața Sf. Constantin-Chiril și a lui Metodie se păstrează în mai multe redacții, și anume: redacția italică, latinizată, scrisă la Roma; redacția panonică, slavizată; redacția bulgară de la Rila; redacția boemică. Pentru că latiniștii și cercetătorii germani nu au agreat peste tot conținutul lor, care este și antigerman, le-au numit „legende”; ca să nu le spună: vieți de sfinți. Și astfel a început lupta pentru veracitatea acestor legende, fiind angajați în ea adepții latinismului, ortodocșii, germanii și francezii.

Planurile germanilor împotriva slavilor au fost paralizate prin chemarea preoților slavi Chiril și Metodie de către principele Rostislav al Moraviei. Prin aceasta, s-a oprit ca încrești-

¹⁹ Cf. G. Voskresenski, *Enciclopedia Teologică rusă*, tom. 10, S. Petersburg 1909, col. 286—325.

narea populațiilor slave din Europa centrală să constituie și o germanizare forțată a lor. Limba slavă liturgică a lui Chiril și Metodie au primit-o apoi ucenicii bulgari și ruși și de la alte popoare europene, la care cultul slavon se păstrează în continuare. Paleoslava în redacție glagolitică și mai ales chirilică au constituit în adevăr o barieră de civilizație înaintată față de germanism, îndeplinind și un rol panslav pentru cultura tuturor slavilor.

Frații apostoli Constantin și Metodie au inițiat, în veacul IX, misiunea creștină la slavi, au inventat alfabetul chirilic majuscul și au ctitorit astfel cultura bisericească slavonă. Prin aceasta, ei au pus bazele unor tradiții care au fost apoi numite „chirilometodiene”. Dar succesul acestora în Moravia, Cehia, Bulgaria, Sîrbia, Transilvania, Polonia și Rusia Kieveană a stîrnit nemulțumirea Romei papale și, de aceea, de acolo va porni combaterea și denaturarea lor. Astfel, moștenirea chirilometodiană de la Mănăstirea Sazava din Cehia este suprimată și tradițiile ei supuse unor mistificări intenționate în direcția latinizării lor. În consecință, activitatea fraților apostoli și tradițiile lor au fost supuse unor cercetări ulterioare, chiar aprig discutate de slaviști, filologi, paleologi și istorici.²⁰

La valahii transilvăneni au venit după 885 ucenicii apostolilor slavi, Sf. Constantin-Chiril și Metodie, numiți apostolii scheilor, și anume Bezard în Panonia, Viznog în Sarmația, Zandov în Dacia și Moznopon în Alpii Valahici. În felul acesta, romanicii carpați — vlahii — află despre vlădică, duhovnic, slujbă, vecernie, utrenie, etc.; ei ascultă slujbele bisericești în limba slavonă și fac cunoștință cu scrisul chirilic. Acest slavonism bisericesc va fi fost acceptat mai întîi de slavii carpați, apoi de filoslavi, după care s-au apropiat de el și valahii.

Acest slavonism bisericesc chirilic progresează pretutindeni cu pași repezi. Dovadă despre aceasta sînt inscripțiile chirilice din Bulgaria, de la Preslav (893, 900, 941, 993), cea din Rusia, de la Smolensk, din 925 și cea din Dobrogea, în satul Mircea Vodă, de la jupan Dimitrie, din 943.²¹

Tot din epoca plămădirii poporului român s-a descoperit săpată în stîncă de cretă o bisericuță întregă, în comuna Basa-

20 Vezi la Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, Studii Teologice, nr. 1—2, 1950 și în Mitropolia Ardealului, nr. 1—3, 1961.

21 Cf. Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, Creștinismul Vechi Carpatic, Mitropolia Ardealului, nr. 11—12, 1958.

rabi de lângă Medgidia, în 12 iunie 1957. Această bisericuță e prima de acest gen pe pământul patriei noastre. Bisericuța datează din 992 și cuprinde cele 3 despărțituri îndătinate. Această așezare, probabil, a fost părăsită.

Pentru noi, românii, tradițiile chirilometodiene, ca ale „apostolilor scheilor”, cunoscute în Dacia și regiunea Alpilor Valahici prin Sandu și Moznopon chiar spre finea veacului IX, au contribuit la menținerea Ortodoxiei străvechi printre românii culturii Dridu. Le găsim atestate prin inscripțiile chirilice de la Bucov-Ploiești de pe la 911, de la Mircea Vodă din 943 și Basarabi (992). Astfel, chirilometodismul paleoslav chirilic a apărut credincioșii de insistențele prozelitismului latino-papal, a ajutat la crearea chirilicii române în veacul XIII și la oficializarea ei pe la 1452, pe vremea mitropolitului Teoctist al Moldovei. Tot el a vegheat ca uniația papală din 1700 din Transilvania să nu poată birui vechea Biserică ortodoxă.

Pr. CHIRIL PISTRUI

Lector la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

I. P. Sf. Arhiepiscop IACOB KUKUZES:

UNITATEA BISERICILOR CREȘTINE¹

Mai înainte de a vă prezenta dumneavoastră cugetarea mea asupra temei unirii, asupra căreia am fost chemat să vă vorbesc, aş vrea să salut acest mare auditoriu al noii Anglii, atât în numele Bisericii mele cât şi al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.²

Tema unităţii Bisericilor este foarte complexă. Toţi se mulţumesc să discute despre ea fără să se străduiască s-o studieze. Precum dumneavoastră ştiţi cu toţii, desigur, această chestiune a devenit o temă de interes general. Abordarea ei, în toate cazurile, a fost sau pur academică, sau numai unilaterală. În realitate, aceasta poate fi abordată numai de aceia care se îndreaptă către ea cu sinceritate. În nici un chip noi nu vom încuraja pe alţii, sau să permitem noi înşine de a fi implicaţi în cercetări despre unire pentru simplul motiv de a discuta despre unitate sau pentru a trezi interesul public pentru aceasta. Nici un cleric responsabil, nici o confesiune nu va discuta sau va considera tema unităţii Bisericii fără să recunoască primejdia de a fi luată prea uşor sau de a da impresia că importanţa sa unică constă în a se vorbi despre ea, sau de a cita din romantici sau ecumenişti sentimentali. Eu spun aceasta din pricină că mi-e teamă că discuţiile sau disputele fără grijă asupra acestei teme importante, critice, vor avea ca efect unic că se va stabili pierderea unităţii dintre noi, divergenţa de păreri şi distanţarea se arată şi mai accentuată, iar paguba mai covârşitoare.

1 Traducere din greceşte a broşurii: 'Αρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Βορ. καὶ Νοτ. Ἰακώβου, 'Η ἐνότης τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀνατύπου ἐκ τοῦ „Ορθοδόξου Πατριάρχητος", τεῦχος Ἀπριλίου, 1961, New York, p. 17-31. Arhiepiscopul Iacob al Americii de Nord şi de Sud, Unitatea Bisericilor creştine. Retipărire din „Observatorul Ortodox", aprilie 1961 (cu text paralel englez, p. 1—16), ce reprezintă cuvântarea I. P. Sf. Arhiepiscop Iacob al Americii, transmisă în englezeşte de la postul de televiziune Manchester, N. H., în 11 martie 1961.

2 După cum se ştie, I. P. Sf. Iacob este unul din cei 5 preşedinţi ai actualului Consiliu Ecumenic al Bisericilor şi a vizitat nu demult ţara noastră, împreună cu alte personalităţi de conducere ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Biserica Ortodoxă Greacă — mama tuturor Bisericilor slave și sora vechilor Biserici din Antiohia, Ierusalim, Alexandria și Roma — s-a întristat pentru lipsa continuă a unirii, lucru care se datorește în mod propriu cugetării deșarte omenești. Noi găsim semințele dezunirii chiar în timpurile apostolice. Sfântul Pavel și-a exprimat consternarea în urma clătinării sufletelor și a obiceiurilor cazuistice: „Căci, fraților, prin oameni de la Hloe din casă mi-a venit știrea că la voi sînt certuri. Vreau să spun că fiecare dintre voi rostește: Eu sînt al lui Pavel; și eu sînt al lui Apolo; și eu sînt al lui Chefa; și eu sînt al lui Hristos! Oare s-a împărțit Hristos? Ce, oare s-a răstignit Pavel pentru voi, sau ați fost botezați în numele lui Pavel?” (I Cor. 1, 11—13).

Cartea Apocalipsei, pe de altă parte, ne informează de faptele nicolaiților (Apoc. 2, 6), o sectă în sînul Bisericii primare atribuită unui oarecare Nicolae, prozelit din Antiohia (F. Ap. 6, 5). Nu e un secret că Biserica primară a trecut prin tulburări și necazuri, provocate într-o mare măsură mai degrabă din interior decît din afară. S-a admis, oricum, că — cu trecerea timpului — creștinii au devenit suficient de maturi și conștii ca să dobîndească conștiința mai profundă a sfînteniei apostolice, de a rămîne uniți întru Hristos.

Sfînta Scriptură se referă la păcatele fundamentale și mortale; dar eu nu găsesc un păcat fundamental sau mortal mai mare decît dezunirea noastră — un act de trădare și înșelare a lui Hristos și a sufletelor noastre înșile. Dacă trebuie să fim chinuiți de remușcări, atunci cel mai mare chin din toate ar trebui să fie acela că noi l-am trădat pe Hristos în modul cel mai lamentabil.

Adevărata dovadă a dezunirii noastre e faptul că nouă ne place să discutăm despre unitate ca și cum unitatea ar fi ceva inexistent, sau ceva care trebuie să fie descoperită. Dar unitatea Bisericii există deja, pentru că aceasta este Biserica — Trupul adevărat al lui Hristos — Hristos însuși este Biserica. Și Hristos este același — ieri, azi, și totdeauna. Tot astfel este și Biserica — una și aceeași, ieri, azi, și totdeauna.

Dacă în zilele noastre noi discutăm despre biserici și nu despre *Biserica una*, aceasta e din cauză că nu avem aceeași idee despre Biserică. Biserica, așa cum am zis ceva mai sus, e adevăratul Trup al lui Hristos. Noi sîntem membrii acestui Trup. În momentul în care Biserica ar fi considerată contrar ca o instituție sau organizație, ea își pierde înțelegerea sa adevărată. Ea devine o simplă comunitate — mai mare sau mai mică — cu

un bărbat ales în capul ei și chivernisită de membrii ei. Sub acest înțeles din urmă mi-e teamă să vorbim despre unitate și prin aceasta să ne apropiem de problemă fie ca ortodocși, fie ca romano-catolici sau protestanți, căci în acest mod e abordată evident antirealistic, defăimător, unilateral și fals. Noi ūităm că — ca creștini — „sîntem împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu, zidiți pe temelia Apostolilor și Proorocilor, piatra din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos”, și am devenit mădulare ale Bisericii, din care cauză nimeni nu poate să zică că nu „sînt împreună zidiți în Hristos spre templul al lui Dumnezeu în Duh” (Ef. 2, 20—22).³

Dacă recunoaștem în realitate aceasta, noi nu am discuta despre unitate, pentru că ar deveni mai mult decît evident că Hristos este *legătura* unității noastre — sau cum zice Sf. Pavel: „Hristos este pacea noastră, care a făcut din cele două una, adică a surpat peretele din mijloc al despățiturii dintre noi” (Ef. 2, 14—15). Din cele de mai sus e limpede că în loc de a discuta despre unitatea Bisericii, noi ar trebui să discutăm despre reunirea tuturor creștinilor cu Hristos, deoarece ca creștini adevărați „în El ne e dat ca să trăim, să ne mișcăm și să existăm” (F. Ap. 17, 28).

Din nefericire, oricum, creștinii și Bisericile creștine din toată lumea, chiar astăzi, nu-și cunosc datoria lor față de Hristos. Ele servesc ca instituții, bogate și puternice, urmărind creșterea influenței lor și a numărului membrilor lor. În loc de a-și desface mîinile pentru a îmbrățișa pe ceilalți, ele fac orice pentru a mări distanța dintre ele, fie prin acțiuni prozelistice deșarte și fără sens, printre membrii celorlalte Biserici, fie prin pronunțări fără grijă, provocatoare, ucigînd, în tot chipul, cea mai mică licărire de nădejde care poate exista pentru o apropiere a creștinilor. Și aceleași Biserici vorbesc, în același timp, despre unitatea Bisericii. Dar ceea ce este mai tragic e că fiecare e neputincioasă, așteptînd pe cealaltă, sau să se miște cealaltă către ea ca să se întâlnească și să se unească cu ea.

³ Δησμονοῦμεν, ὅτι ὡς Χριστιανοὶ „εἵμεθα συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῇ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ” καὶ γινόμεθα μέλη Ἐκκλησιῶν διὰ τὰ ὅποια δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι „συνοικοδομοῦνται ἐν τῇ Χριστῷ εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι”.

Dacă Bisericile creștine sînt interesate în realitate de restaurarea unității destrămate și de unirea Bisericilor, ele trebuie să dea o dovadă mai convingătoare de intențiile lor. Ele trebuie să înceapă în mod hotărît să se îndrepte una către cealaltă. Aceasta este singura cale prin care ele pot, cu timpul, să se reîntoarcă toate la Hristos și la Biserica Sa una și singură. Creștinii ortodocși, de exemplu, trebuie să înțeleagă că e timpul ca să înceteze de a afișa „dispozițiile lor ecumeniste” și tipul lor democratic de organizare a Bisericii și să înceapă să lucreze pentru întîlnirea cu frații lor. Creștinii romano-catolici ar trebui să înceteze de a vorbi despre acei creștini care nu aparțin jurisdicției lor — ca „dizidenți” sau „frați schismatici” — pentru că ei știu prea bine că partea lor de vină este egal de mare pentru existența separației și dezbinării dintre Biserici și creștini. Protestanții episcopalieni și în general prietenii protestanți, trebuie să-și reexamineze teologia lor misionară și să-și reevalueze direcția lor ecumenistă, pentru că numai printr-o atare revizuire și reevaluare ei pot spera să redobîndească înțelesul adevărat al marii porunci a lui Hristos. Dacă noi sîntem creștini, n-ar trebui niciodată să abandonăm rugăciunea ultimă a lui Hristos „ca toți să fie una” în modul deplin în care El și Tatăl Lui sînt una. Noi trăim în anul 1961; unamienouăssuteșazeci și unu de ani de la nașterea lui Hristos și se pare că încă nu am înțeles cît de gravă este responsabilitatea noastră pentru dovedirea credinței noastre mărturisite în Hristos.

Unitatea este, în mare parte, un cuvînt sfînt ca să fie întrebuințat într-un mod necuviincios sau superficial. Ea este tot atît de sfîntă ca și rugăciunea. Și este tot de atît de primejduită ca și rugăciunea. Rugăciunea și unitatea nu sînt cuvinte goale; amîndouă sînt un fel de făgăduință, o făgăduință gravă față de Dumnezeu. Dacă noi ne rugăm lui Dumnezeu și-l numim pe El Tatăl nostru, trebuie să lucrăm ca fii ai Lui, altfel noi săvîrșim un păcat dublu și invocăm mînia lui Dumnezeu asupra noastră. Același lucru se întîmplă și cu unitatea. Numai cei uniți cu Hristos și numai aceia care voiesc să trăiască „unitatea”, au dreptul să vorbească despre aceasta.

Eu cred că unitatea nu este o chestiune subsidiară și că ea nu este și nu poate fi o unitate convențională. Ea trebuie să fie o unitate organică cu Hristos, un act de credință și loialitate față de El. Hristos nu este Dumnezeu creștinilor: El este Dumnezeuul întregii lumi. (Ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ κόσμου παντός).

Prin urmare, toți aceia care mărturisesc pe Hristos ca Dumnezeu și Mîntuitor trebuie să vadă că există numai o singură cale de urmat pentru ei: calea plină de frumusețe și nobilă a lui Hristos, care se termină în unitate și dragoste.

Dar ce fel de cale este aceea pe care creștinismul nostru de astăzi o urmează? El (creștinismul) își vede numai de ale sale.

Toate aceste realități incontestabile nu sînt ele suficiente pentru a zgudui conștiința noastră, sau de a ne reîntoarce la adevăratele noastre simțăminte, în așa fel ca să putem vedea insuficiența și neputința noastră pentru contracararea situației? Noi toți sîntem vrednici de plîns pentru autoadmirația noastră, pentru narcisismul nostru excesiv care ne ține narcotizați și ne conduce la autojustificare și bancrută spirituală. Și-n același timp, noi vrem încă să vorbim despre unitatea creștină, pentru care facem foarte puțin ca s-o realizăm.

Am face mai bine dacă am începe să discutăm despre puțința îmbunătățirii relațiilor noastre interbisericești și despre proiectul adoptării unei acțiuni politice creștine unite în fața tuturor problemelor mai importante locale, naționale sau internaționale.

Noi toți vărsăm lacrimi pentru imoralitatea contemporană și decăderea principiilor morale. Noi profețim mai degrabă sfîrșitul lumii și ne mulțumim de a mișca degetul nostru de la amvon și să arătăm izvorul răului, fără să ne mișcăm noi înșine și nici să facem vreun pas pentru înlăturarea războiului.

Noi ne plîngem și murmurăm pentru micile călcări ale legii dumnezeiești, pe cînd noi „nesocotim cele mai de seamă ale legii, dreptatea, mila și credința”, (Mt. 23, 23). Atît de mult se vede sinceritatea relațiilor noastre față de Hristos, încît noi nu facem ceva vreodată diferit de femeile care au stat departe ca să vadă răstignirea și moartea Mîntuitorului. Cînd vom fi și noi cu adevărat sinceri cu noi înșine și cu Hristos? Cînd vom învinge odată piedicile, obstacolele și greutățile și vom accepta provocarea care ne este adresată nouă de lumea contemporană dezbinată și confuză?

Personal, cred că nu trebuie să fugim de discuțiile asupra unirii. Eu cred că unirea se cuvine să fie discutată, dar cu un cuget și cu o inimă credincioasă absolut creștină. Ar trebui, prin urmare, să se accentueze că unitatea începe de la Hristos și sfîrșește cu Hristos, piatra de temelie și capul Bisericii. Discuțiile teologice nesfîrșite nu au contribuit niciodată la vindecarea ră-

nilor pe care noi, creștinii dezbinați, le-am adus în unitatea Bisericii.

În acest punct eu nu pot să nu amintesc — dar cu adîncă durere — scena înfricoșătoare pe care Evanghelistul Ioan o descrie în Evanghelia sa: „Iar ostașii, după ce au răstignit pe Iisus, au luat hainele lui și le-au împărțit în patru părți, fiecărui soldat o parte și cămașa; dar cămașa era necusută, ci țesută de sus pînă jos, în întregime” (Ioan 19, 23).

Cît de familiară ne este această icoană! Cît de adesea e re-trăită ea în relațiile noastre interbisericești! Ca și soldații, noi am împărțit hainele lui Hristos, fiecărei Biserici o parte. Dar opus soldaților, noi am rîvnit cu ardoare să sfîșiem și cămașa necusută a lui Hristos și după aceea am început să expunem argumente și pseudo-documente pentru a demonstra că Hristos este în mod propriu al nostru și că Biserica este în mod propriu a noastră.

Timpul de față al postului ne oferă și mai multe icoane care arată datoria creștinilor față de Hristos și Biserică. Cămașa lui Hristos e fără cusătură; tot așa este și Biserica. Cămașa lui Hristos îi aparține Lui și nimănui altuia. Cămașa lui Hristos este țesută de sus pînă jos, întreagă. Noi avem sarcina de a o respecta și de a ține această cămașă curată, fără pată și zbîrcituri sau altceva de acest fel.

Ce trebuie să facem prin urmare? Cum trebuie să lucrăm de acum și în continuare?

Eu voi încerca să răspund la aceste trei întrebări și astfel voi sfîrși această cuvîntare a mea despre unirea Bisericii.

1. — Trebuie să ne căim și să cerem milă și iertare Domnului nostru din pricină că am încercat să-l facem pe El proprietatea noastră, în loc de a ne face pe noi înșine proprietatea Lui.

2. — Noi trebuie să înțelegem unitatea ca o unitate organică dintre oameni și Hristos și să rîvnim, prin urmare, de a ne încorpora pe noi înșine în viața și Trupul lui Hristos. El este vița și noi mlădițele. „Dacă nu rămîne cineva în Hristos, se scoate afară ca mlădița și se arde” (Ioan 15, 5). Numai o astfel de unitate poate să ne călăuzească spre unitatea Bisericilor.

3. — Dacă noi ne interesăm, în realitate, de unitate, trebuie să învățăm ca să iubim aceasta. Acesta este lucrul cel mai greu dintre toate: a ne simpatiza, a ne înțelege, a fi răbdători și iubitori de frați.

Noi avem mai mult folos dintr-o astfel de apropiere către

unitate. Unirea poate rezulta dintr-o atare condescendență. Smerenia, ascultarea și rugăciunea sînt singurele elemente care pot întări relațiile bisericești.

Să trăim împreună și să ne rugăm împreună fără să ne mai întoarcem la prejudecățile rasiale sau religioase, ca să nu mai înălțăm între noi zidul despățitor; aceasta este singura cale care poate conduce sigur la unitate, fiindcă unitatea, în ultimă analiză, este opera lui Dumnezeu și nu a omului.

Unitatea în nici un chip nu va îngreua atașamentul nostru la tradițiile noastre proprii; dimpotrivă, ea poate întări tradiția noastră comună, care emană de la Duhul Sfînt.

Să ne rugăm, așadar, și să trăim cu imaginea Bisericii unite care a primit ipostasul celei de jos de la puterea mîntuitoare a Crucii, fiind condusă de Intemeietorul ei Domnul și Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos”.

Trad. din grecește de IOAN I. ICA.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

TEOLOGIA PASTORALĂ

INTRODUCERE

NOȚIUNEA DE TEOLOGIE PASTORALĂ

Disciplina teologică despre care vom trata în cele ce urmează se numește *Teologie pastorală*.

Cuvîntul „teologie” provine — după cum se știe — din limba elină, și anume de la termenii $\Theta\epsilon\omicron\varsigma$ = Dumnezeu și $\Lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ = cuvînt, și înseamnă cuvînt despre Dumnezeu, sau învățătura despre Dumnezeu.

În general prin cuvîntul „teologie” se înțelege activitatea care se ocupă de religie, adică de Dumnezeu și de legătura omului cu Dumnezeu. La dreptul vorbind însă, teologia este astăzi un întreg complex de discipline, grupate toate în cadrul alor patru ramuri mari și anume:

1. Ramura Teologiei biblice,
2. Ramura Teologiei istorice,
3. Ramura Teologiei sistematice și
4. Ramura Teologiei practice.

Teologia pastorală face parte din ramura Teologiei practice. Tot din această ramură mai fac parte următoarele discipline teologice: Liturgica, Dreptul bisericesc, Catehetica, Omiletica și Legăturile interbisericești.

Fiecare din cele patru ramuri amintite, tratează dintr-un punct de vedere deosebit și propriu ei problema lui Dumnezeu și a raportului omului cu Dumnezeu.

Așa b. o. disciplinele Teologiei biblice caută să ne introducă cît mai temeinic în cunoașterea Sfintei Scripturi, iar disciplinele Teologiei istorice caută să ne arate modul cum a luat ființă, cum s-a dezvoltat și împrejurările istorice prin care a trecut Biserica lui Iisus Hristos. Disciplinele Teologiei sistematice ne predau

într-un mod sistematizat adevărurile de credință și morală creștină, etc. În timp ce toate acestea ne dau mai mult cunoștințe teoretice asupra religiei creștine, disciplinele Teologiei practice se străduiesc să ne învețe modul de a aplica în viața noastră și modul de a putea să influențăm și pe alți credincioși să aplice în viața lor aceste adevăruri de credință și morală creștină ortodoxă. Nici aceste preocupări nu sînt însă practică propriu zisă. Ele sînt teorii ale practicii, învățături despre felul cum trebuie să viețuiască și să lucreze creștinul.

În ceea ce privește cuvîntul „pastorală” el este strîns legat de acela de „păstor”. Numele de păstor era foarte des uzitată încă înainte de ivirea creștinismului. În această privință e bine cunoscută expresia homerică: ποιμένος λαὼν, adică păstorul popoarelor.

În Testamentul Vechi, deci tot înainte de apariția creștinismului, erau numiți adeseori cu termenul de păstor împărații, profeții și preoții. La fel găsim în profețiile Testamentului Vechi, termenul de păstor, atribuit foarte des persoanei Mîntuitorului. Așa b. o. proorocul Isaia spune: „*Ca un păstor care paște turma sa, va aduna pe mieii săi*” (Isaia 40, 11). Profetul Iezechiil ne relatează: „*Și voi pune peste ei un păstor... Toți să aibă un singur păstor...*” (Iezechiil 34, 10 și 23; precum și 37, 24). Psalmistul se exprimă: „*Domnul este păstorul meu*” (Psalm 22, 1 etc.).

Din aceste citate putem vedea că termenul de păstor nu era necunoscut, dimpotrivă, era foarte des uzitat înainte și în timpul venirii lui Iisus Hristos în lume.

La rîndul său Mîntuitorul își însușește această numire și El se aseamănă pe sine cu „păstorul cel bun”, cînd spune: „*Eu sînt păstorul cel bun și păstorul cel bun sufletul își pune pentru oile sale*” (Ioan 10, 11). Acest păstor aleargă neconținut și caută pretutindeni oaia cea rătăcită și se bucură cînd o găsește. O aduce apoi în turmă de care s-a despărțit și s-a rătăcit (Luca 15, 4—6).

Sfinții Apostoli numesc adeseori pe Mîntuitorul „păstor de suflete” (I Petru 2, 25), „mare păstor”, sau „păstorul cel mare al oilor” (Evrei 13, 22), „mai marele păstorilor” (I Petru 5, 4), etc., etc.

Urmînd exemplul Sfintei Scripturi, arta creștină primară a înfățișat cu predilecție pe Mîntuitorul în această formă alegorică, adică sub chipul unui păstor tînăr, blînd și cu înfățișare frumoasă. Pe pereții catacombelor, pe sarcofagii, pe candelă, pe po-

tire și pe alte vase sfințite era desemnat, zugrăvit, sau sculptat chipul unui păstor, reprezentând alegoric pe Mîntuitorul.¹

Din clipa în care Iisus Hristos a fost numit „păstorul cel bun”, păstorul prin excelență, lucrarea săvîrșită de Mîntuitorul a fost numită adeseori păstorire, pastorație, sau lucrare pastorală. Iar de la termenul de păstorire, sau pastorație, s-a ajuns la numirea de Teologie pastorală, prin ceea ce se înțelege studiul care tratează despre lucrarea pastorală creștină.

Teologia pastorală este deci disciplina, sau studiul teologic, care expune în mod sistematic normele și metodele după care sufletele credincioșilor sînt conduse la mîntuire, prin îngrijirea preotului.

Teologia pastorală își propune deci:

a) „să descrie diferitele obligațiuni ale preotului chemat la slujba de conducător al sufletelor și

b) să indice mijloacele și metodele, care pot să ajute mai bine la îndeplinirea acestor datorii”.²

„Cu alte cuvinte, obiectul ei este să inițieze pe viitorul preot de enorie asupra regulilor, după care el să folosească cunoștințele sale teologice și aptitudinile personale în scopul practic al misiunii, sau chemării sale care, final, nu este decît mîntuirea sufletelor”.³

Scopul imediat al Teologiei pastorale este acela de a forma buni păstori de suflete și de a-i familiariza cu arta conducerii pastorale, care, după expresia Sfîntului Grigorie Teologul și a Sf. Grigorie Dialogul este „arta artelor și știința științelor”.⁴

Scopul ultim al Teologiei pastorale este identic cu scopul pentru care s-a făcut om Fiul lui Dumnezeu. Ținta finală a creștinului este întoarcerea lui la Dumnezeu, iar Teologia pastorală ajută, prin povețele și îndrumările ei, ca el să găsească drumul cel drept și cel mai sigur, care duce la această țintă. „*Scopul ultim al Teologiei pastorale este deci realizarea mîntuirii în indivizi și în colectivitățile sociale, pe care ei le alcătuiesc*”.⁵

Scopul acesta atît de mareț și atît de înalt ne arată *importanța* cu totul excepțională și în același timp *necesitatea* Teologiei pastorale. Privite lucrurile din acest punct de vedere, trebuie

¹ Γεωργίου Α. Σωτηρίου, Χριστὸς ἐν τῇ τέχνῃ. Ατена, 1914, p. 74.

² J. Hogan: Les études du clergé, traduit de l'anglais par l'abbé A. Budinhon, Rome et Paris, p. 343, cit. după Preotul Petre Vintilescu: Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor. București 1934, p. 14.

³ Pr. Petre Vintilescu, op. c., p. 14.

⁴ Migne P. G. T. 35, Apologia despre fugă, p. 408—518 și P. L. T. I. 77, p. 13.

⁵ Pr. Petre Vintilescu, op. cit., p. 15.

să spunem că importanța acestui studiu stă pe aceeași treaptă cu importanța întrupării Fiului lui Dumnezeu. Desigur, pentru aceste motive Sfântul Grigorie Dialogul a stăruit în lucrarea sa: *Liber regulae pastoralis*, ca preoții să fie lămurii prin studii speciale asupra necesității de a se împodobi cu cele mai alese virtuți creștinești și a se pregăti din toate punctele de vedere pentru a îndeplini cât mai bine posibil arta conducerii pastorale.

Dacă exercitarea oricărei profesii cere, în prealabil, un anumit timp de pregătire, cere cunoștințe teoretice și practice, atunci desigur, îndeplinirea unei misiuni atât de înalte și atât de grele, cum este preoția, va cere cunoștințe și aptitudini cu totul speciale. Referitor la aceste lucruri Fericitul Ieronim ne învață: „Nu vorbesc de filologi, de retori, de filozofi, de ingineri, de polemisti, de muzicieni, de astronomi, de astrologi și de medici, a căror știință e cât se poate de folositoare muritorilor ... dar vin la profesiunile mai mici și care nu se deprind atât de mult cu mintea sau cu graiul, ci cu mâna. Plugarii, zidarii, lăcătușii, bărdașii, lînarii și chiar lucrătorii de rînd nu pot să ajungă ceea ce doresc să fie fără de învățătură”.⁶ Cum va putea atunci păstorul de suflete să-și îndeplinească greaua lui misiune fără o prealabilă pregătire?

Pentru aceste motive „Biserica caută să ferească de rătăcirii pe viitorul păstor de suflete, prin intensificarea studiului Teologiei pastorale. Candidatul la preoție trebuie să fie astfel format ca să poată preda credincioșilor învățătura sfântă a credinței, prin predică și cateheză, într-o formă simplă, frumoasă și ușoară. Ceremoniile sfinte să le execute nu în mod mecanic, formalist, ci să pătrundă și înțelesul lor adînc și să-l facă plauzibil credincioșilor. În activitatea sa conducătoare să meargă pe calea de mijloc, departe de laxitate și departe de pietismul fals.

Tînărului candidat la preoție trebuie să i se arate icoana păstorului celui bun, în trăsăturile cele mai nobile. El trebuie să fie credincioșilor săi, ceea ce se cere unui păstor bun: învățător, ajutor, mîngîitor, sfătuitoare, să-l îndemne, și să-l ferească în toate împrejurările vieții de tot ceea ce este păgubitor. Deci în scopul acestor cunoștințe pastorale sînt candidatul la preoție de neapărată trebuință și de aici i se atribuie studiului Teologiei pastorale atîta importanță”.⁷

⁶ Fericitul Ieronim, *Ad Paulinum*, VI. Cit. după N. Brînzeu, *Păstorul și Turma (Hodigetica)*, Lugoj 1930, p. 1, nota 1.

⁷ Dorfmann Franz: *Ausgestaltung der Pastoraltheologie zur Universitätsdisziplin*. Viena și Leipzig 1910, p. 62—67. Cit. după Preot Dr. Ioan Zugrav: *Introducere în Teologia pastorală*, 1942, p. 29—30.

Studiul de care ne ocupăm aici mai are și alte numiri în afară de cea de Teologie pastorală.

Întîlnim, uneori, numirea simplă de Pastorală, ceea ce nu este nimic altceva decît o abreviațiune a titlului corect și complet de Teologie pastorală.

O altă numire care se dă acestui studiu este aceea de Pimenică. Această numire provine din limba elină și anume de la verbul ποιμαίνω, care însemnează a păstori. Deci această numire nu este nimic altceva decît utilizarea în limba romînă a cuvîntului grecesc de păstorire.

Tot de origine grecească este și numirea de Odigetică sau Hodigetică. Ea provine de la verbul ὁδηγῶ și însemnează a conduce, a călăuzi, a îndruma.

Uneori, Teologia pastorală, este numită Chivernetică, numire care provine tot din limba elină, și anume de la verbul κυβερνῶ și însemnează a dirija, a guverna, a conduce. Desigur, tot de la acest termen avem noi limba romînă cuvintele „guvern” și „guvernare”.

În general, prin numirile arătate mai sus se exprimă unul și același studiu, acela de Teologie pastorală. După cum am putut vedea, numirile acestea sînt toate o utilizare în limba romînă a unor cuvinte grecești.

Numirea cea mai corectă, cea mai completă și în același timp cea mai romînească este aceea de *Teologie pastorală*.

*

În ce privește istoricul și existența problemelor referitoare la conducerea pastorală a credincioșilor trebuie să recunoaștem că studiul Teologiei pastorale este tot atît de vechi ca și creștinismul însuși.

După cum știm chiar Mîntuitorul s-a numit pe sine „*Păstorul cel bun*” și prin diferite pilde și asemănări ne-a arătat îndatoririle pastorale ale preotului. Activitatea de fiecare zi și de fiecare clipă a Mîntuitorului, învățătura depozitată în Sfintele Evanghelii și în special jertfa de pe Golgota au fost și vor fi pînă la sfîrșitul veacurilor manualul cel mai clasic al oricărei Teologii pastorale și în același timp realizarea cea mai inspiratoare pentru orice activitate pastorală.

Sfinții Apostoli, urmînd exemplul Mîntuitorului, au cutreerat sate și orașe, au trecut peste țări și mări, vestind pretutindeni creștinismul și aplicînd întru toate principiile Teologiei pastorale

stabilite de Iisus Hristos. Ei au predicat, au tămăduit boli și neputințe, au încreștinat pe mulți, au înălțat viața credincioșilor la un nivel moral cât mai superior, au așezat episcopi și preoți prin cetăți (Tit 1, 5), au dat sfaturi și îndemnuri pastorale și în cele din urmă au pecetluit cu jertfa propriei lor vieți această propovăduire.

Scrierile Bărbaților Apostolești sînt pline de povățuiri, de sfaturi și îndemnuri pastorale. Sînt vrednice de remarcat în această privință în special epistolele lui Clement al Romei, ale lui Ignatie Teoforul, ale lui Policarp al Smirnei și Invățătura celor doisprezece Apostoli. Ei și-au încununat viața și activitatea cu aceeași nevestejită cunună a martirajului.

Bărbații Apologeți dau de asemenea, în operele lor, multe învățături pastorale.

Importante sînt apoi din punct de vedere pastoral operele scriitorilor apuseni Tertulian și Ciprian.

Cu toate acestea, în veacurile primare alte au fost problemele teologice, care au trebuit să fie rezolvate cu precădere. În primele trei veacuri creștine Biserica lui Iisus Hristos a fost preocupată, în chip logic și natural, în primul rînd, de predarea creștinismului, de răspîndirea Sfintelor Evanghelii și în al doilea rînd de combaterea diferitelor erezii, care primejduiau unitatea credinței și puritatea adevărului revelat. Realitățile vieții impuneau cu mare necesitate îndeplinirea acestei activități. Evanghelia, care oricum era încă necunoscută popoarelor și pe care lumea n-avea de unde s-o cunoască, trebuia predată, trebuia vestită atît prin grai viu cît și prin opere scrise. Iar adevărurile de credință revelate de Iisus Hristos, dar neprecizate încă în toate amănuntele lor, trebuiau clarificate, trebuiau sistematizate și expuse cît mai clar, spre a feri, în felul acesta pe creștini de căderi din dreapta credință. Pentru aceste motive în primele trei veacuri creștine s-au dezvoltat în măsură mai mare acele studii teologice care predau, explicau și interpretau Sfînta Scriptură, adică așa numitele științe biblice, precum și studiile acelea care au clarificat și au precizat doctrina creștină, adică studiile Teologiei sistematice.

În felul acesta înțelegem motivele pentru care materialul Teologiei practice în general, și cel al Teologiei pastorale în special, îl găsim oarecum împrăștiat prin operele cu caracter exegetic, apologetic, dogmatic, moral și chiar istoric.

În a doua perioadă a erei creștine, perioadă care începe cu veacul IV, s-au scris, ce-i drept, alături de operele biblice, istorice și sistematice — atât în Răsărit cât și în Apus — și anumite lucrări cu caracter pastoral, care au rămas renumite pînă în zilele noastre.

Amintim aici că în a doua perioadă apare pentru prima dată în literatura teologică *numirea de pastorală*, dată unei cărți scrise. Grigorie Dialogul, patriarhul Romei, († 604) își intitulează renumita sa lucrare în felul următor: *Liber regulae pastoralis* numită și *De cura pastoralis*.

Cu toate acestea, Teologia pastorală, în sensul ei de astăzi, n-a luat ființă nici în această perioadă, așa precum n-a luat ea ființă nici chiar în evul mediu. Teologia pastorală, ca domeniu sistematizat, este — după cum vom vedea — de dată mult mai recentă.

Cauzele mai însemnate care au dus la trezirea unui interes mai viu și apoi la o preocupare mai mare față de problemele Teologiei practice sînt următoarele:

1. Reacțiunea față de scolastică, față de teologia speculativă, față de abuzul amestecului rațiunii în cele ale credinței. Într-adevăr, în urma acestui abuz o mare parte dintre teologi au început să-și îndrepte privirile și preocupările spre probleme mai puțin abstracte, spre probleme care aveau o contingentă mai mare cu viața de fiecare zi. În felul acesta s-a ajuns ca problemele Teologiei practice să fie trecute pe primul plan al preocupărilor și să fie studiate și expuse mai amănunțit decît în timpul dominației scolastice. (Secolele XI—XV).⁸

2. Lupta aprigă dintre catolicism și protestantism este o altă cauză, care a contribuit la nașterea și dezvoltarea Teologiei pastorale.

După cum se știe la anul 1517 a izbucnit în Germania reformațiunea. Luther s-a ridicat atunci împotriva abuzurilor Bisericii romano-catolice, deschizînd prin aceasta o luptă aprigă între catolicism și protestantism.

În fața atacurilor lui Luther, Biserica Romei trebuia să lupte din greu. „Pentru existență și influență, ea a fost silită să iasă din stagnarea în care lîncezea ... și să se ia la întrecere necurmată cu adversarul ei pe toate terenurile. De aici a urmat că înăuntrul ei s-a desfășurat o vie activitate bisericească”.⁹

⁸ A se vedea mai pe larg despre scolastică la Euseviu Popovici: Istoria bisericească universală. București 1927, vol. III, p. 192—206.

⁹ Euseviu Popovici, op. cit., vol. IV, p. 87.

Pe de o parte, pentru a nu-și pierde credincioșii, iar pe de altă parte pentru a recuceri anumite poziții pierdute, catolicismul a trebuit să-și perfecționeze metodele de muncă și de acțiune practică. Prin această încrucișare de săbii problemele Teologiei pastorale au început să ocupe loc de frunte în gândirea și literatura teologică.

Cu toate acestea, va mai trebui să treacă încă timp îndelungat pînă ce să ia ființă studiul Teologiei pastorale.

Abia la anul 1591 apare pentru prima dată în literatura teologică universală numirea de *Teologie pastorală*. Cel dintîi autor care creează această numire este Petru Binsfeld. El își întilulează lucrarea publicată atunci: *Enchiridion theologie pastoralis*. (Treviris, 1591).

3. De o importanță cu totul hotărîtoare pentru nașterea și dezvoltarea Teologiei pastorale au fost dispozițiile împărătesei Maria Therezia, prin care a rînduit o nouă împărțire a studiilor universitare din cuprinsul Austriei.

Abatele Ștefan Rautenstrauch, încredințat cu organizarea învățămîntului teologic universitar, a pus la temelia noului învățămînt studiile practice. În proiectul său de reformă scria: „În locul atîtor încercări speculative ... ar fi cu cale să se învețe numai astfel de obiecte care sînt aplicabile spre folosul pastorației și deci și al Statului”.¹⁰

„Data de 3 octombrie 1774, cînd după noua constituție universitară, aprobată de împărăteasa Maria Therezia, s-a prevăzut la universitate: o catedră specială pentru studiul Teologiei pastorale, se consideră ca ziua în care s-a conceput și s-a consacrat existența — ca știință independentă — a acestei discipline, iar anul 1777, cînd de fapt s-a creat catedra corespunzătoare, trece ca ziua nașterii ei”.¹¹

Exemplul universității din Viena a fost urmat apoi rînd pe rînd de celelalte universități din lume și în felul acesta studiul Teologiei pastorale s-a impus pretutîndeni.

Sfera noțiunii de Teologie pastorală a fost însă foarte largă pînă la începutul veacului XX. În cadrul acestei discipline — *privită desigur în sens larg al cuvîntului* — s-au tratat, alături de problemele Teologiei pastorale propriu-zise, și problemele Litur-

¹⁰ Franz Dorfmann: *Ausgestaltung der Pastoraltheologie zur Universitätsdisziplin*. Viena și Leipzig 1910, p. 3.

¹¹ Preot Dr. Ioan Zugrav, op. cit., p. 8

gice, Catehetice și Omiletice. De aceea, aproape toate manualele de teologie pastorală, care s-au scris, atât în diferite limbi străine, cât și în limba română, în acest interval de timp, cuprind, alături de material pastoral și material liturgic, catehetic și omiletic. Deci sub numirea de Teologie pastorală era prezentat materialul Teologiei practice.

Abia de la începutul veacului XX Teologia pastorală a fost privită, concepută și tratată *în sens restrâns al cuvîntului*, adică a fost tratată ca o disciplină cu totul independentă de Liturgică, Catehetică și Omiletică.

Cel dintîi autor care a deschis drumul propriu-zis al Teologiei pastorale ca știință sistematizată și independentă de orice alte studii, a fost Cornelius Krieg. În lucrarea sa: *Die Wissenschaft der speziellen Seelenleitung oder Hodigetik*, publicată în anul 1903, în patru volume, precizează că Teologia pastorală se ocupă în chip special cu problemele soteriologice, cu îndatoririle care se desprind din servirea preoțească a Mîntuitorului și lasă ca problemele de liturgică, omiletică și catehetică să fie tratate în cadrul studiilor respective.

Urmînd lui Cornelius Krieg, în veacul XX, aproape toți autorii manualelor de Teologie pastorală au tratat această știință în sens restrîns al cuvîntului, adică independent de toate celelalte discipline ale Teologiei practice. În felul acesta s-a ajuns ca Teologia pastorală să fie astăzi o ramură de sine-stătătoare, cu granițe bine stabilite și cu un material precizat.

*

Teologia pastorală, ca de altfel orice știință sistematizată, își are materialul grupat, după anumite norme, în anumite părți, secțiuni și capitole.

Desigur și pentru această știință, ca de altfel pentru oricare altă disciplină, partea cea dintîi a ei este așa numita „*introducere*”. Prin problemele tratate în această parte introductivă se urmărește familiarizarea cititorului cu studiul Teologiei pastorale, se urmărește introducerea lui în această știință. De aceea se dau aici noțiunile preliminare, care ajută la această înțelegere. Se lămurește, în această parte introductivă, numirea, noțiunea, obiectul, scopul, se arată apoi importanța, necesitatea, istoricul, împărțirea, izvoarele, literatura Teologiei pastorale, etc.

În ceea ce privește partea a doua a acestui studiu putem spune că aproape toți autorii de Teologii pastorale sînt de acord că ea trebuie să trateze despre persoana păstorului de suflete.

Este lucrăruștiut că îndeplinirea misiunii preoțești este o lucrare grea, care reclamă aptitudini și cunoștințe speciale. Tocmai despre aceste virtuți, despre însușirile alese și despre cunoștințele care trebuie să împodobească chipul păstorului de suflete, tratează partea a doua a Teologiei pastorale. În mod obișnuit se numește partea aceasta *Teologia pastorală indirectă*. Și se numește astfel fiindcă ea nu tratează direct despre conducerea sufletească a credincioșilor. Ea se referă la această problemă numai în mod indirect, prin aceea că se socotește că un preot virtuos, un preot cu o viață exemplară, un preot priceput, cult, etc. va păstori în chip ideal pe credincioșii săi.

Partea a treia a Teologiei pastorale se ocupă direct de problemele păstoririi sufletelor. Ea caută să facă cunoscute preotului și viitorului păstor de suflete căile cele mai drepte, mijloacele cele mai proprii și metodele cele mai bune prin care se poate face conducerea pastorală a credincioșilor. Ea ne povățuiește și ne arată modul în care noi trebuie să facem uz de cunoștințele noastre în viața de toate zilele, în cadrul parohiei, pentru a avea în felul acesta o înrîurire cât mai mare și cât mai hotărîtoare asupra credincioșilor. De aceea se și numește partea aceasta a studiului despre care ne ocupăm *Teologie pastorală directă*.

Ținînd seama de faptul că două sînt căile mari prin care preotul vine în contact și influențează pe credincioșii parohiei sale, obișnuit, această parte a Teologiei Pastorale a fost subîmpărțită în două secții mari și anume:

a) O secțiune, care tratează despre păstoria colectivă a credincioșilor, numită *Pastorală colectivă*.

Desigur, în cadrul unei parohii foarte adeseori preotul are în fața sa totalitatea credincioșilor, pe care îi învață, îi lămu-rește, îi povățuiește și îi îndeamnă să păzească legile moralei creștine. În astfel de împrejurări, cînd preotul se adresează mulțimilor de credincioși, el face o păstoria colectivă. Secțiunea Teologiei pastorale care ne arată mijloacele și metodele celei mai bune păstoriri colective, se numește *Pastorală colectivă*.

b) Alături de conducerea sufletească colectivă, există și un tratament, un contact și o povățuire, care se face de la om la om, se face în chip individual. Preotul are adeseori discuții personale cu credincioșii săi, pe care caută să-i îndrume și să-i determine pentru o trăire cât mai morală, cât mai creștină. În special prin Taina Sfintei Mărturisiri există o astfel de posibilitate. Secțiunea

Teologiei pastorale care ne arată mijloacele și metodele cele mai bune pentru povățuirea pastorală a creștinului singuratic se numește *Pastorală individuală*.

c) Deși neîntîlnită la nici un autor, noi opinăm pentru existența unei a treia secțiuni, alături de cele două amintite mai înainte. Prin progresul care s-a făcut în zilele noastre în domeniul Pastoralii creștine, s-a ajuns ca credincioșii să fie grupați și tratați din punct de vedere sufleteș și pe anumite categorii. Așa bunăoară s-a ajuns la existența păstoririi speciale a adulților, a bărbaților, a muncitorilor agricoli, a țăranilor, a femeilor, a bolnavilor, etc. În acest tip de păstorie nu poate fi vorba nici de totalitatea credincioșilor din parohie și nici de un singur om. Aici e vorba de anumite grupe de oameni, de credincioși divizați prin ocupație, vîrstă, sex, stări psihologice speciale, etc. Este deci vorba de o păstorie care se situează între cea colectivă și cea individuală și de aceea o numim *Pastorală intermediară*.

Vom trata deci materialul în felul următor:

1. — Introducere în Teologia pastorală.
2. — Despre persoana păstorului de suflete, sau Pastorală indirectă.
3. — Păstoria credincioșilor, sau Pastorală directă cu subdiviziunile:
 - a) Păstoria colectivă,
 - b) Păstoria intermediară și
 - c) Păstoria individuală.

Unii autori ai manualelor de Teologie pastorală își bazează această împărțire a studiului pe anumite texte din Sfînta Scriptură. Așa b. o. unii autori întrebuintează textul biblic prin care Mîntuitorul trimite pe Apostoli la propovăduire: „*Mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh și învățîndu-le să păzească toate cîte am poruncit vouă*” (Mat. 28, 19—20).

Primul cuvînt din acest verset, adică acela de „*mergînd*” se referă direct la Apostoli, pe care Mîntuitorul i-a ales după aptitudini speciale, i-a ținut timp îndelungat în jurul Său, i-a învățat zi de zi și le-a descoperit tainele împărăției lui Dumnezeu pregătindu-i în felul acesta pentru apostolat și păstorie creștină. În cuvîntul acesta se cuprinde deci întreagă diviziunea Pastoralii, care tratează despre persoana păstorului de suflete.

Dacă termenul „*învățați*” se referă la problemele Catehetei și ale Omiletice și dacă termenul „*botezîndu-le*” se referă

la problemele Liturgice, atunci termenul „învăţându-le să păzească toate câte am poruncit vouă” se referă desigur la Teologia pastorală directă. Aici e vorba de a deprinde pe credincioşi prin păstoriarea colectivă, individuală şi intermediară să realizeze în viaţa lor întreagă învăţătura Mîntuitorului.¹²

Alţi autori întrebuintează în acelaşi scop cuvintele Sfîntului Apostol Pavel, adresate la Milet presviterilor din Efes: „*Luaţi aminte de voi şi de toată turma întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu, pe care a cîştigat-o cu însuşi scump sîngele Său*” (F. Ap. 20, 28).

Materialul de Teologie Pastorală indirectă este cuprins în acest citat, în cuvintele: „*Luaţi aminte de voi*”, prin ceea ce se atrage atenţiunea păstorilor de suflete asupra îndatoririlor lor de a se face „pildă credincioşilor cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu credinţa, cu curăţia” (I Tim. 4, 12). Este vorba deci aici de întreagă pregătirea morală şi profesională a păstorului de suflete.

Materialul de Teologie pastorală directă e cuprins în cuvintele: „*Şi de toată turma întru care Duhul Sfînt v-a pus pe voi episcopi*”. Este aici un oarecare avertisment, pe care Sfîntul Pavel îl face presviterilor, atrăgîndu-le atenţia asupra marilor lor îndatoriri faţă de sufletele încredinţate păstoririi lor.

În tot cazul, prin utilizarea acestor două texte, Teologia pastorală are şi o justificare, bazată pe Sfînta Scriptură, atunci cînd e vorba de gruparea materialului în forma în care am arătat mai sus.

Pr. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

12 A se vedea în privinţa acestei împărţiri, de ex. următorii autori: J. Blouet: *Pour sauver les ames*, Paris 1927. Nicolae Brînzeu, op. cit., Petre Vintilescu, op. cit., etc.

PREDICĂ LA DUMINICA XXX DUPĂ RUSALII

„Bunule Invățător, ce să fac ca să moș-
tenesc viața de veci?” (Luca 18, 18).

Pericopa evanghelică de azi (Lc. 18, 14—27) ne înfățișează convorbirea Mântuitorului cu tînărul bogat, care este plină de sensuri adînci și de învățăminte ziditoare de suflet.

După scena plină de gingășie și adînc mișcătoare a binecuvîntării pruncilor, iată vine la Mîntuitorul un tînăr bogat. El pare o inimă simplă și nobilă, avînd în ființa lui ferestre ce sînt larg deschise spre lumea adevăriului, binelui și frumosului. E stăpînit de patosul înflăcărat al nemuritoarelor idei mari și aspiră spre desăvîrșire ca plantele după lumină. Ca atare, el este simbolul luminos al tensiunii spre ideal.

Tînărul bogat este frămîntat de un gînd adînc și mare, care trebuie să stea la inima fiecărui creștin: gîndul la viața și la fericirea veșnică. De aceea îl întreabă pe Mîntuitorul: „Bunule Invățător, ce să fac ca să moștenesc viața de veci?”.

Cu puterea Celui ce știe toate, Mîntuitorul își dă seama că în sufletul acestui tînăr sînt ascunse calități mari: o noblețe de suflet neobișnuită, o arzătoare dorință după bine și un oarecare grad de voință bună. Acest fericit mănunchi de însușiri alese îl face să fie iubit de către Mîntuitorul, care „privind la el, îi era drag” (Mc. 10, 21).

Dar Mîntuitorul își dă totodată seama că tînărul este cu totul stăpînit de patima după bogății. După cum observă just Sf. Ioan Gură de Aur, tînărul acesta este asemenea unui pămînt minunat și foarte roditor în sine, dar năpădit de spini și de mărăcini, care stau gata să înnăbușe sămînța cea bună, pe care Mîntuitorul avea s-o arunce în el. Căci în viața și conștiința tînărului este prea înrădăcinată alipirea de averi.

De aceea, Mîntuitorul vrea să-l ridice puțin cîte puțin pînă la cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu, să-l desprindă pe nesimțite de cele pămîntești pentru a-l lega cu totul de Dumnezeu. Drept aceea, la întrebarea pusă de tînăr, Mîntuitorul răspunde: „De voiești să intri în viață, ține poruncile”.

Cu acest răspuns, Mîntuitorul îi arată tînărului că drumul care duce la fericirea veșnică, este împlinirea poruncilor dumnezeiești în frunte cu *iubirea semenului*.

Primind acest răspuns, tînărul întreabă din nou: „Care porunci?”.

Atunci Mîntuitorul îi înșiră cîteva din cele zece porunci, încheind cu porunca: „să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți”.

La aceasta, tînărul adaugă: „Toate acestea le-am păzit din copilăria mea. Ce-mi mai lipsește?”

Privind la el, Mîntuitorul îi zice: „Un lucru îți mai lipsește: du-te, vinde tot ce ai, dă săracilor și vei avea comoară în cer; apoi, vino, ia-ți crucea și urmează-mă!”

Cu aceste cuvinte, Mîntuitorul îl sfătuiește să facă două lucruri; 1) unul pregătitor — să meargă acasă, să-și vîndă averile și să dea banii săracilor; 2) să-și ia crucea și să urmeze Mîntuitorului.

Dar tînărul nu este în stare să profite de favoarea ce i-o acordă Mîntuitorul și nici să realizeze nădejdea legată de alesele sale însușiri. Din contră, ultimele cuvinte ale Mîntuitorului produc un efect dezastruos în sufletul lui și pun în lumină marea lui slăbiciune: refuzînd mijlocul spre desăvîrșire, pe care îl cere cu atîta stăruință, tînărul se îndepărtează dintr-o dată întristat. El este așa de surprins și de mirat de cuvintele Mîntuitorului, încît nu le poate da nici cel mai mic răspuns, ci rămîne într-o tristă tăcere.

Pe fizionomia acestui biet tînăr se întipărește o dîră adîncă de mîhnire mortală: în avîntul său tineresc pentru ideal, îi vine greu să se opună chemării Mîntuitorului, dar și mai greu să i se supună. De ce? Răspunsul ni-l dă reflecția adîncă a Sf. Evanghelist Marcu: „căci avea multe bogății”. Sub presiunea patimii după bogății, inima sa slabă se lasă violent trasă în jos spre cele pămîntești. Lipsindu-și cu totul inima de bogății materiale, tînărul preferă să piardă viața veșnică decît să-și sacrifice averea pentru binele semenilor săi. Inrobit de egoism, el cade cu aripile frînte în această luptă pentru ideal.

Un ideal este mare și eficient numai dacă cuprinde în sine o revărsare de dăruire generoasă pentru mai binele și propășirea obștei, Inchistarea tînărului în carapacea egoismului îl împiedică să înțeleagă acest lucru și de aceea aripile idealului său se frîng înainte de a ajunge la rodire.

Profund indignat de tirania pe care patima după bogății o exercită asupra sufletului omenesc, Fericitul Augustin exclamă: „O, aur mizerabil, aur dorit în chip arzător de zgîrcenie...; aur, izvor de frămîntări, pricină de mari primejdii pentru cei care îl posedă; aur, care moleștește virtuțile, aur, stăpîn rău, slugă trădătoare, aur, care strălucește pentru pieirea proprietarului său, aur, pe care nu-l găsești decît pentru a te condamna, aur, a cărui iubire te transformă în Iuda”.

Comentînd cazul tînărului bogat, Clement Alexandrinul subliniază între altele: „Cînd Mîntuitorul spune: „Dacă vrei să fii desăvîrșit, vinde bunurile tale și le împarte săracilor”, El condamnă pe acela care se fălește că a împlinit toate poruncile din tinerețea lui; căci acela n-a împlinit și porunca: „să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”. Din contră, stăpînit de egoism, el este indiferent față de ceilalți oameni și nu este preocupat decît de interesele propriei sale persoane.

Patima după bogății înnăbușe în tînărul bogat toată generozitatea și îl izolează cu totul de semenii. Căci tirania acestei patimi stinge în inima lui orice simțire pentru altul. De aceea, el nu poate să adopte o atitudine de largă dăruire pentru altul și în felul acesta își închide drumul spre fericirea veșnică.

Tinărul bogat uită că însușirea de creștin adevărat și de pătaș la fericirea veșnică este condiționată de dăruirea generoasă pentru semenii. Căci dăruirea de sine pentru alții este condiția de neînlăturat a iubirii de Dumnezeu, pentru că nu putem iubi pe Dumnezeu, pe care nu-l vedem, dacă nu iubim pe aproapele nostru, pe care îl vedem (I In. 4, 20). De aceea, *drumul spre fericirea veșnică duce prin dăruirea de sine pentru alții, pentru binele obștesc*. Cine își închide inima pentru semenii, își închide și drumul spre fericirea veșnică.

Tinărul bogat uită cu totul că este „o parte a totalității” (Eminescu), că „nu ți-e dat să trăiești pentru tine, ci doar pentru alții” (Beethoven), că numai acela care își deschide larg inima în dăruire generoasă pentru alții, care contribuie la înlăturarea suferințelor sociale și la așezarea în lume a dreptății sociale (cf. II Cor. 8, 14—15; I Tim. 6, 17—19), numai acela face voia lui Dumnezeu și își deschide drum spre fericirea veșnică.

Cînd în lume mai există omul-profitor și omul-lup pentru semenul său, învățătura creștină despre dăruirea generoasă pentru alții capătă un relief și mai pregnant.

Nu omul-parazit și exploatator, stăpînit de cea mai puternică oroare față de muncă, stricat de egoism pînă în măduva oaselor, lipsit de orice umbră de umanitate, — nu acesta este omul adevărat. Omul cu repulsie organică pentru egoism și meschinărie, străbătut în toată ființa lui de *pasiunea muncii creatoare pentru binele semenilor* — singura care dă rost vieții omenești — omul care prinde aripi în contactul cu nevoile și aspirațiile semenilor, — acesta este omul cu umanitatea nealterată, care trece spontan de la deplina securitate la riscul suprem. Acesta este omul de amploare și rezonanță autentic umană.

Prin adîncea lui semnificație, cazul tinărului bogat constituie un *avertisment*: nu te lăsa robît de egoism! El te dezumanizează și te ratează ca om. Dar este și un îndemn: Lasă-te stăpînit de sentimentul de răspundere pentru alții și de generozitate! Numai așa corespunzi sensului și sarcinilor omului adevărat.

Iubite creștine, închide-te în chilia propriei tale conștiințe și stai de vorbă sincer și profund cu tine însuși. Intreabă-te în ce măsură trăiești pentru tine și pentru alții. După ce ai răspuns la această întrebare, pune într-un taler al balanței ceea ce faci pentru tine și în celălalt ceea ce faci pentru alții. În cumpăna lor, îți vei vedea adevăratul tău chip ca în cea mai nemincinoasă oglindă.

Dacă vezi că ești încătușat de egoism ca tinărul bogat, rupe zăgăzurile izolării în tine însuși și te revarsă în dăruire pentru alții, pentru binele obștii. Vei săvîrși astfel cea mai frumoasă liturghie de cinstire a lui Dumnezeu și a omului. Vei avea mulțumire și aici și în viața de dincolo. Amin.

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU

„SFINȚIȚI-VĂ... CĂ EU, DOMNUL DUMNEZEUL VOSTRU
SFINT SÎNT”

I.

Cine ar vrea să-și dea seama de ce înseamnă atitudine curajoasă nu trebuie să cuate exemple în altă parte sau în alt spațiu geografic. E destul

să-și îndrepte privirile asupra celor din jurul său și va descoperi, fără greutate, destule pilde de curaj întru totul vrednice de laudă.

Iată un lucrător care, cu mari primejdii, sustrage nimicirii importante bunuri obștești. Un dascăl renunță la orele sale libere spre a le consacra supravegherii de aproape a unui școlar care manifestă tendințe spre fapte grave de dezordine și indisciplină. Un tânăr își riscă viața pentru a-și salva de la înec colegul. Un medic stă zi și noapte la căpățiul unui bolnav și nu se depărtează de el pînă ce nu-l vede înafară de orice pericol.

Asemenea pilde, care pot fi înmulțite, arată oricui ce înseamnă virtutea curajului.

Exemple pot fi găsite, destule, și în legătură cu bunătatea, cumpătarea, stăpînirea de sine, prudența etc. Nici pentru asemenea virtuți nu trebuie să ne ducem prea departe în timp și spațiu. Ele constituiesc podoabe ale atîtora dintre cei cu care întretinem legături obișnuite.

Cînd e vorba de sfințenie însă lucrurile se schimbă cu totul. Parcă, nici nu îndrăznim să ne gîndim că ea ar putea fi practică de vreunul din semenii noștri credincioși. Și atunci gîndul nostru se duce înapoi, peste veacuri, la acele vremi dintru început ale creștinătății, ca și cum sfințenia nîjmai pentru acele vremuri s-ar fi potrivit, ca și cum numai oamenii de atunci ar fi fost pe măsura acestei virtuți. Dar oare, acesta să fie adevărul? Sfințenia să fie oare o virtute excepțională destinată numai unor credincioși de excepție?

II.

Dacă am deschide dumnezeiasca Scriptură și am citi într-însa, cu interes și evlavie, am putea vedea că aproape nu este pagină în care să nu se vorbească despre Dumnezeu; nu e pagină în care să nu se vorbească despre însușirile Lui și anume, despre atotputernicia, bunătatea, îndelunga răbdare, dreptatea, dragostea Lui. Dar numeroase sînt paginile în care Scriptura ne vorbește și despre sfințenia lui Dumnezeu.

Dumnezeu însuși se numește pe Sine sfînt: „Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sfînt sînt” — citim în cartea Leviticului (cap. 11, 44). Mîntuitorul de asemenea numește *sfînt* pe Tatăl cel ceresc: „Părinte sfînte...” așa se adresează Iisus Părintelui ceresc în cuvîntarea rostită în ajunul răstignirii pe Cruce (Ioan 17, 11). „Sfînt, sfînt, sfînt este Domnul Savaot, plin este tot pămîntul de mărirea lui”, cîntă serafimii după cum ne arată marele proroc al Vechiului Testament, Isaia (6, 3). „Sfînt este Domnul, Sfînt este numele lui” — rostește cu adîncă smerenie și evlavie psalmistul cel de demult (Ps. 98, 9; 110, 3).

Dumnezeu se numește pe Sine sfînt; Mîntuitorul îl numește sfînt; serafimii, psalmistul îl numesc și ei sfînt pe Dumnezeu. În acelaș timp însă Scriptura vorbește și despre sfințenia altor ființe. Ea ne arată că prorocii sînt sfinți, apoi Apostolii, unii din ucenicii acestora, precum și unii dintre simpli credincioși, următori ai Mîntuitorului.

Este deosebire între sfințenia lui Dumnezeu și sfințenia prorocilor, a Apostolilor, a credincioșilor.

În timp ce Dumnezeu este sfînt în mod desăvîrșit, ceilalți sînt sfinți numai în mod limitat, nedesăvîrșit.

În timp ce Dumnezeu este sfînt prin însăși națura Lui, — sfințenia

exprimind împreună cu iubirea, taina cea mai adîncă a ființei Sale —, ceilalți: prorocii, Apostolii, credincioșii, sînt sfinți nu prin natura lor, ci prin participare la ființa și viața dumnezeiască, numai prin comuniunea cu Dumnezeu. În timp ce creatura *poate* deveni sfîntă, Dumnezeu *este* sfînt în mod absolut. În acest înțeles Scriptura ne învață că „nimeni nu e sfînt ca Domnul” (I Sam. 2, 2), și nimeni nu-l e asemenea „preamărit întru sfințenie” (Ex. 15, 11).

Comuniunea cu Dumnezeu, participarea la ființa și viața Lui constituie primul lucru pe care trebuie să-l luăm în seamă cînd vorbim despre sfințenia uneia sau alteia dintre creaturi.

A doua trăsătură caracteristică a sfințeniei este curățenia, puritatea trupească și sufletească.

Știm din experiență cît de mult sîntem înclinați spre săvîrșirea păcatului. Știm cît de mult sîntem tentați spre abateri și alunecări de tot felul. Și tot din experiență știm ce imense ravagii operează păcatul în ființa noastră trupească și sufletească.

Egoismul ne desfigurează prin aceea că ne obligă să ne închidem în noi înșine și să ne reducem viața la o învîrtire în jurul eului propriu.

Orgoliul ne îmbolnăvește prin distanțarea de ceilalți și închiderea oricărei căi de aducție a unor forțe noi menite să ne înviioreze puterile proprii.

Lăcomia ne robește patimii de a consuma mai mult decît ne trebuie.

Filarghiria ne robește patimii de a aduna bunuri peste trebuințe.

Beția și deslîrul ne irosesc puterile, ne duc la degenerare și ne acoperă de rușine.

Oricît s-ar părea altfel, păcatele sînt, în realitate, răni adînc deschise în ființa noastră trupească și sufletească.

Sfîntul este credinciosul eliberat din servitutea păcatului. Este credinciosul care, folosind toate mijloacele puse la îndemîna de către Biserică, a izbutit să facă așa ca în ființa sa, să domine obișnuit partea cea bună.

Ca orice om, sfîntul este și el supus tentațiilor. E supus ispitelor, dar nu le cedează. Nu se lasă doborît de ele, ci se luptă, le îndepărtează, le biruie, păstrîndu-și astfel curate puterile sale trupești și sufletești.

Puritatea nu înseamnă însă numai lipsa păcatului, dar și regenerarea interioară a ființei. Și într-adevăr sfîntul trăiește din plin bucuria înnoirii inimii sale sub înrîurirea tainică, dar reală și permanentă a Duhului Sfînt.

Se poate spune oare că legătura, comuniunea cu Dumnezeu pe de o parte; puritatea trupească și sufletească pe de alta — constituie scop în sine? Nu, nu se poate spune aceasta. Credinciosul nu caută comuniunea cu Dumnezeu și puritatea pentru a le gusta egoist, în izolare de semenii săi. Sensul comuniunii cu Dumnezeu și al curățeniei trupești și sufletești, este dincolo de persoana credinciosului, este în aproapele lui, în iubirea și slujirea acestuia.

Iubirea creștină înseamnă depășirea cercului îngust de preocupări și interese egoiste. Înseamnă ieșirea din spațiul îngust al griii de sine exagerate, și, în același timp, înseamnă apropierea de ceilalți oameni, de semenii; înseamnă intrarea în legătură, în comuniune cu ei. Mai mult: iu-

birea creștină înseamnă comuniunea cu ceilalți și slujirea lor devotată și dezinteresată.

Pentru ca să-i slujim pe semenii, cu bune rezultate, e necesar să fim cât mai bine pregătiți într-un anumit gen de muncă. Cu cât sîntem mai bine pregătiți, cu atît putem munci mai bine, cu atît putem fi mai de folos semenilor. Dragostea față de semenii este legată de datoria unei cât mai bune pregătiri profesionale, spre a putea contribui cât mai din plin la promovarea binelui obștesc.

În veacul al IV-lea, s-a constatat la un moment dat că nu puțini credincioși se desprindeau de ceilalți și se retrăgeau în locuri singuratice, în peșteri și pustietăți. Fenomenul constituia o pagubă și pentru comunitatea părăsită, și pentru cei ce o părăseau. Băgînd de seamă lucrul acesta, Sf. Vasile cel Mare interveni, dispunînd ca eremiții să fie adunați și organizați în chinovii, iar acestea să fie așezate în apropierea satelor și orașelor. În același timp Sfîntul a hotărît că oricine vine în chinovie trebuie să știe sau să învețe o meserie.

Procedînd așa Sf. Vasile cel Mare nu venea cu o inovație. El n-a făcut altceva decît să aplice porunca creștină care ne cere să nu fugim de oameni, ci să ne apropiem cu iubire de ei, să ne devotăm lor în cadrul unei indeletniciri determinate.

Comuniunea cu Dumnezeu, puritatea trupească și sufletească, slujirea dezinteresată a semenilor în cadrul unei profesiuni, iată principalele trăsături ale sfințeniei.

Am pus la început întrebarea: Sfințenia este ea oare o virtute rezervată numai unor anumiți credincioși? Acum răspundem: Nu! Sfințenia este o virtute către care toți trebuie să năzuim. Căci fiecare din noi poate realiza comuniunea cu Dumnezeu. Fiecare din noi poate realiza curățenia trupească și sufletească. Fiecare din noi poate sluji semenului în cadrul unei profesiuni determinate. Dacă putem împlini cele ale sfințeniei, apoi și sîntem obligați să năzuim către ea.

De altfel, Dumnezeu însuși ne cheamă la sfințenie prin porunci ca acestea: „Fiți sfinți că eu, Domnul Dumnezeuul vostru, sfînt sînt” (Lev. 11, 44). „Fiți desăvîrșiți”, adică „Fiți sfinți!” ne poruncește Mîntuitorul (Mt. 5, 48). „Fiți sfinți în toată petrecerea vieții”, ne îndeamnă și Sf. Apostol Petru (I Petru 1, 15). Fiți sfinți nu numai cîțiva dintre voi. Nu numai cîțiva alegeți. Ci voi cu toții. Toți următorii lui Hristos.

III.

Prăznuim azi pe Sfîntul Mare Mucenic Dimitrie. Anii lui au fost pe la sfîrșitul veacului al III-lea și începutul sutei a IV-a d.Hr. Impărați erau, atunci Dioclețian și Maximian, oameni care au dezlănțuit cruntă prigoană contra creștinilor. Mulți au suferit atunci moarte mucenicească. Printre ei s-a aflat și Sfîntul Dimitrie.

Sfîntul s-a alipit de Hristos, în care și-a găsit reazemul.

Viața lui a purtat pecetea unei înalte curățenii sufletești și trupesti. Biruind păcatul, Sfîntul și-a pus toate puterile sale în slujba dezinteresată a semenilor, sprijinindu-i și ajutîndu-i în cadrul profesiunii pe care o avea.

În cadrul slujbei de azi ne-am concentrat întreaga ființă în jurul chipului de lumină și putere al Sfîntului și ne-am simțit înviorați și recomfortați.

Fie ca lumina și puterea Marelui Mucenic, pilda și rugăciunile lui să ne însoțească și dincolo de zidurile acestei biserici pe cărările vieții de fiecare zi, pentru ca să-l putem urma — fie și de departe — pe calea credinței în Dumnezeu, a curățeniei trupesti și sufletești, a slujirii dezinteresate a semenilor, pe calea slințeniei. Amin.

Pr. Prof. D. BELU

PREDICĂ LA DUMINICA XXVII DUPĂ RUSALII

„Și iată o femeie care avea duhul neputinței de 18 ani și era gîrbovă încît nu putea să se ridice în sus nicidecum“ (Luca 13, 11).

Iubiți credincioși,

Am citit mai demult părerea unui învățat despre suferințele și nenorocirile omenеști și acesta spunea așa: „După părerea mea, în lumea aceasta nu poate exista o nenorocire mai mare decît să fie cineva bătrîn, bolnav și sărac în același timp. Unui astfel de om i-aș da și sufletul din mine, dacă aș putea”.

Ascultînd pericopa Sf. Evanghelii de astăzi, ne vine să credem să și femeia despre care se vorbește în ea se găsea într-adevăr lovită de cea mai mare nenorocire, fiindcă boala ei nu numai că era de lungă durată, dar suferința ei era dublată de lipsa oricărei nădejdi de tămăduire, de vreme ce în lungul șir al celor 18 ani de durere n-a putut fi lecuită de nici un doctor. Dar suferințele și nenorocirea femeii au luat sfîrșit — și încă într-un mod neașteptat — îndată ce Mîntuitorul Hristos, punîndu-și mîinile peste ea, i-a zis: „Femeie, te-ai izbăvit de slăbiciunea ta”. Ea s-a ridicat îndată, dînd laudă lui Dumnezeu.

Iubiți credincioși,

În mijlocul nenorocirilor, Mîntuitorul Hristos, cel mai mare „doctor” sufletelesc din toate timpurile, de nenumărate ori a adus bucuria alinării, vindecării ori slobozeniei. E nesfîrșit șirul celor ce au primit balsamul alinător de durere, liniștitor de cuget și izgonitor de păcat din partea milostivului Samarinean.

Iată pe această femeie gîrbovă, vindecată, dar iată și pe alte femei, ori pe alți bărbați tămăduiți sau miluiți. Iată pe femeia siro-feniciană careia i-a tămăduit fiica, iată pe cei zece leproși vindecați, iată vindecată pe femeia ce avea de 12 ani scurgere de sînge, iată pe slăbănogul din Capernaum, ori pe bolnavul de la lacul Vitezda, vindecați, iată numeroși orbi cărora le-a redat vederea, iată pe păcătoasa ce era să fie ucisă cu pietre în curtea templului, iertată și slobozită, iată pe Maria Magdalena curățită de multele ei păcate, fiindcă curată dragoste a avut față de Domnul, iată numeroase femei și numeroși bărbați asupra cărora s-a revărsat dragostea și milostivirea divină, vindecați, iertați, sloboziți și ușurați de Mîntuitorul, de toată povara neputinței și a suferințelor.

Boala aceasta, desigur, nu poate fi constatată cu ochii, deoarece ea nu deformează trupul, ci sufletul. Ea e boala unei vieți petrecute în plăceri vinovate, e boala călcării demnității și cinstei de soție și de mamă, e boala alergării după deșertăciuni, e boala luxului și a risipei, boala le-

nei și a nepăsării sufletești, boala lepădării de buna cuviință, boala sfidării opiniei publice sănătoase și a bunelor moravuri, boala rușinării sufletești.

Femeia stăpînită de una din formele acestei boli, indiferent de starea ei socială ori culturală, este bolnavă sufletește, este o ființă în care priso-sește păcatul și care are absolută nevoie de tămăduire. Și într-adevăr, dacă trupul gîrbovit al unei femei stîrnește compătimire tuturor, datorită diformării pe care o aduce, sufletul împovărat și gîrbovit de greutatea păcatelor este deformat mai mult decît trupul, iar persoana respectivă este mai vrednică de compătimire decît cea care suferă de gîrbovire trupească.

Față de o astfel de boală, leacurile rămîn adeseori neputincioase, fiindcă nu trupul este bolnav, ci sufletul. Dar există o putință de tămăduire și pentru această boală. Aceasta ne-a lăsat-o Mîntuitorul pentru toate timpurile, în vistieria Bisericii, ca o doctorie binelăcătoare și alinătoare de suferințe. Este vorba în primul rînd de Sf. Taină a Pocăinței și a Împărtășaniei. Acestea au efect asupra celui ce boalește numai dacă el își manifestă în mod sincer dorința de a se tămădui de boala sa și dacă își propune cu tărie să nu mai calce pe urmele vechii vieți de păcate și de patimi.

O astfel de ființă bolnavă trebuie să se apropie de scaunul mărturisirii cu inima zdrobită și cu conștiința vinovăției sale, mărturisindu-și duhovnicului toate păcatele și să făgăduiască a nu mai pași pe căi rătăcite. Dezlegată de păcate în scaunul mărturisirii, ea trebuie să se împărtășească cu Sf. Taină a Cuminecăturii, pentru ca, unindu-se astfel cu Hristos, să dobîndească harul înnoitor de suflet, harul renașterii spre o nouă viață, depărtată de păcatele și patimile care au stăpînit-o pînă atunci.

De-aici înainte, va putea înfrunta ispitele care o vor asalta spre a o atrage în vechea boală și va putea pași pe calea unei vieți noi, împodobită cu toate virtuțile și bucuriile duhovnicești.

Iubiți credincioși,

Fiecare dintre noi sîntem convinși că boala gîrbovirii sufletești este o boală mai grea și mai periculoasă decît cea a gîrbovirii trupești. Din acest motiv, „doctoriile” pe care Sfînta noastră Biserică le oferă împotriva acestei boli, ca și împotriva tuturor boalelor asemănătoare, nu au numai un caracter curativ, adică vindecător sau tămăduitor, ci au îndeosebi și un caracter preventiv, deci de a ne feri și a ne întări față de această boală care ne amenință.

Iată de ce, mai ales în acest răstimp de pregătire, al Postului Nașterii Domnului, avem datoria cu toții nu numai de a ne vindeca, dacă suferim de o astfel de boală, dar și de a lupta împotriva ei înainte de a ne lăsa cuprinși de ea. Se cuvine, deci, ca în acest răstimp să cercetăm și să ascultăm cu evlavie slujbele dumnezeiești și a ne face o mărturisire sinceră a păcatelor în fața preotului duhovnic. Iar apoi, primind dezlegarea să ne împărtășim cu însuși trupul și sîngele Mîntuitorului Hristos, izvorul vieții celei veșnice și să facem fapte vrednice de pocăință.

În felul acesta, cu toții ne vom izbăvi și ne vom pune la adăpost de pericolul slăbiciunilor, boalelor și neputințelor sufletești de orice fel și asemenea femeii vindecate din Sfînta Evanghelie de astăzi, vom da slavă lui Dumnezeu, cel ce este binecuvîntat în veci. Amin.

Protos. ARSENIE OBANCEA

Petru Comarnescu: ÎNDREPTAR ARTISTIC AL MONUMENTELOR DIN NORDUL MOLDOVEI (Arhitectura și fresca în sec. XV—XVI). Cu o precuvintare de *Eusebiu Camilar*, Casa raională a creației populare Suceava, (București 1961), 350 p.

Pînă în prezent s-au ocupat cu arta bisericească din Moldova mai mulți cercetători, între care: G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare* (București 1925) și *Bisericile moldovenesti în veacul al XVI-lea* (București 1928), ambele lucrări privind arhitectura, iar cu pictura: I. D. Ștefănescu, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie* (Paris 1928), *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie, Nouvelles recherches* (Paris 1929), și Paul Henry, *Les Eglises de la Moldavie du Nord, des origines à la fin du XVI-e siècle. Contributions à l'étude de l'art moldave* (Paris 1930). În anii din urmă au mai apărut două lucrări valoroase și anume: *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare* (București 1958) și *Virgil Vătășianu, Istoria artei feudale în Țările Române* (București 1959).

Pe baza cercetărilor de pînă acum, Petru Comarnescu face o lucrare de sinteză asupra frescelor din bisericile Moldovei de nord din sec. XV—XVI. Insuși autorul arată că „scopul lucrării de față este de a valorifica, în primul rînd, arta frescelor din nordul Moldovei — și aceasta pe temeiul unor criterii științifice aplicabile, îndeobște operelor de artă, căutînd ca din numeroasele imagini ce împodobesc pereții monumentelor să punem în lumină pe cele mai măiestrite și mai semnificative — alcătuiind un fel de antologie sau de îndreptar al lucrărilor reprezentative pentru arta moldovenească a secolelor XV și XVI, secole în care arta frescei a cunoscut o neîntrecută înflorire” (p. 42—43).

Lucrarea începe cu o *Precuvintare*, semnată de scriitorul Eusebiu Camilar, sub titlul: „Meleaguri nordice” (p. 3—35). Autorul, fiu al acestor plaiuri, descrie în pagini pline de farmec frumusețea plaiurilor Moldovei, care au dat țării pe unii dintre cei mai de seamă oameni ai săi. După o evocare a vremurilor lui Ștefan cel Mare, autorul trece la prezentarea vieții celei noi care se făurește și în această parte a Patriei noastre. Pentru a face acest lucru, folosește „metoda unei scurte preumblări prin locurile mai însemnate, suprapunînd astfel și unind trecutul cu prezentul și aruncînd, cît de cît lumină asupra viitorului” (p. 7). Ni se înfățișează rînd pe rînd sate și orașe, ca: Ipotești, Botoșani, Suceava, Rădăuți, Dolhasca, Proboța, Bucecea, Cîmpulung, Vatra Dornei, Fălticeni, Dorohoi, Mănăstirea Putna.

În *Introducere* (p. 39—48) autorul face o privire de ansamblu asupra vechei arte moldovenesti. Capitolul I, *Cultura și artele în epoca feudală* (p. 49—64), ne înfățișează atît starea social-economică a Moldovei, cît și rolul mănăstirilor ca centre de cultură și artă. Capitolul II se ocupă cu „*Închegarea stilului moldovenesc în arhitectură și rolul lui Ștefan cel Mare*” (p. 65—112). Deși au existat biserici în Moldova din vremi foarte îndepăr-

tate, cele mai vechi pe care le cunoaştem sînt abia din secolul XIV: biserica Sf. Nicolae de la Rădăuţi, ctitoria lui Bogdan I şi biserica Sf. Treime din Siret, ctitoria lui Petru Muşat. Se observă la acestea influenţe ale stilului romanic din Apus, ale goticului din Transilvania şi Polonia, precum şi alte influenţe din afară, din ţările ortodoxe. Este greu de urmărit dezvoltarea stilului moldovenesc pînă la Ştefan cel Mare, căci în afară de aceste două biserici, celelalte ctitorii nu ni s-au păstrat în forma lor originală. În vremea marelui domnitor ia naştere un nou stil în arhitectura moldovenească, cunoscut sub numele de „stil moldovenesc”, din îmbinarea mai multor stiluri şi influenţe din afară. „De la bisericile ruse vecine, de la Constantinopol, direct şi prin mijlocirea ţărilor balcanice, de la goticul din Polonia şi Transilvania — arhitectura moldovenească iniţială, aflată în căutarea unor forme proprii, ia unele influenţe, uneori nici măcar în forma lor definitivă şi le contopeşte într-o nouă sinteză, realizată pe măsura posibilităţilor materiale ale unei ţări cu mijloace totuşi modeste şi ţinînd seama de tradiţiile şi condiţiile locale” (p. 76). De fapt, încheierea definitivă a stilului moldovenesc s-a desfăşurat doar în decurs de 10 ani, către sfîrşitul domniei lui Ştefan cel Mare şi anume între anii 1487—1497, date ce corespund zidirii bisericilor de la Pătrăuţi şi de la mănăstirea Neamţ. Biserica Înălţării de la Neamţ „încheie şi împlineşte stilul lui Ştefan cel Mare, fiind sinteza finală a altor experienţe şi procedee înnoitoare” (p. 105). Autorul cercetează în continuare caracteristicile noului stil arhitectural: planul triconic, sistemul de boltire moldovenească, turia, decorul faţadelor. Acest stil supravieţuieşte şi în secolele următoare, fiind de fapt stilul reprezentativ al Moldovei. Autorul ajunge la constatarea că „făuritorul” noului stil n-a fost altul decît însuşi Ştefan cel Mare.

Capitolul III ne înfăţişează *Monumentele ridicate de urmaşii lui Ştefan cel Mare* (p. 113—130). Între acestea se numără catedrala Sf. Gheorghe din Suceava ctitorită de Bogdan cel Orb, biserica din Şipote a hatmanului Luca Arbore, biserica din Văleni a postelnicului Cosma Şarpe, biserica din Părhăuţi a logofătului Gavriil Troţuşan, biserică Sf. Dumitru din Suceava şi cele din Baia, Hîrlău, Tg. Frumos, catedrala din Român, mănăstirile Probota şi Vatra Moldoviţei, toate ctitorite de Petru Rareş, bisericile Sf. Gheorghe şi Uspenia din Botoşani şi Învierea din Suceava, ctitorite de doamna Elena, soţia domnitorului şi mănăstirea Humor, ctitoria logofătului Toader Bubuiog. În a doua jumătate a secolului XVI Alexandru Lăpuşneanu construieşte bisericile mănăstirilor Bistriţa şi Slatina, către sfîrşitul secolului Movileştii ridică Suceviţa, iar în primul deceniu al secolului următor mitropolitul Anastasie Crimca ctitoreşte Dragoмирна. Sub Petru Rareş apar două elemente noi şi anume pridvorul — închis, şi apoi deschis — şi pictarea bisericilor în exterior. Apariţia pridvorului (Humor, Moldoviţa ş. a.) se explică prin creşterea numărului credincioşilor, iar pictarea zidurilor exterioare avea un caracter instructiv pentru credincioşi. Autorul face observaţii că „biserici cu exteriorul pictat în întregime, de sub streăşină şi pînă la soclu, nu există nicăieri în lume” (p. 121), ci numai în Moldova de nord.

Capitolul IV este intitulat *Observaţii asupra picturii monumentale din epoca feudală. Stiluri şi meşteri* (p. 131—170). În Răsăritul ortodox mozaicul şi fresca au cunoscut o mare dezvoltare, spre deosebire de sculptură şi arta vitraliilor, care s-au dezvoltat în Occidentul romano-catolic. Autorul

vorbește pe larg despre arta bizantină, renașterea ei sub Paleologi și apoi la Athos și, în legătură cu ea, și despre arta rusă. În țările noastre arta bizantină a pătruns mai întâi prin mijlocirea vecinilor noștri bulgari și sirbi, apoi prin contactul direct cu Athosul și cu Rusia. În Moldova lui Alexandru cel Bun se poate ca ea să fi venit direct de la Bizanț. În timpul domniei acestuia se cunosc și câteva nume de zugravi, ca: Nichita, Dobre și Ștefan, precum și miniaturistul Gavriil fiul lui Uric. Ștefan cel Mare desigur că a folosit meșteri locali, dar pe lângă ei vor fi fost și meșteri străini ca acel Gheorghe din Tricala Tesaliei († 1530 și înmormântat în biserica Sf. Gheorghe din Hîrlău). Trebuie că a existat chiar și o școală de zugravi, căci numai așa ne putem explica bogăția temelor și modelelor folosite, precum și unitatea stilistică a picturilor. În secolul XVI cunoaștem pe Tomia, zugravul din Suceava, pe Dragoș, fiul preotului Coman din Iași și pe Stramatellu Costona, zugrav din Zachint. Deci bisericile moldovenești încep să fie pictate încă din timpul lui Alexandru cel Bun și apoi sub Ștefan cel Mare, pentru ca adevărata strălucire a picturii să aibă loc sub Petru Rareș, când începe și pictarea bisericilor în exterior.

Capitolul V, care constituie partea a doua și cea mai însemnată din lucrare, se ocupă cu *Frescele reprezentative ale bisericilor din nordul Moldovei* (p. 171—331). O bună parte din acest capitol este rezervată frescelor de la Voroneț (p. 172—214). Biserica a fost construită de Ștefan cel Mare în 1488, de când datează și picturile murale din naos și altar. Petru Rareș îi adaugă un pridvor închis în partea de vest și-i împodobește întreg exteriorul cu picturi în 1547. Pictura exterioară și a pridvorului a făcut-o la îndemnul mitropolitului Grigorie Roșca. Autorul cercetează amănunțit scenele mai însemnate, îndeosebi cele din exterior. În altar se remarcă: Cina cea de Taină, Împărtășirea Apostolilor și Spălarea picioarelor. În naos: Intrarea în Ierusalim, Invierea lui Lazăr, Rugăciunea din grădina Ghetsimani, Prinderea lui Iisus, Batjocorirea, Ducerea crucii, Urcarea pe cruce, Răstignirea, Coborîrea de pe cruce ș. a. În pridvor se remarcă Maica Domnului cu pruncul în brațe și cele 365 de scene ale Sinaxarului. Strălucirea Voronețului o constituie însă pictura sa exterioară din 1547, ea fiind „o culme a picturii monumentale din vremea lui Petru Rareș” (p. 193). Cea mai de seamă compoziție este cea a Judecării de apoi, pe întreg peretele de vest în mai multe registre. Este mult superioară compozițiilor cu același subiect din alte părți ale lumii, prin măiestria artistică cu care a fost lucrată. Alte compoziții de mare amploare sînt: Arborele lui Iesei, figurile de filozofi antici, Acatistul Sf. Nicolae, Viața Sf. Ioan cel Nou, portretele lui Daniil Sihastrul și al mitropolitului Grigorie Roșca, toate pe peretele sudic. Pe peretele de nord s-au păstrat mai slab scene în legătură cu Facerea lumii, Zapisul lui Adam, Acatistul Maicii Domnului, Vămile văzduhului. Pe pereții celor trei abside se păstrează Biserica cerească și îngerească (numită Cinul).

În continuare, autorul se ocupă cu alte monumente din epoca lui Ștefan cel Mare și anume: biserica din *Dolhești mari*, zidită de hatmanul Șendrea înainte de 1481, cu puține resturi de pictură; biserica din *Pătrăuți*, din 1487, cu scene puține, între care mai interesantă este cea cu așlarea crucii de către împăratul Constantin, scenă ce nu mai apare în altă parte în pictura bizantină; biserica *Sf. Ilie-Suceava*, din 1488, cu resturi de pic-

tură în tot interiorul ei; biserica *Sf. Gheorghe din Hirlău*, din 1492, cu mai multe scene, între care se remarcă Cina cea de Taină și Pogorîrea la iad, amîndouă în altar; biserica *Sf. Nicolae din Dorohoi*, din 1495, cu scene din ciclul Patimilor; biserica *Sf. Nicolae din Popăuți*, din 1496, cu o seamă de scene reprezentative legate mai ales de Patimi; intrarea de sub *turnul-clopotniță de la mănăstirea Neamț*, cu scene din romanul Varlaam și Ioasaf; paraclisul din *turnul-clopotniță de la mănăstirea Bistrița*; biserica din *Bălinești* a logofătului Ion Tăutu din 1499, cu scene legate de Patimi în interior și cu unele urme de pictură în exterior, probabil din timpul lui Petru Rareș.

Autorul se ocupă în continuare cu *Frescele reprezentative din secolul al XVI-lea* (p. 238—307). Biserica *Sf. Gheorghe din Suceava*, începută de Bogdan cel Orb (1514) și terminată de Ștefăniță Vodă (1522), păstrează decorația inițială. Se remarcă o seamă de fresce, între care Învierea lui Lazăr în altar, Pantocratorul, Liturghia divină, scene legate de Patimi, între care impresionează Urcarea pe cruce, portretul lui Bogdan cel Orb cu membrii familiei sale, toate în naos și Viața Sf. Ioan cel Nou în pridvor. Pe pereții exteriori se mai deslușesc doar cîteva scene: Imnul acatist, Pilda fiului risipitor, Arborele lui Iesei și altele.

Picturile murale de la biserica *Sf. Dumitru din Suceava*, cltorie a lui Petru Rareș, sînt cele inițiale, făcute îndată după zidirea ei (1534—35). Sînt însă foarte șterse, încît abia puetm desluși cîte un personaj sau cîte o scenă.

Autorul se ocupă apoi de mănăstirea *Probota*. În interior impresionează scena cu Judecata de apoi pictată în pridvor; Sinoadele ecumenice și Sinaxarul în pronaos și figurile deosebit de expresive ale Sfinților Constantin și Elena în naos. Pe pereții exteriori s-au păstrat cîteva urme din Imnul acatist, Asediul Constantinopolului și Arborele lui Iesei.

La mănăstirea *Humor* întîlnim în altar: Cina cea de Taină, Spălarea picioarelor, Împărtășirea apostolilor, în naos: Rugăciunea din grădina Ghetsimani, Prinderea lui Iisus și Lepădarea lui Petru, iar în gropniță întîlnim Sf. Treime și portretele ctitorilor. O impresie puternică lasă cupola pronaosului cu Fecioara orantă. Se păstrează și numeroase picturi exterioare. În pridvorul deschis întîlnim Judecata de apoi, iar pe peretele de nord Arborele lui Iesei și Acatistul Sfintului Gheorghe. Cel mai interesant și mai bine păstrat e peretele de sud, pe care întîlnim cele 24 de scene ale Imnului acatist, Asediul Constantinopolului din 1453, Acatistul Sfintului Nicoale în 15 scene, Soborul Fecioarei și Pilda fiului risipitor.

La mănăstirea *Vatra Moldoviței*, zugrăvită în 1537, întîlnim multe asemănări cu Humorul. Picturile ei se datoresc aceleiași școli de artiști care a înflorit pe vremea lui Petru Rareș și a mitropolitului Grigorie Roșca. Între picturile mai remarcabile se numără Cina cea de Taină și Pogorîrea la iad, amîndouă în altar, Răstignirea, Rugăciunea de pe muntele Măslinilor, Pătrunderea ostașilor în grădina Ghetsimani, Lepădarea lui Petru, Iisus în fața lui Pilat, Ducerea crucii și altele, toate în naos și Fecioara orantă, în pronaos. În pridvorul deschis întîlnim Judecata de apoi, asemănătoare cu cea de la Voroneț. Exteriorul, fără să întrecă frumusețea Voronețului și Humorului, are totuși cîteva compoziții interesante: Imnul acatist, Arborle lui Iesei, Rugul lui Moise, Asediul Constantinopolului din 1453, Vămile văzduhului și altele.

Biserica Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul din comuna *Arbore*, ctitoria lui Luca Arbore din 1503, păstrează puține picturi în interior, dar de un deosebit interes. Se remarcă două portrete ale ctitorilor. Exteriorul, deși păstrat numai în parte, are scene interesante, ca: Judecata de apoi, Asediul Constantinopolului de către perși în 626, Pilda fiului risipitor, Viața Sf. Ioan cel Nou și altele. Impresionează în chip deosebit peretele de vest, pictat cu scene mici de o vădită calitate artistică. Sînt opt registre, cam cu cîte opt scene fiecare. Acest ansamblu de miniaturi pictate în fresca este cel mai izbutit din tot ce s-a pictat în epoca lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș, fiind opera unui mare artist, înzestrat cu simțămîntul unei fine construcții și al armoniilor vîi. Se face o prezentare pe larg a acestor miniaturi.

Ultimul monument de artă bisericească pe care ni-l descrie cartea lui P. Comarnescu este mănăstirea *Sucevița*. Această minunată ctitorie a Moșileștilor încheie seria monumentelor zugrăvite și în exterior și în aceeași vreme încheie și strădaniile creatoare a două secole de artă moldovenească. În altarul bisericii de la Sucevița întîlnim Înălțarea, Imnul acatist în 16 scene, Tabernacolul, imagine mai rară în Moldova, Rugul în flăcări, Cina cea de Taină ș. a. În naos întîlnim Soborul Fecioarei, Viața lui Iisus de la naștere pînă la patimi, miniaturi redată deosebit de artistic și de expresiv. Tot aici întîlnim trei scene legate de zilele creației, socotite ca unele din cele mai mișcătoare și mai valoroase din întreaga pictură moldovenească. În gropniță întîlnim, în zeci de scene, întreagă viața lui Moise. În pronaos sînt zugrăvite „mii de figuri și sute de scene” (p. 287), între care se remarcă: Pantocratorul, Filoxenia lui Avraam, Acatistul Sf. Gheorghe și al Sf. Nicolae. În pronaosul închis găsim Judecata de apoi, Feciora orantă (în boltă), Înțelepciunea lui Solomon, Visul lui Nabucodonosor, Lina lui Ghedeon, Viața Sf. Ioan Botezătorul și a patriarhilor, Viața Sf. Ioan cel Nou, în care remarcăm scena aducerii moaștelor sale la Suceava.

În exterior avem cîteva compoziții monumentale: Scara cerurilor sau a Sf. Ioan Scărarul, foarte impresionantă, pe peretele de nord, cete de personaje care simbolizează Biserica cerească și cea pămîntească (compoziție denumită Cinul) pe pereții absidelor, Arborele lui Iesei, iar sub el figurile fiilor antici și Imnul acatist cu 24 de scene și diferite alte scene (Pocrovul, Rugul în flăcări, Martiriul călugărilor ș. a.), toate pe peretele de sud.

Autorul se ocupă sumar și de *Dragomirna* zidită la începutul secolului următor și care continuă tradiția stilului moldovenesc, dar cu înnoiri mai pronunțate. Pînă la zidirea Trei Ierarhilor de către Vasile Lupu, nu mai avem nimic remarcabil în pictura moldovenească.

În partea finală a acestui capitol, autorul se ocupă cu *Compozițiile votive și portretele istorice* (p. 307—331). Alexandru cel Bun apare numai în scena cu aducerea moaștelor Sf. Ioan cel Nou, la Sucevița și în alte biserici. Figura lui Ștefan cel Mare o găsim în mai multe tablouri votive, dintre care cele mai interesante sînt la Voroneț, Sf. Ilie-Suceava, Pătrăuți, Dobrovăț, Sf. Nicolae din Dorohoi. În unele apare și Doamna Maria Voichița, precum și alți membri ai familiei sale. Bogdan III cel Orb apare în biserica Sf. Gheorghe din Suceava, împreună cu fiii săi Ștefăniță și Petru. Petru Rareș apare la Probota, Humor, Moldovița, Sf. Nicolae-Dorohoi, Sf.

Dumitru-Suceava, Baia, Dobrovăț și Rîșca. Cele mai izbutite sînt tablourile sale votive de la Humor, dar mai ales cel de la Vatra Moldoviței. În toate aceste tablouri apare și Doamna Elena, precum și copiii lor. O frescă votivă de un interes deosebit este cea de la Sucevița, în care apare domnitorul Ieremia Movilă și familia sa. Tot acolo s-a descoperit recent portretul unui alt ctitor, mitropolitul Teodosie Barbovschi. La Bălinești întîlnim tabloul votiv al logofătului Ion Tăutu și al familiei sale. La Arbore apare în două tablouri votive ctitorul Luca Arbore cu soția sa Iuliana și copiii lor. La Humor, pe lîngă tabloul votiv al lui Petru Rareș și al familiei sale, întîlnim și pe al logofătului Toader Bubuiog și al soției sale Anastasia, fiica lui Ioan Tăutu. Tot la Humor întîlnim și portretul pîrcălabului Daniil și al soției sale, care au făcut o danie însemnată în 1555. Un portret interesant este acela al mitropolitului Grigorie Roșca, pe peretele exterior al Voronețului, lîngă ușa de intrare.

În *Încheiere* (p. 333—341) autorul face o privire de ansamblu asupra monumentelor și asupra cercetărilor întreprinse pentru studierea lor, mai ales asupra celor actuale. Este vrednică de reținut constatarea autorului că meșterii zugravi din Moldova erau romîni, lucru dovedit prin prezența unor elemente folclorice, cunoașterea vieții din jur, stilul legat adesea de cel al artei populare și chiar prin unele inscripții terminate în romînește. Autorul face această frumoasă apreciere zugravilor bisericilor noastre din Moldova: „Meșterii zugravi ai Voronețului, Bălineștilor, Humorului, Probotei, Moldoviței, Arborei, Suceviței au fost mari artiști și ei sînt, de fapt, primii noștri pictori clasici — clasici, și în sensul vechimii și măiestriei lor, și în sensul că au introdus în arta moldovenească elemente ale artei elenistice, clasică în spirit, și mereu în conflict cu artele orientale, realizînd sinteze noi, în care spiritul popular, folclorul, apropierea de viață și-au spus adesea un cuvînt greu și hotărîtor pentru orientarea către narație și viață a artei monumental-decorative” (p. 336).

În ce privește evoluția, autorul clasifică picturile în trei grupe, după programul iconografic și după stilul artistic: 1. — Picturile din timpul lui Ștefan cel Mare: naosul și altarul de la Voroneț, interiorul Bălineștilor, unele lucrări de la Pătrăuți și din alte biserici. 2. — Grupul de picturi interioare și exterioare din timpul lui Petru Rareș: Probota, Humor, Sf. Dumitru-Suceava, Moldovița, Roman, exteriorul Voronețului și Arborei, căroro li se mai adaugă picturile de la Sf. Gheorghe-Suceava, care fac trecerea de la primul grup la al doilea. 3. — Picturile Suceviței, care se continuă la Dragomirna la începutul secolului următor.

Autorul încheie arătînd că aceste creații „merită a fi mai bine cunoscute și judecate — în condițiile lor proprii — fiind ceea ce ne-a rămas mai măiestrit din îndepărtatul trecut” (p. 341).

Lucrarea are și 70 de ilustrații în text, dintre care 59 sînt reproduceri după frescele studiate, iar 11 însoțesc precuvîntarea lui E. Camilar, fiind diferite imagini din Moldova de nord. A apărut în condiții tehnice ireproșabile, pe hîrtie cretată și legată în pînză. Ea se citește cu interes și plăcere de către toți iubitorii artei vechi romînești, atît prin stilul ușor, cit și prin bogăția datelor ce le oferă. De aceea o recomandăm cu căldură și cititorilor revistei noastre.

M. PĂCURARIU

PRĂZNUIRE ANIVERSARĂ

— I. P. SF. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI LA 70 DE ANI —

La 28 noiembrie a. c., Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului a împlinit vârsta de 70 de ani.

Consiliul Arhiepiscopesc ort. rom. de Alba Iulia și Sibiu se purta cu gândul de-a prăznuî după cuviință această aniversare și a întocmit în acest scop un program adecvat. Pentru aducerea lui la îndeplinire, urma să se obțină agrementul înaltului ierarh.

În acest scop, P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belascu, împreună cu P. C. Secretar eparhial Dumitru Călugăr, s-au prezentat Arhipăstorului nostru și l-au pus în cunoștință de cauză cu privire la sărbătorirea plănuită.

I. P. Sf. Sa, mișcat de această inițiativă, a mulțumit colaboratorilor săi de fiecare zi pentru sărbătorirea intenționată, reducînd întregul program la rugăciunile prevăzute de Tipic pentru astfel de ocazii, acestea urmînd să se facă în Catedrala mitropolitană, la praznicul de pomenire a Sfințului și Marelui Ierarh Nicolae din Mira Lichiei.

În ajunul aceluî praznic (5 dec. a. c.), la rugăciunea îndătinată de seara, din Paraclisul Institutului Teologic de grad Universitar, studenții teologi au prezentat — ca și-n anii trecuți — urările lor respectuoase de viață îndelungată înaltului ierarh care poartă grijă zi de zi de pregătirea lor cărturărească și duhovnicească. Sub diriguirea P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima, corul studenților teologi a cîntat troparul Sfințului Nicolae. După aceea, P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, în cuvinte simțite, a exprimat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului urările respectuoase de sănătate și îndelungare de zile ale tuturor celor ce ostenesc în cadrele Institutului Teologic.

Erau de față: P. Sf. Arhiepiscop Emilian Antal, oaspetele întîmplător al I. P. Sf. Sale, precum și profesorii și duhovnicii Institutului Teologic.

I. P. Sf. Mitropolit Nicolae a mulțumit pentru urările exprimate și a împărtășit tuturor arhierasca sa binecuvîntare. După aceea, petrecuî de acordurile solemne ale imnului arhieresc, s-a îndreptat spre reședință.

În ziua praznicului de pomenire a Sfințului Ierarh Nicolae, s-a săvîrșit Sf. Liturghie arhierască în Catedrala mitropolitană de către Prea Sfințitul Arhiepiscop Emilian Antal, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Răspunsurile liturgice au fost date de Corul bărbătesc al studenților Institutului Teologic Universitar, dirijat de P. C. Conf. univ. Gh. Șoima.

La priceastnă, P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belascu a predicat despre viața Sfințului Ierarh Nicolae din Mira Lichiei. Către sfîrșitul predicii,

P. C. Sa a arătat că Arhipăstorul nostru a împlinit de curind venerabila vîrstă de 70 de ani, cu care prilej clerul și credincioșii Arhiepiscopiei Sibiului îi urează — ca și de onomastică — viață îndelungată, cu pace, sănătate și întru toate bună sporire. În numele ostenitorilor de la centrul mitropolitan, P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belășcu a exprimat I. P. Sf. Mitropolit Nicolae simțămintele lîr de devotament, preluire și fiiască ascultare.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii s-a dat citire îndătinătei rugăciuni de mulțumită pentru binefacerile pe care Părintele ceresc le-a revărsat asupra Arhipăstorului nostru septuagenar.

După aceea, în sfîntul altar, I. P. Sf. Sa a primit feliitările de rigoare ale celor prezenți.

Erau de față: P. Sf. Arhieriu Teodor Scorobeț Rășinăreanu, membrii Consiliului Arhiepiscopesc, rectorul și profesorii Institutului Teologic Universitar, funcționarii centrului mitropolitan și ai Institutului Teologic, preoți și credincioși.

Cu prilejul acestei aniversări, I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului a primit numeroase telegrame și scrisori de feliitare, din Arhiepiscopie și din celelalte eparhii, precum și de la prietenii și cunoscuți.

Dumnezeu să primească rugăciunile făcute pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Arhipăstorului nostru iubit și prelu!

REDACTIA

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DE ORIENTARE DIN NOIEMBRIE A. C. IN ARHIEPISCOPIA SIBIULUI

Intre 5—28 noiembrie a. c. au avut loc în cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului conferințele preoțești de orientare, potrivit dispozițiunilor date de Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne.

Tema oficială prelucrată la aceste conferințe a fost: „Acțiuni și realizări în lupta pentru apărarea păcii în anul 1963”, avînd ca subtitlu: „Contribuția Bisericii creștine în general și a Bisericii Ortodoxe în special, la această acțiune”.

Centrul Eparhial s-a îngrijit îndeaproape de pregătirea temeinică și a acestei conferințe, difuzînd planul dezvoltat al temei oficiale atît delegaților Centrului Eparhial cît și tuturor oficiilor protopopești, spre a fi folosit drept bază a referatelor ce urmau a fi prezentate de cucernicii preoți referenți și ca „îndrumător” oficial pentru delegații încredințați cu prezidarea conferințelor.

Inalt Prea Sfîntitul nostru Mitropolit Nicolae a designat pentru prezidarea acestor conferințe, ca delegați chiriarhali, pe următorii:

1. P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belășcu, la protopopiatele: Mediaș (12 XI), Sighișoara (13 XI), Agnita (14 XI) și Făgăraș (22 XI).
2. P. C. Prot. Ioan Vlad, consilier arhiepiscopesc, la protopopiatele: Sibiu (5 XI), Tg. Mureș (19 XI), Reghin (20 XI) și Toplița (22 XI).
3. P. C. Prot. Alexandru Brote, la protopopiatul Rupea (15 XI).

4. P. C. Prot. Dr. Vasile Coman, la protopopiatul Sf. Gheorghe (19 XI).
5. P. C. Prot. Nicodim Belea, la protopopiatul Braşov (20 XI).
6. P. C. Prot. Victor Negrea, la protopopiatul Sebeş (25 XI).
7. P. C. Prot. Nicolae Cantor, la protopopiatul Alba Iulia (26 XI).
8. P. C. Prot. Ioan Nicoară, consilier arhiepiscopesc, la protopopiatele: Tirnăveni (27 XI) şi Luduş (28 XI).

Rezultatele înregistrate şi la aceste conferinţe sînt — aşa cum reiese din rapoartele delegaţilor şi procesele verbale încheiate cu acest prilej, — dintre cele mai frumoase. Astfel:

1. S-au scos în evidenţă — în mod deosebit şi amănunţit — toate acţiunile şi realizările obţinute în anul 1963 de către luptătorii pentru apărarea păcii de pretutindenea.
2. S-a evidenţiat în mod concret şi documentat contribuţia Bisericilor creştine şi a Bisericii Ortodoxe, scoţîndu-se în relief aportul Bisericii Ortodoxe Romîne pe plan intern şi extern în această măreaţă acţiune de apărare a păcii, purtată în tot cursul anului 1963.
3. Limbajul folosit în referate şi la discuţii a fost cel bisericesc, evitîndu-se spiritul polemic, făcînd să domnească o atmosferă caldă, prietenească, dar spunîndu-se lucrurilor pe nume.
4. Tema oficială a fost tratată nu numai cronologic, ci s-a căutat a fi trecută prin filiera sufletească a fiecăruia, devenind astfel atrăgătoare, dinamică, constructivă.
5. Discuţiile largi ce au fost purtate pe marginea temei oficiale, au antrenat un mare număr de preoţi, care au scos în evidenţă metodele practice folosite de ei în mijlocul credincioşilor, pentru a-i ţine la curent cu cele mai însemnate acţiuni şi realizări dobîndite de partizanii păcii, facîndu-i pe toţi să înţeleagă că pacea trebuie apărată prin muncă, cinste, hărnicie, ascultare; cu un cuvînt, prin tot ceea ce contribuie la bunăstarea lor, morală şi materială.
6. S-a reţinut — ca fapt pozitiv, din partea întregii noastre preoţimi — că „oamenii de pretutindenea se îndreaptă cu tot mai multă hotărîre spre construirea unei lumi noi, mai bună şi mai dreaptă, care se ridică împotriva exploatării, războiului şi asupririi”.
7. De asemenea a intrat şi mai mult în conştiinţa fiecărui preot convingerea că oamenii de pretutindenea, — indilerent de rasă, stare socială, credinţă religioasă şi orice alte situaţii ce-i despart încă — au căutat în anul 1963 să-şi strîngă şi mai mult rîndurile, determinînd chiar pe conducătorii lor să-şi îndrepte eforturile spre statornicirea păcii, semnînd Tratatul de la Moscova şi punînd astfel bază solidă pentru noi tratative, mai rîdnice, pentru binele şi pacea întregii omeniri.
8. Anul 1963 a însemnat anul în care s-a trecut — prin lupta unită a partizanilor păcii — de la vorbe la fapte, dînd acestei acţiuni un conţinut bogat şi promiţător în viitor.
9. Problemele de bază, ca: dezarmarea generală şi totală sub control internaţional, abolirea colonialismului, înlăturarea focarelor de război, rezolvarea problemei germane, denuclearizarea Europei Centrale, a Balcanilor şi Mării Mediterane, stingerea conflictelor prin tratative, coexistenţa

pașnică între cele două sisteme ș. a., au fost tot atâtea aspecte analizate, discutate și clarificate.

10. Conferința a arătat amănunțit acțiunile și strădaniile depuse de Bisericele creștine, de Biserica Ortodoxă în general și Biserica Ortodoxă Română în special în anul 1963, la realizarea cu un ceas mai devreme a unei păci trainice, potrivit Evangheliei: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bună voire”.

Ca o concluzie îmbucurătoare a lucrării desfășurate în anul 1963 din partea Bisericii Ortodoxe Române în acțiunea pentru pace, s-a scos în evidență că Biserica noastră, prin delegații săi la diferite congrese, atît pe plan național, cît și pe plan internațional a fost prezentă și activă, aducînd un aport deosebit de apreciat din partea tuturor delegaților.

S-a reținut de asemenea că Pastoralele ierarhilor noștri, în frunte cu cea a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, au fost străbătute de duhul păcii și înfrățirii.

S-a menționat lucrarea delegaților Bisericii Ortodoxe Române în Comitetul Național de luptă pentru pace din R.P.R. Activitatea clerului în Comitetele de luptă pentru pace regionale, raionale, comunale, precum și întreaga activitate pastorală depusă de preoțime, a fost străbătută de ideile umanitare ale veacului nostru.

De asemenea s-a luat în considerare contribuția efectivă adusă și în anul 1963, la sprijinirea păcii, prin articolele și studiile publicate în toate revistele bisericești — articole centrate pe cele mai de seamă probleme ale vieții contemporane — precum și prin cursurile de îndrumare socială și misionară a clerului, ținute la Curtea de Argeș, ca și prin conferințele preoțești de orientare.

Chiar în perioada conferinței de orientare din noiembrie a. c. aveau loc la București lucrările Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, sub purtarea de grijă a Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian.

*

Delegații oficiali ai Înalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit Nicolae au apreciat pozitiv referatele prezentate în conferințe de către C. preoți: Pr. Leon Moldovan (Agnita), Pr. Liviu Silveșan (Alba Iulia), Pr. Nicolae Puchianu (Brașov), Pr. Nicolae Ludu (Făgăraș), Pr. Victor Oțoiu (Luduș), Pr. Zaharia Rucăreanu (Medias), Pr. Aurel Străuț (Sebeș), Pr. Silvestru Popovici (Sibiu), Pr. Gheorghe Băilă (Sf. Gheorghe), Pr. Ioan Sofonea (Sighișoara), Pr. Chiril Moldovan (Tg. Mureș), Pr. Leonida Cișacovschi (Reghin), Pr. Petru Dumbravă (Rupea), Pr. Cornel Vlaicu (Tîrnăveni) și Pr. Aurel Socaciu (Toplița).

Delegații chiriarhali au îndemnat pe C. preoți să sprijinească din toată inima eforturile unite ale luptătorilor pentru pace, popularizînd în cercul lor de activitate nobilele idei ale contemporaneității pentru pace, dezarmare generală și totală și pentru o viață mai fericită pentru toate popoarele.

Pr. IOAN VLAD
Consilier arhiepiscopesc

CONFERINȚĂ PREOTEASCĂ

În 5 noiembrie 1963 s-a desfășurat la centrul protopopesco Aleșd conferința preotească de orientare de pe luna noiembrie. Conferința a fost prezidată de P. C. Arhim. Dr. Augustin Paul, vicarul Episcopiei Oradiei.

După ce salută pe cei prezenți, protopopul local, Ioan Gh. Ivanciuc, face o privire retrospectivă asupra anului care-i pe sfârșite, subliniind cu deosebire importanța păcii pentru viața noastră contemporană. P. C. Sa arată că pacea nu este numai o necesitate vitală, ci și poruncă divină exprimată și de Sf. Apostol Pavel în cuvintele: „Trăiți în pace și Dumnezeu dragostei și al păcii va fi cu voi” (II Cor. 13, 11).

Ia apoi cuvîntul P. C. vicar Dr. Augustin Paul, delegat chiriarhal, care, după ce împărtășește preoților binecuvîntarea P. S. Episcop Valerian al Oradiei, urează conferinței spor la muncă, solicitînd preoților cuvenita luare amînte asupra desfășurării lucrărilor.

În continuare, preotul Roxin Coriolan susține lema intitulată: „Acțiuni și realizări în lupta pentru apărarea păcii în anul 1963”, cu subtitlul: „Contribuția Bisericilor creștine în general și a Bisericii Ortodoxe în special la această acțiune”, tema fiind lucrată cu toată grija, insistîndu-se asupra principalelor etape, asupra principalelor cuceriri pe linia apărării păcii din anul 1963, cum este de pildă semnarea Tratatului de la Moscova, privind încetarea experiențelor nucleare în cele trei medii, precum și asupra acțiunilor bisericești pe această linie, care au fost de asemenea numeroase în acest an.

Tema a fost întregită apoi prin contribuția numeroșilor preoți care au luat cuvîntul pe marginea ei și care au subliniat cu deosebire felul în care înțelege să lucreze fiecare la locul său de muncă și cu mijloacele proprii lucrării preoțești pe tărîmul luptei pentru pace. Astfel, din completările preoților care au luat cuvîntul pe marginea temei, reținem cuvinte ca acestea: „Am copii și nepoți. Nu vreau să piară distruși de război. Același lucru îl spun și credincioșilor mei, care își au casele lor, copiii lor, dar care în caz de război se vor preface în țărînă. De aceea mă voi strădui să lămuresc credincioșii, arătîndu-le ce înseamnă viața și ce înseamnă moartea, să urască războiul și să iubească pacea, luptînd pentru ea”.

Protopopul local face apoi un bilanț al activității preoților din protopopiatul Aleșd în anul care a trecut, bilanț care a fost destul de bogat, exprimîndu-și nădejdea că „anul care urmează va fi mai îmbelșugat în roade”.

Încheierea discuțiilor pe marginea temei o face P. C. delegat chiriarhal Dr. Augustin Paul. P. C. Sa face o apreciere generală asupra desfășurării lucrărilor conferinței, trăgînd totodată concluziile cuvenite pe marginea acestor lucrări. Îndeamnă preoții să aplice în mod practic cele învățate la această conferință. „Să nu uităm de îndatoririle noastre de păstori sufletești. Căutați în toată vremea să stați într-ajutor credincioșilor” — spune printre altele P. C. delegat chiriarhal, încheind cu urarea de a se întîlni cu toții sănătoși „și în anul viitor, pentru ca astfel să putem culege roade și mai bogate pe toate tărîmurile”.

RED.

PENTRU LEGĂMINTUL PĂCII

Tema principală pentru Adunarea a 2-a pancreștină pentru pace din 1964 a fost luată de la profetul Maleahi: „Avut-am legământ cu el de viață și pace” (2, 5). În acest sens tematic s-a făcut și pregătirea corespunzătoare din partea Biroului central al mișcării Creștine pentru Pace (CCPP) de la Praga, la ședința Secretariatului Internațional (SI) din 15—17 oct. 1963, în vederea întrunirii ședinței comitetului executiv (CE) al CCPP la București.

Ședința de la București s-a întrunit prin grija Prea Fericirii Sale Patriarhului *Justinian* și a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în zilele de 11—17 noiembrie 1963, atât în clădirea Sf. Sinod, cât și în Palatul Patriarhal.

S-au prezentat la sesiune membrii Biroului central al SI și CE și anume: președintele J. L. Hromadka-Praga; secretarul general J. N. Ondra-Praga; vicepreședinții: I. P. Sf. Mitropolit Nicodim de Leningrad, prof. H. Vogel din Berlinul occidental, consilierul H. Kloppenburg din Dortmund-R.F.G., episcopul reformat T. Bartha din Budapesta; membrii CE: prof. G. Casalis din Paris, secretarul general baptist A. Karev din Moscova, prof. A. Ziak din Bratislava, prof. M. Šesan din Patriarhia Română; secretarii: pastorul G. Bassarak din Berlin-R.D.G., secretarul A. Stoian și Al. Buievski de la Moscova, prot. P. Sokolovski din Patriarhia Rusă, pastorul K. Toth de la Budapesta, secretar H. Matthes din Dortmund-R.F.G. și prof. C. Ordnung din Berlin-R.D.G.; în fine, consultanții: coordonatorul J. Cihak, vicarul Mitropoliei ortodoxe J. Novak, prof. St. Turnsky, referent financiar, prof. J. Smolik pentru informații și Buletin și Dagmar Bruzova, stenodactilografă oficială, toți de la Praga.

Sesiunea a început în ziua de 11 noiembrie cu ședințele SI spre a pregăti materialul propriu-zis pentru ședința CE. Cu această ocazie a fost stabilită tematica pentru cele trei grupe de discuții: teologică, internațională și operativă și s-a luat act de dorința exprimată în scris de către Biserica presbiterană din S.U.A., de Consiliul creștin din Kenya-Africa și de conducerea Bisericii Evanghelice din Germania (EKD) de a intra în contacte cu mișcarea CCPP de la Praga.

Schimbul de păreri și propuneri în privința păcii este foarte util pentru lămurirea problemelor multilaterale care oferă aspecte variate spre discuție și rezolvare.

Cu mulțumire s-a luat apoi act de rezultatul pozitiv al ședinței Comisiei de studii: „Pacea și războiul rece”, care s-a ținut la Osnabrück, în R.F.G., în zilele de 5—9 noiembrie a. c., la care a participat, din partea Centrului CCPP, prot. P. Sokolovski.

Sosind delegații la București, în seara zilei de 12 noiembrie a avut loc ședința solemnă de inaugurare a sesiunii CE a CCPP de la Praga, în aula Institutului Teologic de grad Universitar din București, frumos pavoazăată cu simbolul CCPP și cu citate biblice despre pace. În prezidiu au luat loc președintele J. Hromadka, secretarul gen. J. Ondra, vicepreședinții: I. P. Sf. Mitropolit Nicodim de Leningrad, prof. H. Vogel, consil. H. Kloppenburg, episcopul T. Bartha, prof. G. Casalis și I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, reprezentând pe gazde. Asistența era formată din restul

participanților la ședința CCPP, din clerul ortodox din București, din invitați și studenți teologi.

După deschiderea ședinței de către președintele J. Hromadka, prof. M. Șesan a rostit rugăciunea inaugurală, bazată pe citatele din Isaia 48, 17—18; Ioan 7, 16—17 și Efes. 2, 14—17, cu completare din Sf. Tradiție despre obligația creștinilor spre pace, după cuvintele Sf. Grigorie de Nisa, Sf. Ioan Gură de Aur și Fer. Augustin.

A urmat apoi cuvîntul de salut și bună urare din partea gazdei, rostit în numele P. F. Patriarh Justinian de către I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. După expunerea teologică a problemei păcii și un scurt istoric al Mișcării CCPP de la Praga, I. P. Sf. Mitropolit Iustin și-a încheiat cuvîntul cu mobilizarea creștinilor pentru a participa în mod activ la lucrarea generală a păcii în lume.

În continuare, au rostit cuvîntări de salut frățesc episcopul luteran Fr. Müller de la Sibiu și episcopul reformat I. Nagy de la Cluj.

Apoi a luat cuvîntul președintele J. Hromadka, care a stabilit în principiu țelurile ședinței CE al CCPP la București, în vederea pregătirii lucrărilor pentru adunarea pancreștină din 1964. Între altele, prof. Hromadka a spus că frămîntarea lumii actuale creștine se leagă de faptul că creștinii n-au găsit o rezolvare potrivită pentru ieșirea din fracționarea lor confesională și de aceea este necesar, pentru a putea contribui la coexistența actuală, ca și ei să pornească de la propria lor regenerare sufletească și astfel să colaboreze frățește la rezolvarea problemelor vremii. De aceea, prima adunare pancreștină pentru pace de la Praga, din 1961, a dorit să fie un semnal de alarmă pentru a trezi conștiințele creștinilor în vederea împlinirii datoriei lor de următori ai Evangheliei: „...și pe pămînt pace”! Iar a doua Adunare pancreștină pentru pace din 1964 va trata problemele prin prizma cuvintelor profetului Maleahi: „avut-am legămînt de viață și pace”, ca o dovadă că lucrarea CCPP de la Praga nu este o improvizație trecătoare, ci ea corespunde legămîntului dintre Dumnezeu și credincios pentru realizarea păcii pe pămînt și între oameni, după porunca precisă a Mîntuitorului Iisus Hristos. Lucrarea creștinilor pentru pace este un răspuns la prezența lui Dumnezeu în viața oamenilor prin legămîntul Vechiului Testament și prin întruparea Fiului Său. Cu toții trebuie să fim conștienți, și aici la ședință, că lucrarea păcii este un scop dorit de Dumnezeu și necesar de realizat de către creștini; legămîntul de viață și pace nu este numai legămînt între Dumnezeu și om, ci este o pildă de continuă actualitate pentru relațiile dintre toți oamenii.

Spre acest scop, a continuat președintele J. Hromadka, se îndreaptă străduințele de 6 ani ale CCPP, în cadrul cărora au fost propuse și măsuri concrete, pe care creștinii urmează să le promoveze în cercurile din care fac parte; aceste măsuri concrete sînt: stăruința pentru coexistență pașnică în lume, înlăturarea discriminărilor dintre oameni, aplicarea tratativelor la toate problemele internaționale, încetarea experiențelor cu arme nucleare și dezarmarea generală.

Noi înțelegem, a spus președintele Hromadka, că problemele sînt grele și nu se pot rezolva dintr-o dată; ele cer străduințe și răbdarea noastră îndelungată, neobosită și reciprocă. De aceea, unele din aceste probleme

importante vor fi dezbătute în cele trei grupe de discuții de la ședința CCPP de la București.

În continuare, secretarul general al CCPP, J. Ondra, a trasat sarcinile concrete ale participanților la sesiunea CE de la București, precizând următoarele: întregul trecut al CCPP îndeamnă și obligă la lărgirea și adîncirea tematicii creștine pentru pace, în vederea pregătirii conferinței pancreștine din 1964. De fapt, activitatea a fost mult lărgită prin lucrarea Filialelor regionale ale CCPP în Olanda, Germania Democrată, Italia, Elveția, Anglia, Germania Federală și, recent, și în Japonia, unde a luat ființă o filială nouă. Lucrarea se adîncește și prin activitatea bisericilor membre din Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, U.R.S.S., R. P. Română și Bulgaria. Pregătirea studiilor speciale în problema păcii se realizează în cele 10 comisii permanente de studii; unele din ele au ținut deja cel puțin prima ședință plenară, altele urmează să o facă de acum înainte. Prin această activitate s-a popularizat în lume existența CCPP, care începe să fie tot mai mult recunoscută ca frumiașă creștină în lupta pentru pacea lumii. Pe această linie, CCPP colaborează cu Consiliul Mondial al Păcii, cu Consiliul ecumenic al Bisericilor de la Geneva, cu Mișcarea de la Nyborg și cu Mișcarea pacifistă Puidoux, apoi cu alie numeroase mișcări cu caracter mondial, coordonîndu-și cu ele activitatea. De aceea, ea acordă atenție specială Enciclicii papale „Pacem in terris”, din 1963, care poate fi luată ca un bun prilej de contacte între CCPP și Biserica romano-catolică. Prin urmare, a încheiat J. Ondra, CCPP poate rosti în actualitate un cuvînt hotărîtor față de problemele internaționale, pentru a contribui astfel la slăbirea încordării internaționale și la progresul străduințelor pentru pace.

Încheierea ședinței festive a făcut-o prin cuvîntul său, prof. G. Casalis, care a rostit și rugăciunea de încheiere și de invocare a ajutorului Duhului Sfînt.

În zilele următoare (miercuri 13 XI, joi, 14 XI, vineri 15 XI și sîmbătă 16 XI) au urmat ședințele în grupe și cele plenare respective, la care s-au prezentat, după discuții însușite și de profunzime, trei referate și anume: cel teologic, cel internațional și cel operativ.

Referatul grupei teologice, (— prezidată de prof. G. Casalis și membrii: prof. H. Vogel, J. Smolik, G. Bassarak, A. Karev și Al. Buievski —), cuprinde explicarea biblică și teologică a noțiunii de „legămînt spre viață și pace”. Ea va contribui ca bază pentru tema referatului principal de la Pancreștina din 1964. Cum la aceeași Pancreștină mai urmează să se țină și alte coreferate, tematica lor a fost de asemenea stabilită în discuțiile grupei teologice. Astfel coreferatele au fost repartizate pe continente și anume: coreferatul pentru Europa se va ocupa cu tema: Coexistența în lume, care în concepția creștină este exprimată prin proexistență; — coreferatul pentru America Latină va trata despre: Problema dezvoltării economice mondiale, privită prin prisma creștină a proexistenței; — coreferatul pentru Asia va trata despre: Problema foamei ca element de politică socială și ca problemă creștină din punct de vedere al dragostei către semen; — coreferatul pentru Africa va atinge îndeosebi: problema colonialismului, a libertății și unității popoarelor din punct de vedere creștin și social; — în fine, coreferatul pentru America de Nord se va ocupa cu problema: Răspunderea creștină în epoca atomică.

Apoi referatul a precizat și tematica teologică pentru cele 10 comisii de studii. Totodată a stabilit și cele cinci texte biblice pentru cele 5 zile de lucru ale Pancrăștinei din 1964 și anume: Geneza 1, 26—31 și 2, 7—22; Geneza cap. 3—4 sau 14; Ieremia 31, 31—33; Matei 26, 26—29 și, în fine, I Petru 3, 8—22. În sfârșit, s-au stabilit și conducerile pentru grupele biblice, în care vor fi delegați ortodocși (vicarul ceh J. Novak, prof. maghiar Feriz Berki și prof. M. Șesan), apoi dintre protestanți președintele M. Niemöller, H. Gollwitzer, M. Pally, G. Girardet, W. Lüthi, De Graaf și alții.

Referatul grupei internaționale, (— prezidată de prof. A. Ziak și cu membrii: H. Kloppenburg, J. Hromádka, M. Șesan, J. Cihak, P. Sokolovski, A. Stoian și H. Matthes —), cuprinde la început o serie de precizări de principii despre coexistență, colaborare și dialog între participanți, chiar din tabere opuse. În ce privește tematica de caracter internațional a celor 10 comisii de studii, ea va fi expusă în trei secțiuni: teologică, politică și practică —, și va cuprinde următoarele amănunte suplimentare:

Comisia: „Pace și dreptate” își va amplifica tematica și cu problema segregăției rasiale și a discriminărilor;

Comisia: „Pacea și războiul rece”, beneficiind de referatele de la ședința din Osnabrück, va exemplifica cazurile de război rece pe teren creștin, arătând că nu este deloc potrivită teza intitulată: Evanghelie — anticomunism, promovată de unele cercuri apusene în spirit abuziv;

Comisia: „Pacea și noile state” își va amplifica tematica cu problemele privitoare la foamete, boli, analfabetism, neocolonialism, discriminare, etc.

Comisia: „Problema germană”, va continua adâncirea tematicii, stabilită bine la ședința de la Mátraháza din 1963;

Comisia: „Abuzul cu creștinismul”, își va modifica tematica, în direcția noțiunii mai generale de: Biserica în lume, pentru că multe din amănuntele ei intră necesar în tematica altor comisii;

Comisia: „Pacea și dezarmarea”, va cuprinde în plus problemele despre lichidarea bazelor militare pe teritorii străine, lichidarea pactelor militare, folosirea pașnică a energiei atomice, etc.

Comisia: „Lucrarea pentru pace a tineretului”, trebuie să justifice și mai concludent necesitatea participării tineretului la opera păcii în lume.

Comisia: „Pacea și ecumenismul” va da atenție relațiilor interconfesionale care sprijină lucrarea păcii, sau poate o și stingheresc într-o anumită formă; în fine,

Comisia: „Catolicismul”, are datoria specială de a analiza poziția Bisericii romano-catolice și a Vaticanului față de problemele vremii, în legătură cu politica ei, cu problemele tratate la Conciliul de la Vatican și în enciclica „Pacem in terris”.

Aceste propuneri și teme vor mai fi dezbătute și în cadrul Buletinului Mișcării CCPP, în numerele 8-9-10-11-12, care vor apare în răstimpul dintre decembrie 1963 și iunie 1964.

Referatul grupei operative (— prezidată de episcopul T. Bartha și cu membrii: I. P. Sf. Mitropolit Nicodim, M. Șesan, J. Novak, St. Turnsky, J. Cihak, J. Ondra, C. Ordnung și K. Toth —) a prezentat lista invitațiilor la Pancrăștina din 1964, care se vor ridica la cifra de 900, față de 640 din 1961; a stabilit apoi conducerea de câte 7 (membri) pentru cele 10 grupe de discuții la Pancrăștină, în așa fel ca în fiecare grupă să fie cite un dele-

gat ortodox în conducere, din Patriarhia Rusă, din Patriarhia Română (I. P. Sf. Mitropolit Iustin și prof. M. Șesan), și din Patriarhia Bulgară.

Apoi a precizat datele pentru conferințele regionale din Olanda, R.F.G., Cehoslovacia și R.D.G.; a stabilit datele pentru ședințele plenare ale celor 10 comisii de studii (seria a doua) precum și datele ședințelor SI și ale CE. În general, s-a precizat că participanții la Pancreștina din 1964 vor fi împărțiți în: membri cu toate drepturile și în membri fără drept de vot (ca observatori, oaspeți, experți și ziariști).

În ceea ce privește finanțele CCPP, referatul stăruie pentru o activizare potrivită a încasărilor, pentru a se putea face față cheltuielilor cu organizarea Pancreștinei din 1964.

Între timp a lucrat și *Comisia pentru redactarea comunicatului final*, din care au făcut parte francezul G. Casalis, românul M. Șesan, germanul G. Bassarak și celul J. Cihak.

Pentru bunul mers al lucrărilor, P. F. Patriarh Justinian a arătat o deosebită atenție delegaților. Astfel, în seara zilei de 14 XI a oferit la Patriarhie o gală de filme din viața Bisericii Ortodoxe Române și apoi o agapă frățească, la care și-au exprimat recunoștința lor pentru P. F. Patriarh și Sf. Sinod, președintele J. Hromadka, consil. H. Kloppenburg, I. P. Sf. Mitropolit Nicodim, prof. G. Casalis și episcopul T. Bartha. Tuturor le-a răspuns cu urări de succes P. F. Patriarh Justinian.

A doua zi, vineri 15 XI, P. F. Patriarh Justinian a patronat Concertul festiv de muzică religioasă și populară din aula Institutului Teologic din București. Concertul a fost oferit de corul studenților teol., de Corala Preoților din capitală și de corul mixt al Sf. Patriarhii. El a fost un strălucit exemplu despre arta de compoziție și interpretare, mult admirată de delegații străini.

În seara zilei de sâmbătă 16 XI, P. F. Patriarh Justinian a fost prezent cu toți membrii ședinței CCPP la Teatrul de Operă și Balet, la opera „Oedip” de G. Enescu, care a lăsat impresii adânci în amintirea participanților străini.

Pentru aceste motive, la încheierea ședinței CE a CCPP, președintele J. Hromadka a putut spune, între altele, că organizarea ședinței CE la București de către P. F. Patriarh Justinian și colaboratorii săi, a întrecut orice așteptări. Cadrul pentru ședințe, în clădirea Sf. Sinod și la Patriarhie, gala de filme și agapa de la Patriarhie, concertul religios din aula Institutului, vizita prin București și grija neconținută a P. F. Patriarh Justinian pentru participanți a creat amintiri de neșters în inimile tuturor membrilor la ședința de la București. În aplauzele generale, președintele Hromadka a recunoscut că ședința s-a deslășurat în condiții excepționale și de aceea a putut realiza un pas înainte hotărîtor și temeinic pentru opera păcii în cadrul CCPP și în pregătirea Pancreștinei din 1964.

Duminică 17 XI, toți participanții la ședința CE au fost de față la Sf. Liturghie săvîrșită în biserica Domnița Bălașa de către un sobor vlădicesc, în frunte cu I. P. Sf. Mitropolit Nicodim de Leningrad, I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Banatului, pâr. prof. I. G. Coman și vicarul Mitropoliei ortodoxe de la Praga J. Novak și alții. Interpretarea cîntărilor bisericești, dată de corul bisericii sub conducerea artistului poporului Dl Ioan D. Chirescu, a încîntat întreaga asistență.

A urmat apoi recepția festivă de la Patriarhie, oferită de P. F. Patriarh Justinian în condiții excepționale de însuflețire frățească. La cuvânt au participat prof. A. Zlak, episcopul T. Bartha, P. F. Patriarh Justinian care a valorificat activitatea CCPP de la Praga, episcopul reformat Al. Buthi de la Oradea, preotul romano-catolic de la București, șef rabinul Moses Rosen, multiul musulman Mehmet Jakub, președintele J. Hromadka, prof. H. Vogel, I. P. Sf. Mitropolit Nicodim, pastorul G. Bassarak, președintele episcop evanghelic G. Wischmann din R.F.G., oaspețele Patriarhiei Române.

De asemenea, a salutat pe cei prezenți Dl Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru.

Tuturor le-a răspuns P. F. Patriarh Justinian, exprimându-și bucuria că Mișcarea CCPP a devenit expresia voinței unanime a creștinilor pentru realizarea păcii în întreaga lume.

Alte constatări legate și de progresul imens al Republicii Populare Române, le-au putut culege participanții la ședința CE a CCPP de la București și cu ocazia vizitei cu autocarul prin București, apoi cu ocazia vizitării mănăstirilor de la Tirgoviște, Dealul și Ghighiu, ca și cu prilejul vizitei I. P. Sf. Mitropolit Nicodim, prof. J. Hromadka și episcopul Wischmann în Moldova, la Iași și mănăstirile de la Neamțu, Agapia și Văratec, datorită grijii speciale a I. P. Sf. Mitropolit Iuștin al Moldovei și Sucevei.

Reușita ședinței CE al CCPP de la București s-a oglindit și în Comunicatul final care are următorul cuprins:

— Ședința din România a CE al CCPP a început cu o ședință festivă în Aula Institutului Teologic al Bisericii Ortodoxe Române din București. Au participat la ea reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu I. P. Sf. Mitropolit Iuștin de la Iași, ca și reprezentantul Bisericii evanghelice C.A., Episcopul Friedrich Müller și al Bisericii reformate, Episcopul I. Nagy.

— În timpul sesiunii, membrii CE au fost de mai multe ori oaspeții gazdei. La o recepție din partea P. F. Patriarh Justinian, la care au fost vizionate filme din viața Bisericii Ortodoxe Române, au luat cuvântul președintele CCPP, prof. J. Hromadka, vicepreședinții H. Kloppenburg din R.F.G., episcopul T. Bartha din Budapesta, I. P. Sf. Mitropolit Nicodim din Leningrad și prof. G. Casalis din Paris.

— Într-o altă seară, coruri bisericești au dat un concert festiv. După participare, simfăță, la opera „Oedip”, de G. Enescu, Duminică au fost cu toții de față la Sf. Liturghie din biserica Domnița Bălașa.

— La sfârșitul sesiunii, P. F. Patriarh Justinian a primit pe membrii CE și ai SI în palatul patriarhal.

— Cu ocazia variatelor discuții, oaspeții și-au putut exprima recunoștința lor față de Biserica gazdă și față de autoritățile din Republica Populară Română. P. F. Patriarh Justinian, care de ani de zile sprijină cu succes străduințele pentru pace, a dat asigurări că Biserica sa dorește să participe și mai departe la lucrările CCPP. Cu această ocazie s-a constatat din nou că Bisericile creștine și celelalte confesiuni din Republica Populară Română sînt activate în lupta comună pentru asigurarea unei păci durabile în întreaga lume.

— Deci Comitetul executiv a dat următorul comunicat despre lucrările sale:

— În centrul activității teologice, politice și practice a CE al CCPP a stat pregătirea Adunării a doua pancrăștină pentru pace, care va avea loc la Praga, în zilele de 28 VI pînă în 3 VII 1964, cu tema centrală: „Legămîntul meu este viață și pace” (Maleahi 2, 5).

— În discuții teologice s-a putut constata că se accentuează tot mai pronunțat faptul că există relații strînse între mărturisirea credinței și obligațiile social-politice ale fiecăruia. Deși voia lui Dumnezeu nu este întotdeauna nemijlocit vădită față de hotărîrile concrete politice, dar pentru că legămîntul Său este pentru viață și pace, și nicidecum pentru moarte și ruină, ținuta credinței poate duce la atitudini fundamentale politice, care pot înlesni aruncări de punți spre fapte concrete politice. Că acest risc este mereu în pericol ca să fie conceput ca o unilateralitate și că chiar poartă amprenta unei unilateralități, aceasta ne învață istoria profeților. O astfel de unilateralitate — ca de pildă atitudinea consecventă pentru pace — nu trebuie să împiedice convorbiri cu frații care gîndesc altfel. Ea îndeamnă tocmai spre un dialog și nu numai cu creștinii, ci și cu necreștinii.

— În urma acestor gînduri teologice și a faptului că fuga de hotărîri concrete nu este îngăduită unui creștin, CE s-a ocupat în legătură cu pregătirile pentru pancrăștina din 1964, și cu situația internațională. Evanghelia îndrumă pașii noștri pe drumul păcii. De aceea afirmăm necontenit că nimicirea atomică în masă nu corespunde cu fapta împăcării lui Dumnezeu pe Crucea Mintuitorului Iisus Hristos. Pentru aceea aprobăm programul pentru dezarmarea generală și totală sub un control strict internațional; Tratatul de la Moscova pentru încetarea experiențelor cu arme nucleare în aer, în cosmos și sub apă, care între timp a și intrat în vigoare prin ratificarea generală, este primul pas pe drumul stăvilirii unor distrugerii în masă.

— Sîntem convinși că acest pas poate fi o cotitură hotărîtoare pentru pacea lumii. Faptul că peste 100 de state au semnat acest Tratat este un fel de referendum pentru pace și aprobare spre acest drum. Și faptul că toate organizațiile bisericești mondiale și-au exprimat mulțumirea lor cu realizarea acestui Tratat, subliniază importanța sa. CE al CCPP are satisfacția că s-a realizat acest prim pas pe calea coexistenței pașnice a statelor cu sisteme variate sociale, prin care poate azi să fie eliminat războiul din viața omenirii și pe care Mișcarea CCPP le-a susținut cu convingere chiar de la începutul activității ei. Acum este necesar să se urmeze pe acest drum cu curaj și hotărîre.

— Între timp, s-a realizat și un al doilea pas înainte prin înțelegerea dintre U.R.S.S. și S.U.A. de a nu trimite în spațiul cosmic nici un satelit cu încărcătură atomică. Scopul — dezarmarea generală și totală — nu este o cerință utopică, ci o necesitate imperativă.

— Atenție deosebită și valorificare pozitivă merită tratativele de la O.N.U. Bisericele ar trebui să sprijine activ străduințele pentru pace ale O.N.U., ca să contribuie la încetarea războiului rece. Plin de nădejde este faptul că se renunță de a-și înainta reciproc pachete de propuneri, ci se caută rezolvarea problemelor în parte. Astfel se creează climatul favora-

bil pentru slăbirea tensiunii internaționale, în care pot prospera tratativele celor 18 puteri în Comisia de la Geneva pentru dezarmare, ca și tratativele pentru alte probleme politice în litigiu. Se asociază și realizarea unui tratat de pace cu ambele state germane, ca și adoptarea unui statut internațional pentru Berlinul occidental.

— Apoi și alte probleme grele așteaptă rezolvarea lor. Se cere o inspirație deosebită și o atenție trează din partea politicianilor pentru înlăturarea resturilor colonialismului, pentru înlăturarea discriminărilor rasiale, pentru stăvilirea foamei în lume, ca și pentru împlinirea nevoilor materiale și spirituale ale omenirii.

— CE a constatat cu satisfacție că există o serie de răspunsuri favorabile și pozitive ale creștinătății mondiale la solia emisă de Comitetul consultativ al CCPP de la Praga, din iunie 1963, pentru pregătirea Pancreștinei a doua. Firește că mai apar și voci sporadice care se ridică împotriva activității CCPP.

— Declarațiile pozitive, ca și cele de temporară neînțelegere, pe care le luăm în mod serios la cunoștință, ne întăresc în credința despre corectitudinea scopului nostru. Ele arată că se începe cu luarea în serios a urmărilor realizate de străduințele noastre. Incercarea de a trece pe lângă CCPP, care s-a făcut în anii trecuți, nu mai reușește acum. Constatăm cu recunoștință că CCPP devine un centru de adunare pentru multe străduințe pentru pace ale creștinătății mondiale. Deci nutrim buna nădejde că a doua Adunare Pancreștină pentru pace din 1964 va cuprinde pe oamenii din toate asociațiile ecumeniste și regionale, precum sînt Conferința creștină din Asia orientală, Conferința creștină Panafricană, și toate bisericile lumii, ca să realizeze o nouă contribuție esențială pentru menținerea și întărirea păcii în lume, ca și pentru binele tuturor oamenilor. —

Intr-adevăr, colaborarea dintre creștini se adîncește în activitatea lor din cadrul Mișcării Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, înțelegerea altora pentru scopurile CCPP se lărgeste și toți își dau seama că în cadrul acestei mișcări problemele social-politice din actualitate sînt văzute tocmai pe baza Evangheliei Mîntuitorului Iisus Hristos, ca vestire continuă a celor bune pentru viața tuturor și de totdeauna.

Activitatea Conferinței Creștine pentru Pace asigură sufletele credincioase că tocmai pe linia mișcării CCPP se poate realiza bunul comun al păcii mondiale din partea creștinilor și că, în acest cadru, cei ce activează pentru pace se învrednicesc cu adevărat de chemarea Mîntuitorului Iisus Hristos: „Fericiți sînt făcătorii de pace”!

Pr. Prof. MILAN ȘESAN
delegat patriarhal

„AICI SE TRĂIEȘTE PENTRU PACE“

Miguel Angel Asturias este un renumit scriitor guatemalez contemporan. Nu demult, împreună cu soția sa, ne-a vizitat țara. Cele văzute, l-au impresionat într-o astfel de măsură, încît a scris o carte întreagă, intitulată: „Vergel de suelo de oro“ (Grădină cu pămînt de aur). Un fragment din ea a fost reprodus de săptămînalul „Contemporanul“ (nr. 38 a. c.). Fragmentul e un adevărat poem, un poem brodat „pe viu“, pe constatări nemijlocite, pe realități. Sînt realitățile vieții noi care s-a instalat la noi temeinic și se adîncesc pe zi ce trece. În fața lor, sensibilitatea poetică a oaspetelui de departe a vibrat prelung și intens. A vibrat în fața construcțiilor hidroenergetice de la Bicăz — adevărată operă „de ciclopi“, „minune a tehnicii romînești“ — și în fața atîtor lucrări grandioase. A vibrat mai ales în fața fenomenului social care s-a produs după 23 August 1944. „Nu poate fi ghicită nici inventată această strălucire, această nouă lumină socială. A produce înseamnă a aplica știința, cunoașterea, experiența strînsă de-a lungul timpurilor. Electricitatea este ceea ce reprezintă mai mult forțele sociale care prin puterea lor au schimbat evoluția lumii“, — scrie, între altele, Miguel Angel Asturias.

Singura „ambiție“ a poporului român este pacea, — spune oaspetele nostru mai departe. Mărturiile acestei „profunde dorințe pentru pace“ se văd în tot ceea ce se clădește nou și trainic la noi. „Aici nu se trăiește pentru război, aici se trăiește pentru pace“. La primul schimb de idei, proaspătul sosit își dă seama că aici nu prind temele războinice, că altele sînt subiectele de discuție. Aici se vorbește de construcție și nu despre distrugere. Războiul ca sursă de știri nu există. Nu înțilnești nici obsedantul „cine va da prima lovitură?“. Nu există adăposturi antiatomice. Nu au loc exerciții de atacuri aeriene simulate. Se trăiește într-o atmosferă de pace și de muncă, într-o mulțumire cotidiană, departe de isteria unei lumi înnebunite de propaganda războinică“, spune scriitorul citat.

Miguel Angel Asturias ne-a văzut așa cum sîntem. Din fericire, tot mai numeroși sînt străinii care vizitîndu-ne țara, se conving de prezența noastră activă, de capacitatea noastră constructivă, de voința noastră de pace, în această parte a continentului. Cu adevărat, pacea este singura noastră „ambiție“. Pe ea se întemeiază tot ceea ce face astăzi vrednicul nostru popor, cu un spor și un elan fără precedent în trecut.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN LIBAN ȘI CRETA

De repetate ori este pomenită în Noul Testament străvechea și prospera cetate feniciană Sidon — mai ales în sfintele Evanghelii sinoptice (Mt. 11, 21. 22; 15, 21; Mc. 3, 8; 7, 31; Lc. 6, 17; 10, 13. 14; vezi și Lc. 4, 26, precum și F. Ap. 12, 20 și 27, 3).

Astăzi, localitatea poartă numele de Saida și se află pe teritoriul statului Liban.

Se știe că Sidonul — împreună cu cetatea Tîr — reprezentau așezările de maximă însemnătate ale străvechii civilizații feniciene.

S-a anunțat recent că Serviciul antichităților din Liban a deschis un mormînt fenician intact, care conținea scheletul unei femei încoronată cu o diademă. S-a presupus că trebuie să fie rămășițele pămîntesti ale unei regine feniciene. Această presupunere nu excludea posibilitatea descoperirii în apropierea aceluiași loc a unui mormînt de rege fenician. Aceasta, cu atît mai virtos cu cît însuși ansamblul săpăturilor indică prezența unei necropole a unor diriguitori fenicieni.

Este pentru întia dată că se descopere în Liban un mormînt fenician intact. Mormîntul respectiv se afla sub niște ruine romane, care indicau existența unei construcții suprapuse acestuia în cursul timpului, după instalarea romanilor în teritoriul respectiv.

Conținutul mormîntului a furnizat o colecție completă de bijuterii: cercei, brățări pentru gleznă, coliere, inele, precum și o statueta înaltă de circa 25 cm, reprezentînd, precum se pare, pe femeia decedată — și o frumoasă oglindă de bronz.

Descoperirea a fost făcută inițial de niște muncitori care săpau fundațiile unei clădiri destinată a deveni clinică pediatrică.

Astfel de descoperiri prezintă însemnătate deosebită mai ales pentru studiul Vechiului Testament.

Dar și măruntaiele pămîntului grecesc de astăzi continuă încă să-și descuie tainele care adăpostesc atîtea vestigii ale unui trecut foarte îndepărtat și extrem de important pentru înțelegerea culturii și civilizației europene de mai tîrziu.

În micul port Zakron din insula Creta, un grup de arheologi greci a descoperit un palat al regelui Minos. Acesta este considerat mai important decît legendarul palat de la Knossos, descoperit la începutul secolului XX.

Specialistul grec N. Platonos, directorul monumentelor de pe Acropolis, a declarat că palatul descoperit recent în Creta datează probabil din anii 1600—1500 î.Hr. și ar fi fost îngropat în urma unui cutremur de pămînt.

Palatul este o construcție spațioasă și somptuoasă, alcătuită din 40 de încăperi. Sub arcadele acestora au fost găsite vase rituale de bazalt și alabastru, precum și 50 de cupe și alte vase lucrate cu mare măiestrie artistică.

GRIJĂ DE SĂNĂTATEA OAMENILOR

Încă de acum doi ani, în Uniunea Sovietică existau peste 380.000 de medici.

Aceasta reprezintă o treime din numărul medicilor din întreaga lume, sau jumătate din numărul medicilor din Europa.

Grija de om este esențială în societatea socialistă, iar în acesta intră — ca partea în întreg — și grija de sănătatea populației.

Țările capitaliste — nici chiar cele mai dezvoltate — nu cunosc o astfel de densitate a rețelei medicale.

PENTRU CA PACEA SĂ BIRUIE RĂZBOIUL

În țările comunității socialiste, apărarea și consolidarea păcii este preocupare și act de participare obștească.

Nu tot așa în țările capitaliste. Acolo, ceea ce se face pentru pace este rodul inițiativelor private, iar inițiativele acestea se izbesc adeseori de felurite forme

de împotrivire din partea nu numai a unor pîlcuri reacționare care întrețin „războiul rece“, războiul vrajbei și al neîncrederii, ci chiar și al unor dispoziții de stat.

Cum, însă, convingerea generală este aceea că pacea trebuie apărută și întărită — iar convingerea aceasta cîștigă mereu aderenți și în profunzime — lupta pentru pace ia înfățișări din cele mai originale, unele de-a dreptul inedite, în țările apusene.

Curajoasă — și ingenioasă — s-a dovedit în această privință cîntăreața franceză Colette Magny. Debutul pe care și l-a făcut astă primăvară la televiziune a fost strălucit. Explicația zace în conținutul cîntecelor sale, cărora talentata artistă le scrie atît textul, cît și muzica. În aceste cîntece, Colette Magny atacă probleme de arzîndă actualitate: pericolul atomic, rasismul, situația țărilor slab dezvoltate. Faptul că și le cîntă acompaniîndu-se singură la chitară, le sporește efectul.

Masele de spectatori ai televiziunii franceze au descoperit în Colette Magny o artistă-cetățeană — și lucrul acesta îi entuziasmează, deoarece cîntecele ei stau realmente în slujba vieții și denunță cu mijloace artistice forțele întunecate care o pun în primejdie.

Oricît de febrile ar fi pregătirile de înarmare atomică ale guvernului lor, cetățenii francezi nu uită ceea ce nu se poate uita: Cele două războaie mondiale și actuala cursă a înarmărilor întreținută de cercurile imperialiste au costat omenirea 12 trilioane de dolari. (Cf. „Scînteia“, nr. 5310/1961). Și încă ceva: Fiecare om ucis în cursul celui de al doilea război mondial a adus monopolurilor din S.U.A. profituri în valoare de 1.100 dolari. (Loc. cit.).

RED.

NOI DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN REGIUNEA MĂRII MOARTE

Se știe că descoperirile paleografice și arheologice făcute din 1947 încoace în depresiunea Mării Moarte — la El Qumran, Chirbet Qumran, Wadi Muraba'at ș. a. — au dat la iveală documente și obiecte străvechi de interes deosebit pentru studierea temeinică a Vechiului și Noului Testament.

În toamna anului acestuia s-a anunțat (vezi „Scînteia“, nr. 6.077/1963) că cercetările arheologice care se fac fără întrerupere în regiunea Mării Moarte au dat noi și prețioase rezultate științifice. De astă dată, șantierul arheologic au cuprins în raza lor de investigații teritoriul situat la locul de întîlnire a străvechiului hotar dintre Iudeia și Idumeia cu țărmul apusean al Mării Moarte. Acolo era situată cetatea Masada, de care este legat finalul zguduitor, cu profil de epopee națională, al distrugerii Ierusalimului de către cîmpăritorii romani ai Palestinei biblice.

Deveniți stăpîni vremelnici ai acestei țări, romanii au administrat-o fie prin feluriți membri ai dinastiei irodiane, fie prin procuratori. Dintre aceștia, cei mai cunoscuți sînt: Pilat din Pont (26—36 d.Hr.), Antonius Felix (52—60) și Porcius Felix (60—62). Cu cel dintîi a avut de-a face Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos; cu ceilalți doi — Sfîntul Apostol Pavel.

Procuratorii romani ai Palestinei au guvernat țara cu asprime de multe ori nejustificată prin nimic. Prin lipsa lor de tact, prin imprecăuțiunile și grosolanțiile la care s-au dedat ei au iritat de repetate ori sensibilitatea patriotică a populației indigene.

În cele din urmă, a izbucnit la anul 66 teribila răscoală generală iudaică împotriva cîmpăritorilor romani, care a cerut grele jertfe de sînge și de bunuri. În anul 67 d.Hr., generalul roman Vespasianus a fost însărcinat de cezarul Nero cu purtarea ostilităților împotriva răsculaților. Vespasian fiind proclamat cezar în anul 69, conducerea operațiunilor a fost preluată de fiul său, Titus.

După o rezistență înverșunată, Ierusalimul a căzut în mâinile romanilor. În septembrie 70 d.Hr. Aceștia l-au făcut una cu pământul. Mărețul templu irodian de pe Sion a căzut pradă flăcărilor, cu toate că Titus a dat ordin să fie cruțat.

Campania nu s-a terminat, însă, decît trei ani mai tîrziu, deoarece un grup numeros de patrioți iudei s-au refugiat și baricadat în fortăreața Masada, continuînd rezistența armată. Cînd au pierdut orice speranță de salvare, asediații au incendiat fortăreața și apoi s-au sinucis pînă la unul, împreună cu toți ai lor, ca să scape de rușinea înrobirii.

Recentele săpături arheologice au dat la iveală zidurile palatului lui Irod din Masada, precum și rămășițele fortăreței. Marele incendiu provocat de cei 360 de oameni care alcătuiau garnizoana cetății la anul 73 d.Hr. nu a mistuit complet cele 200—300 de încăperi ale fortăreței. Cenușa incendiului pe de-o parte, iar pe de altă parte clima uscată, au conservat bucăți de îmbrăcăminte de-a asediaților, sandale și o bucată de pergament cu semnături lesne de descifrat. Inafară de acestea, s-au mai descoperit acolo săgeți, armuri, zeci de monezi, produse cosmetice și chiar urme ale ultimelor mese luate de asediați: curmale, măsline și rodii pietrificate. Zidurile pictate ale terasei palatului lui Irod reprezintă o încercare de imitare a plăcilor de marmoră, iar pardoseala lucrată în mozaic reprezintă desene geometrice în alb și negru.

„Știința casmalei” — cum cu tot dreptul a fost numită Arheologia de cineva — continuă să-și dea prinosul ei de contribuție la cunoașterea temeinică și amplă a trecutului.

GR. M.

JUBILEUL CIRILOMETODIAN

la 1100 ani de la venirea fraților Constantin și Metodie în Moravia, reține atenția multor cercetători, care își spun cuvîntul prin cărți și reviste.

Problema am analizat-o în articolele publicate în „Mitropolia Ardealului”, nr. 5/8 1957, 7/8 1958 și 1/3 1961 și în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 9/12 1961. Bibliografia trebuie însă completată cu publicațiile noi, apărute după aceea, cum sînt:

J. Novak, Unele probleme ale misiunii lui Ciril și Metodie, și articolul lui L. Berezovski, Sf. Frați Ciril și Metodie apostolii slavilor, din „Anuarul Mitropoliei ortodoxe din Praga”, pe anul 1962. Apoi R. Rician, Cirilometodismul, în periodicul: „Protestantische Kirchen in der Tschechoslovakei”, nr. 2 pe 1963.

Biserica evanghelică cehoslovacă s-a pronunțat de asemenea în problemă. Decanul M. Kanak de la Facultatea de Teologie a publicat articolul: 1100 ani cu ocazia jubileului cirilometodian, în Căendarul Blahoslav pe anul 1963. Completări au apărut apoi și în revista săptămînală a acelei Biserici, numită: Cesky Zpas-Lupta cehă, pe 1963, nr. 25—32, cu multe amănunte, precum și în revista lunară: Nabozenska Revue-Revista religioasă, nr. 1/2 pe 1963, care este dedicată în întregime acestei comemorări. Iată titlurile articolelor: Inceputurile creștinismului în Moravia, Cultura materială în Moravia în veacul IX, Activitatea de traducător a lui Constantin și Metodie, Ucenicii lui Metodie în Balcani și Croația, Mănăstirea slavonă Emausy din Praga, Teologia vieților moravo-panonice ale lui Constantin și Metodie; — la volum au colaborat din extern prof. Lev. Pariiski de la Leningrad și prof. Br. Cisarz de la Belgrad; eu am publicat un studiu rezumativ: In problema cirilometodiană. Volumul se încheie cu: Bibliografia selecționată pentru

problema cirilometodiană, alcătuită de D. Soukupova. — Problema a fost discutată și în nr. 3 pe 1963 din numita revistă. Astfel V. Susta precizează în: *Viața lui Metodie*, că Veneția și episcopiile din Dalmația, ca Zadar, Split și Raguza, depindeau încă pe atunci de Constantinople și numai episcopia din Nin (Croatia) s-a supus, la dispoziția papii, arhiep. Metodie din Moravia și Sirmiu (p. 48—51). Apoi D. Soukupova aduce amănuntul că Ciril era numit în documente „Kuril” și de aici derivă denumirea alfabetului de „kurilovița”; din anul 1076 există în Rusia dispoziția ca toți să citească „Viața Sf. Kuril-Ciril” (p. 119s). Este de reținut faptul că toți acești autori, deși sînt evanghelici, recunosc punctul de vedere ortodox al problemei cirilometodiene, că adică frații Constantin și Metodie sînt încreștinătorii moravilor și totodată ctitorii literaturii culte slavone.

La lucrare se asociază și doi academicieni cehoslovaci. Astfel J. Böhm a redactat volumul: „Moravia Mare”, Praga 1962, p. 112, în care colaboratorii vorbesc despre: Statul morav, Moravia în lumina noilor descoperiri arheologice, Inceputul scrisului slavon și al literaturii scrise în Moravia, Tradiția cirilometodiană din veacul XIX. Apoi V. Vavrinek a publicat ediția critică: „Viețile paleoslavone ale lui Constantin și Metodie”, Praga 1963, p. 123.

O comemorare o semnează apoi P. Branici în: *Galsnik srpske pravoslavne trkve*. — Vestitorul Bisericii ortodoxe sîrbe, nr. 5, Belgrad 1963. Apoi în revista lunară a Mitropoliei ortodoxe cehoslovace: *Hlas Pravoslavi-Glasul Ortodoxiei*, pe anul 1963, nr. 5-6 și 7, continuă seria articolelor prot. J. Leixner cu amănunte în problema cirilometodiană.

În fine, în Cehoslovacia s-a publicat, cu ocazia Expoziției jubiliare a Fraților Ciril și Metodie de la Brno, din septembrie-octombrie 1963, broșura informativă: „Moravia Mare”, p. 30, care aduce informații despre istoria Fraților Ciril și Metodie în Moravia, despre arheologia moravă a vremii și scrisul cirilometodian.

Sumarul aniversării este semnat de Prot. P. Sokolovski, în: *Jurnalul Patriarhiei din Moscova*, nr. 8 pe 1963, în care prof. K. Komarov descrie informativ și documentat tema: Apostolii slavilor Sf. Ciril și Metodie, cu ocazia jubileului de 1100 ani a scrisului și literaturii slavone. Articolul este o sinteză asupra întregii probleme, cît trebuie să o cunoască orice bun credincios cu ocazia unui jubileu de acest fel.

LA ȘEDINȚA COMITETULUI EXECUTIV

al Conferinței creștine pentru pace de la București, din noiembrie 1963, au luat parte mai mulți delegați apuseni. Merită să fie cunoscut cîte ceva din activitatea lor.

Prof. *Heinrich Vogel* din Berlin-Vest este vicepreședinte al CCPP chiar de la inaugurarea Mișcării, din 1958. Pentru lămurirea problemelor despre pace a prezentat în dese rînduri referate temeinice, cu 60 și 42 de teze, care au fost cercetate și însușite de delegații protestanți din Mișcare. Dar autorul s-a străduit ca aceste teze să nu fie în dezarcord cu teologia ortodoxă. Îndeosebi l-a preocupat problema căinței personale și comune pentru a îndrepta situația actuală, în care militaristii doresc o revanșă atomică. De aceea publicațiile sale se ocupă îndeosebi cu această tematică. Ca dogmatist, prof. Vogel nu este rigid și nici istorician, ci înțelege rostul dogmei în legătură și cu Tradiția bisericească. Ca muzician, compozitor și poet creștin are simțire pentru lucruri fine, fapt care îl ajută să fie sensibil și în activitatea sa pentru pace în lume. El este și dîrz în apărarea acestei păci și de aceea a și ripostat în dese rînduri față de cei din R.F.G. care acceptă milita-

rismul și revanșismul. În ultima vreme s-a îndrăgostit de Ortodoxie și ca rezultat a publicat recent lucrarea: „Mărturisirea de credință Niceeană” (Berlin-Stuttgart 1693, p. 215). Este o exegeză atentă, biblică și teologică-filozofică, a celor 12 articole din Simbolul niceo-constantinopolitan. El recunoaște rolul lui „filioque” pentru demonstrarea tezei pozitive împotriva subordinaționismului arian, deși a cunoscut teza corectă ortodoxă de la prof. M. Șesan, cum singur mărturisește (p. 156). El înțelege „Ortodoxia” în principiu ca „o doxologie”, adică mărire a lui Dumnezeu, în care sens și-a ținut și prelegerea la Institutul Teologic ortodox din București, în ziua de 17 noiembrie.

Consilierul *Heinz Kloppenburg* din Dortmund-R.F.G. este pătruns de ideea păcii în lume, ca și de faptul că creștinul trebuie să-și spună cuvântul său de pace în problematica politică actuală. De aceea a participat chiar de la început la lucrările CCPP, devenind vicepreședinte. El colaborează strins și cu Consiliul Ecumenist al Bisericilor de la Geneva și din 1957 conduce personal Mișcarea pacifistă „Puidoux”, constituită din cultele neoprotestante, ca menoniti, cvekerii și alții, din Europa apuseană. Cuvântul lui este apreciat, căci este foarte bine orientat în problemele internaționale. De aceea publică revista lunară: *Junge Kirche-Biserica tânără*, la Dortmund, în care informează opinia vestgermană despre tot ce poate fi util pentru a susține o luptă conștientă pentru pace împotriva celor ce doresc să o tulbure. Apoi colaborează și la revista lunară „Atomzeitalter”-Epoca atomică din Frankfurt pe Main, care se ocupă cu problema folosirii pașnice a energiei atomice și combate armele nucleare.

Profesorul *Georges Casalis* din Paris, de la Facultatea reformată, s-a apropiat de CCPP după prima pancrăstină din 1961. Este pentru pace, zice el, pentru că și-a dat seama că în cadrul CCPP își poate manifesta liber gândirile și dorințele sale pentru realizarea păcii în umanitate. De aceea conducerea CCPP i-a și atribuit să elaboreze coreferatele de la ședința Comitetului consultativ al CCPP din iunie 1963, de la Praga, cu titlul: „Infrățirea în Hristos ca bază pentru coexistență și proximitate” (a fost publicat în Buletinul CCPP nr. 5/6 pe 1963). Prof. Casalis este membru important al Bisericii reformate franceze, așa că la sinodul local al acestei biserici, din anul acesta, a militat împotriva forței de șoc atomice franceze (vezi săptămânalul: „Reforme”, nr. 947 din 11 mai 1963). Apoi a arătat că și timpurile actuale pot fi asemănate cu cele ale profeților Vechiului Testament, căci vestitorii de azi ai păcii sînt la fel niște profeți către popoare, îndemnându-le la zidirea păcii în toată lumea. („Reforme”, nr. 949, din 25 mai 1963).

Toți aceștia colaborează la Buletinul CCPP. Astfel consil. H. Kloppenburg scrie despre: Condițiile lucrării pentru pace creștină (nr. 1) și: Lumea fără bombe (nr. 3) și prof. Casalis a publicat articolul: Reconciliere și politică (nr. 2 și 3), cu concluzia evidentă că orice suflet credincios trebuie să se preocupe de problema păcii și să o susțină cu puterile sale și în cercul în care trăiește.

M. ȘESAN

PE TEME ECUMENISTE

Antrenate de îmbucurătorul reviriment ecumenist actual și inspirate de gândul bun de a aduce o contribuție la cauza sfîntă a refacerii unității bisericești dintru început, unele din revistele noastre publică — în traducere — o suită de articole pe teme ecumenice.

În cele ce urmează, nu vrem să trecem în revistă critică aceste articole, ci numai să subliniem apariția lor, să înfățișăm poziția lor și să relevăm aspectele lor cele mai pozitive.

1. — Prof. grec Nikos Nissiotis, director asociat al Institutului ecumenic din Bossey (Elveția): *Mărturie și servicii aduse prin Ortodoxie Bisericii celei una* („Mitropolia Banatului“ XII, 9-10/1962, p. 476—484). Uneori cu accente de avertisment, se desfășoară — din perspectiva ortodoxă — câteva puncte principale și îndrumări practice în legătură cu unitatea Bisericii. Aceasta este „comuniunea de viață divină, în unica Biserică neîmpărțită“ (p. 484).

Misiunea actuală a Bisericii este preconizată astfel: „Biserica ... trebuie să fie martora planului divin care vrea să unească și să restaureze toate în Hristos... Creștinătatea divizată trebuie să-și regăsească originea ei în Biserica una și neîmpărțită. Mărturia și serviciul devin astfel pentru toți oamenii *martyria* prezenței reale și unificatoare a lui Dumnezeu“ (p. 484).

2. — Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury: *Constantinopol și Canterbury* („Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XXXIX, 3—4/1963, p. 175—183). După ce în partea primă vorbește despre locul Sf. Părinți în teologia anglicană, în partea a doua se ocupă de problema unității. Arătând mai întâi relațiile Bisericii anglicane cu celelalte confesiuni creștine, se reține mai mult asupra relațiilor dintre Anglicanism și Ortodoxie. De reținut precăderea pe care o acordă Ortodoxiei (vezi p. 180), precum și spiritul pozitiv-irenic al expunerii constând în reliefaarea a ceea ce este comun și folositor pentru unitatea creștină. De asemenea, afirmația: „Ajutorarea celor fără cămin și fără adăpost este o parte reală din străduința pentru unitatea în Hristos“ (p. 183).

3. — A. Vedernikov: *Problema Tradiției în teologia ortodoxă* („Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XXXIX, 3—4/1963, p. 200—208).

Prezentând mai întâi situația problemei Tradiției în contextul actual al teologiei creștine în general și al celei romano-catolice și protestante în special, autorul trece la examinarea problemei din punct de vedere ortodox: se precizează sensul cuvântului „Tradiție“ și se arată raportul Tradiției cu Revelația și conținutul specific al Tradiției în raportul ei cu Sf. Scriptură. De asemenea, se subliniază unitatea internă și plenitudinea Tradiției, provenite de la Mântuitorul: „Tradiția toată e plină de Hristos, care umple toată componența ei și toate părțile ei. În Tradiție, ca și în Biserică, totul și în toate este Hristos“.

4. — N. Sabolotski, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad: *Despre „teologia ecumenică“* („Mitropolia Olteniei“, XV, 3—4/1963, p. 163—177).

Studiul acesta ne introduce în liniile mari ale punctului de vedere al Consiliului Ecumenic al Bisericilor în ce privește „teologia ecumenică“. În această parte, el este de mare valoare informativă. Totodată autorul arată sarcinile teologiei ruse în cadrul Mișcării Ecumenice. Ca atare, studiul său constituie un îndreptar prețios pentru noi.

5. — Episcop Emilian Timiadis, reprezentantul Patriarhiei de Constantinopol pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor: *Prezența Bisericii Ortodoxe în Mișcarea Ecumenică* („Mitropolia Banatului“, XIII, 3—4/1963, p. 133—143).

Pornind de la convingerea că — deși „nu va fi o realizare a omului“ — „reunirea creștinătății dezbinată ... nu va veni fără cea mai deplină conlucrare și fără efort din partea omului“, (p. 138), arată condițiile și modalitățile unei manifestări rodnice a Ortodoxiei în cadrul Mișcării Ecumenice, punind accent principal pe dragostea, înțelegerea și unitatea frățească, precum și pe „afirmarea cuvântului viu al vieții, a sfântului și veșnicului Dumnezeu“.

6. — N. Ivanov: *Despre unele probleme ale teologiei contemporane* („Mitropolia Banatului“, XIII, 3—4/1963, p. 144—159).

Alegînd din istoria Bisericii fenomenele ce i s-au părut mai caracteristice, autorul arată cauzele dezbinărilor bisericesti și elementele care au contribuit la aplanarea lor. În trecut, dezbinările bisericesti au fost biruite prin iubirea reciprocă (p. 156), prin năzuința de a păstra puritatea credinței îmbinată armonios cu năzuința spre puritate (p. 154). De aceea, „nici un fel de formule de compromis nu duc la bine, dacă se alterează însăși esența credinței în Domnul Iisus Hristos”. Drept aceea, „nu este permis ca de dragul păcii să gîndim fals despre Hristos” (p. 159). Este vrednică de reținut și sublinierea: „realizarea unității creștine autentice este posibilă numai cu condiția covîrșirii urii naționale, cu condiția uitării tuturor ofenselor vechi și cu condiția încrederii reciproce totale” (p. 167).

Serios, profund și sesizant pînă la cutremurare este cuvîntul I. P. Sf. Arhiepiscop Kukuzes, mitropolitul grecilor din cele două Americi, despre unitatea Bisericii creștine („Mitropolia Banatului”, XIII, 5—8/1963, p. 223—228).

Dezbinarea de azi a creștinilor „însemnează de fapt tăgăduirea lui Hristos și a nădejzii în El ca și în sufletul nostru nemuritor. Dacă trebuie să simțim pentru ceva remușcări de conștiință și dacă ne apasă vreo părere de rău pentru ceva, apoi acesta va trebui să fie faptul că ne-am arătat nevrednici de Hristos într-o formă din cele mai lamentabile” (p. 224).

„Unitatea este un cuvînt mult prea scump pentru ca să fie necinstit prin necredință și ușurătate” (p. 226). De aceea „problema unității creștine trebuie discutată ... cu o minte și cu o inimă cu adevărat creștine și încrezătoare” (p. 227). Ea poate fi rezolvată numai prin sinceritate, smerenie, ascultare și rugăciune (p. 228).

Salutăm cu bucurie și satisfacție apariția acestor articole, toate prețioase contribuții în problemele ecumeniste. Ele au darul nu numai de a promova „teologia ecumenică”, ci și de a cultiva cunoașterea și colaborarea dintre creștini.

Ceea ce socotim că se impune, în abordarea temelor ecumenice, este grija neconținută ca nu cumva — însuflețiți de ardoarea după restaurarea unității bisericesti dintru început — să alunecăm pe panța știrbirii Adevărului revelat și mîntuitor. Căci adevărata unitate bisericească este unitate în Adevărul autentic creștin, este o „unitate în Adevărul revelat”...

C. SIRBU

PE URMELE NECUNOSCUTELOR

Se știe că renumitul arheolog francez Jean François Champollion (1790—1832) a fost cel dintîi învățat european care a reușit să descifreze scrierea străveche, hieroglifică, a Egiptului faraonilor, pe inscripția epigrafică de la Rozetta. Emoția stîrnită de performanța sa a fost mare și cu răsunset amplu. Pe bună dreptate, fiindcă Champollion a făcut prin aceasta servicii imense istoriei culturii antice.

După trecerea de mai bine de un veac, ni se făgăduiește realizarea unui însemnat pas înainte în descifrarea inscripțiilor hieroglifice.

S-a anunțat în toamna aceasta că un ministru al cabinetului țării africane Nigeria, Dl Mouddaur Zakara, originar din tribul tuaregilor, aflîndu-se pentru prima oară într-o vizită în Egipt, a reușit să citească de la prima vedere, deci fără dificultăți, inscripții hieroglifice de pe un sarcofag vechi de 3.000 de ani.

La uimirea arătată de cei mai cunoscuți arheologi din Egipt față de performanța realizată, ministrul oaspete a declarat că a putut citi aceste inscripții deoarece semnele grafice respective sînt asemănătoare celor folosite de conaționalii săi tuaregi.

Asemănarea — dovedită — dintre hieroglifele egiptene și semnele scrisului tuaregilor sugerează două ipoteze: sau vechea cultură egipteană s-a extins mult mai adânc în inima Africii decât se bănuia până acum, sau tuaregii sînt urmașii unor emigranți din mănăstirea de la Nilului.

R.

„ARMA NUCLEARĂ ȘI OMUL“

Sub acest titlu a apărut în Editura științifică (București, 1961), lucrarea învâțărilor japonezi Hadzima Mațuda și Kasiva Haiasi (cu o prefață de I. Fintinaru). Ne aflăm în fața unei cărți de luptă științifică împotriva morții atomice. Ea este rezultatul cărturăresc al unei conferințe mondiale de radiomedicină, care a avut loc în orașul japonez Osaka, în anul 1955. Comitetul de pregătire al acelei conferințe urmărea ca, prin editarea ei, să facă cunoscute în cercuri cât mai largi rezultatele cercetărilor efectuate de medici și oameni de știință japonezi asupra consecințelor cumplite pe care le-au avut bombardamentele atomice de la Hiroshima (6 august 1945) și Nagasaki (9 august 1945).

Cartea, destul de voluminoasă (280 p.), are trei părți. Primele două înfățișează efectele bombei atomice și modul în care explozia nucleară influențează asupra corpului omenesc. În partea a III-a sînt arătate efectele cenușei radioactive rezultată din explozia bombei cu hidrogen în atolul (insula) Bikini. Se știe că acestei explozii i-a căzut victimă vasul de pescuit japonez „Fukuriu Maru“, deși el se afla la o depărtare de 120 km de locul exploziei.

Și din această carte — cu valoare de documentar științific — ca și din alte materiale publicate în această problemă, rezultă că efectele celor două bombe atomice americane au fost atât de categorice încît până acum nu s-a putut stabili exact numărul victimelor pe care le-au făcut ele. Observațiile clinice, științifice și informațiile culese cu grijă de la martori oculari, care au supraviețuit catastrofei, sînt de-a dreptul înfrîntoare. Datele publicate de direcția poliției din Hiroshima (la 30 noiembrie 1945), de Liga organizațiilor de femei din prefectura Hiroshima și de alte foruri și persoane autorizate, oscilează între 75.000 și 260.000 de morți numai pentru Hiroshima. Acestora li se adaugă un număr considerabil de oameni atinși de efectele boalei actinice (a radiațiilor). Așa, spre exemplu, la Nagasaki, potrivit datelor oficiale publicate la 1 octombrie 1960, încă se mai aflau în viață 87.866 de persoane cu diferite leziuni provocate de explozia bombei atomice din 1945.

Exploziile bombelor nucleare produc vătămări omului prin radiația luminoasă, prin suflul exploziei și prin radiația penetrantă. Cel mai mare pericol îl prezintă radioactivitatea, pentru că ea afectează nociv întregul organism și provoacă — mai curînd sau mai tîrziu — deznodămîntul fatal, moartea.

Cartea de față ar fi fost deosebit de prețioasă și instructivă și dacă se limita la constatări de specialitate. Dar ea merge mai departe, transformîndu-se dintr-o mărturie documentară de specialitate într-un avertisment zguduitor.

Intr-adevăr, autorii ei atrag atenția asupra faptului că astăzi, armele termonucleare sînt mai numeroase, mai variate și mai puternice de multe ori decît „bombele“ lansate în 1945 la Hiroshima și Nagasaki. De-acî rezultă că un război termonuclear ar avea efecte nimicitoare nelimitate.

Primejdioase sînt apoi — la superlativ — și experiențele termonucleare de toate speciile. Cenușa radioactivă rezultată de pe urma efectuării lor, purtată de curenții de aer, călătorește sute de kilometri, infectînd văzduhul, uscatul și apele mării și oceanelor. Omul nu are nici o posibilitate, deocamdată, de-a o capta, controla sau dirija. Între altele, radioactivitatea provoacă sterilitatea genetică, cel

atinși de ea, chiar dacă scapă de moarte, „mor“ altfel, ei nemaiavind urmași.

Aceasta înseamnă că orice specie de dezlănțuire necontrolată a energiei nucleare este un foarte periculos joc cu focul, cu moartea.

Anterioară Tratatului de la Moscova, din vara anului acestuia, cartea de față ne ajută să ne dăm seama și mai bine de valoarea considerabilă a înțelegerii la care s-a ajuns prin acel tratat. Cu toate că prevederile lui nu se întind și asupra experiențelor, cu arme nucleare efectuate în subteran, mulțumită Tratatului de la Moscova, aerul, uscatul și apele — adică cele trei „medii“ ale existenței terestre — au scăpat de calamitatea cenușei radioactive. E un succes de seamă al luptei pentru dezarmare și pace: cel mai vădit succes înregistrat pe parcursul primilor cincisprezece ani de desfășurare organizată a acestei lupte salvatoare.

...Am zis: a primilor cincisprezece ani, deoarece lupta continuă, cu intensitate sporită și — după succesul din vară — cu optimismul pe care-l generează în chip firesc un astfel de succes.

RED.

O CARTE APRIG DISCUTATĂ: „HONEST TO GOD“

Tinăr — are abia vîrsta de 43 de ani — episcopul anglican de Woolwich, Dr. Robinson, a devenit de-o dată celebru, datorită cărții sale intitulată: „Honest to God“ (=Onest față de Dumnezeu).

Cartea, apărută în editura Mișcării Studenților Creștini, a avut un colosal succes de librărie. Tirajul inițial, de 6.000 exemplare, s-a epuizat în câteva zile după apariție. Opinia publică din Anglia este atât de interesată de ea încît se socotește că un nou tiraj — de astă dată, de o sută de mii exemplare — abia ar putea face față cererilor. Autorul, datorită ei, e obiectul unor aplauze entuziaste din partea unora, dar și ținta unei furtuni de proteste din partea altora.

Cum se explică interesul viu pe care l-a stîrnit apariția acestei cărți atât de aprig discutată astăzi în Anglia?

Episcopul Dr. Robinson se ridică hotărît împotriva reprezentării convenționale, obișnuite, a lui Dumnezeu. „Dumnezeu — zice el — nu-i un om bătrîn care stă pe tron în cer; această reprezentare e depășită și nu mai e realizabilă pentru oamenii veacului 20“ — așa sună teza pe care autorul o tratează cu foarte multă dezinvoltură în cartea cu pricina.

Cercuri protestante de pe continent, socotesc că episcopul Dr. Robinson este pe de-a-ntregul tributar în perspectiva sa teologică lui Rudolf Bultmann, corifeul direcției numite „dezmitologizantă“ în teologia Noului Testament, precum și lui Bonhoeffer și Tillich.

Diverse reviste eclesiastice și laice, de cele mai felurite orientări, au luat atitudine față de cartea episcopului Dr. Robinson, în sens pozitiv sau negativ.

Pînă și primatul Angliei, arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey a luat cuvîntul în această chestiune, în cadrele unei emisiuni radiotelevizate intitulată: „Despre religie“. El a făcut obiecțiunea de fond că episcopul Dr. Robinson nu pornește de la chipul lui Dumnezeu așa cum și-l reprezintă creștinul obișnuit, ci de la o caricatură a acestui chip. Dacă creștinul de rînd spune că Dumnezeu este „acolo sus“, el nu înțelege aceasta textual, adică localizîndu-l pe Dumnezeu în nori, ci numai exprimă în termeni poetici ideea — pentru el: convingere — că Dumnezeu este cea mai înaltă și mai cuprinzătoare Ființă. Primatul Angliei socotește că critica exagerată pe care Dr. Robinson o face reprezentărilor obișnuite ale lui Dumnezeu poate, eventual, să fie de ajutor unor oameni care sînt situați înafara creștinismului și a Bisericii. Este, însă, din cale-afară de fals și de derutant

să depreciez chipul (reprezentarea) lui Dumnezeu ca Tată din ceruri, pe care creștini de toate stările și de toate chemările l-au primit de la însuși Mîntuitorul Iisus Hristos și apoi să pretinzi că credința creștină ar cere o revizuire de fond a acelor reprezentări.

Pînă astă vară, episcopul Dr. Robinson nu și-a spus punctul de vedere față de critica îndreptată împotriva cărții sale de către Primatul Angliei. Cu ceva înainte de aceea, el a arătat — în altă ordine de idei — că dezideratul exprimat de dînsul, acela de-a fi „onești față de Dumnezeu”, nu urmărește să pună în discuție nici un adevăr de credință, nu afectează doctrina creștină în conținutul ei, ci doar respinge înveșmîntarea acestuia în forme false și nerealiste.

În toamna aceasta, însă, episcopul Dr. Robinson a anunțat că intenționează să dezbată de larg „reacția” produsă de lucrarea citată, într-o altă carte, care se află în curs de pregătire. El a mai făcut cunoscut că, după părerea sa, criticile aduse poziției sale față de reprezentările exagerate ale lui Dumnezeu arată că această poziție a fost de cele mai multe ori greșit înțeleasă.

Cartea făgăduită de episcopul Dr. Robinson va cuprinde și o serie de recenzii și texte de scrisori referitoare la cea dintîi.

Onorarul rezultat din desfacerea ambelor cărți, episcopul Dr. Robinson l-a destinat integral unor opere de caritate.

*

Ca tot ce ține de viața bisericească, „senzaționala” carte a episcopului anglican Dr. Robinson ne interesează și pe noi, îndeaproape.

Fără a atribui autorului intenții de originalitate cu orice preț, din acelea care produc iritări și stîrnesc dispute, împărțindu-i pe preopinenți în tabere ostile, fapt este că nota de senzational nu lipsește cărții sale. Iar senzationalul — sîntem deplin și definitiv încredințați de acest lucru — nu zace în ceea ce spune, ci în faptul că episcopul Dr. Robinson s-a hotărît s-o spună înaintea altora în Anglia puritană și conservatoare.

Ceea ce spune el nu este o noutate. Precursorii lui sînt numeroși și distribuiți temporal pe diferite soroace ale erei după care facem astăzi numărătorele anilor, chiar dacă ar trebui să fie căutați — toți, sau măcar cei mai proeminenți dintre ei — înafara spațiului teritorial al Angliei metropolitane. Așa că descoperirea lui nu e de natură nici să neliniștească, nici să dea de gîndit creștinilor temeinic orientați asupra conținutului credinței pe care o mărturisesc.

În Ortodoxie se gîndește despre Dumnezeu, despre „chipul” și „sălașul” Său în mod spiritualist. Dumnezeu este cugetat ca o realitate personală, înzestrat cu însușiri care exprimă — în puținătatea graiului omenesc — desăvîrșirea absolută. Biserica noastră — și, desigur, nici cea anglicană — nu învață pe credincioșii ei altfel și cu atît mai mult nu-i constrînge cu înfricoșătoare avertismente de afurisanii să-și reprezinte pe Dumnezeu așa sau altfel. În această privință, fiecare face ce poate — și ceea ce poate, e valabil din punct de vedere religios-bisericesc, iar lui Dumnezeu în mod cert bine-plăcut, atîta vreme cît nu e vătămă în esența ei și în formulările ei autoritative doctrina Bisericii. Dumnezeu e Ființa divină.

Mai presus de toate, însă, noi credem și mărturisim că Dumnezeu e iubire și facem această mărturisire nu numai cu buzele, ci ne dăm silința s-o și concretizăm în acte de conduită care sînt — sau urmăresc să fie — ceea ce ar fi fost ele dacă Dumnezeu lucra în locul nostru ceea ce lucrăm noi ca credincioși viețuitori în lume.

GRIGORIE MARCU

MIȘCAREA ECUMENISTĂ A BISERICILOR ȘI PACEA

Sub presiunea acțiunii Conferinței creștine pentru pace, exprimată la prima Adunare pancreștină pentru pace de la Praga, din iunie 1961, și Consiliul ecumenist al bisericilor de la Geneva a prezentat un apel către guverne, la congresul său al treilea de la New Delhi, din noiembrie 1961, pentru înlăturarea armelor nucleare și asigurarea păcii în lume. Cunoscind apoi și enciclica papii Ioan XXIII de Paștile 1963, intitulată „Pacem in terris”, Consiliul ecumenist și-a sporit activitatea pentru pace. De aceea Comitetul Central al Consiliului ecumenist al bisericilor a dat la sedința sa plenară de la Rochester din S.U.A., din 31 august 1963, o serie de declarații cu privire la marile probleme ale păcii și anume:

1. O declarație pentru încetarea experiențelor cu arme atomice, pentru coexistență și cooperare în lume. În declarație este salutată cu însuflețire încheierea Tratatului de la Moscova pentru interzicerea experiențelor cu arme nucleare în aer, cosmos și sub apă, ca prim pas pentru măsurile de viitor care trebuie să aducă dezarmarea și înlăturarea deplină a armelor nucleare. De aceea se stăruie ca să se înmulțească lămuririle că forța atomică trebuie folosită numai pentru scopuri pașnice.

2. S-a emis o adresă către guvernele Angliei, Uniunii Sovietice și S.U.A., în care Comitetul Central își exprimă recunoștința pentru încheierea Tratatului de la Moscova. Cele trei guverne mai sint rugate să continue tratativele lor pentru ca pînă la urmă omenirea să scape de coșmarul armelor nucleare.

3. S-a dat o declarație în privința discriminării rasiale. Se exprimă mîhnirea că mai există încă creștini care admit această discriminare chiar pe linie de guvernămînt. De aceea se aduc argumente de ordin uman și social pentru înlăturarea discriminării între negri și albi, sau de altă culoare, care se manifestă încă în S.U.A. și Africa de Sud.

4. S-a dat o declarație cu privire la situația din Vietnam. Se subliniază intervenția în acea problemă și a papii Paul VI. Deci se îndeamnă la unitate frățască pentru rezolvarea problemei, care prezintă un grav pericol pentru omenire, dacă nu va fi rezolvată pe calea înțelegerii reciproce. (Din: Junge Kirche, nr. 10, Dortmund 1963, p. 591—595).

COMISIA „CREDINȚĂ ȘI ORGANIZAȚIE”

a Consiliului ecumenist al bisericilor de la Geneva. și-a ținut a 4-a sedință generală, după cele din 1927, 1937 și 1952, la Montreal, în Canada, în zilele de 12—26 iulie 1963. Au participat 300 delegați din 201 biserici membre ale Consiliului și prezența participanților ortodocși a fost „masivă”. Justificarea acestei prezențe a subliniat-o îndeosebi P. Sf. Episcop Emilian Timiadis, delegatul Patriarhiei Ecumenice pe lângă consiliul de la Geneva. (Vezi în Mitropolia Banatului nr. 3—4. 1963. p. 133 s). Din partea Patriarhiei Romîne au participat I. P. Sf. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. Sf. Episcop Teoctist al Aradului și profesorii N. Nicolaescu și N. Chițescu.

Problemele principale care au fost discutate în 5 comisii de lucru erau: 1. Biserica și poziția centrală a Mîntuitorului Iisus Hristos în cadrul ei; 2. Scriptura și Tradiția, cu lămurirea locului Tradiției în cadrul credinței; 3. Diaconia bisericii prin predicarea Cuvîntului Evangheliei; 4. Viața liturgică a bisericii, ca expresie a comunitarismului creștin și 5. Misiunea creștină fără discriminare rasială și confesională.

Participanții au încercat să realizeze un dialog constructiv spre cooperare creștină. Astfel au fost ascultate cu atenție referatele delegaților ortodocși și teologii luterani au încercat să înțeleagă poziția celor reformați și neoprotestanți. Iar președintele, episcopul anglican Tomkins, a căutat să fie arbitru atent și util în discuții.

De o parte s-a constatat că ideia ecumenistă sporește, dar de altă parte s-a văzut că bazele ei teologice ecumeniste se diluiază, ceea ce a și recunoscut-o însuși secretarul general ecumenist Visser't Hooft. Astfel o unificare „în duhul frăției creștine“, sau „în comunitatea liturgică“, sau „prin participare la același botez“ este prea sumară și formală, dacă nu are și o fundamentare mai unitară teologică. Dar unitatea teologică este mai greu de realizat, când însăși Scriptura este văzută fclurit; astfel teologii germani stăteau mai mult pe punctul de vedere al concepției lui R. Bultmann despre demitologizare, pe când ceilalți invocau explicările lui Karl Barth, mai vechi sau mai noi.

Totuși întrunirea de la Montreale, considerată de Dr. Minear, din conducere, ca o „întrunire colosală a contradicțiilor“, a avut și efectul pozitiv că prezentarea pozițiilor particulariste confesionale și deosebitoare s-a putut face în înțelegerea generală, încît înfățișarea pozițiilor proprii a putut contribui la cunoaștere mai temeinică a confesiunilor între ele. Astfel confesiunile creștine și teologii lor își pot da mai bine seama de calea de viitor ce trebuie să o apuce pentru a realiza cîndva dorita unificare a confesiunilor creștine. Rolul Ortodoxiei în această frămîntare va fi important, pentru că ea singură poate arăta adevăratul echilibru între pozițiile teologice ale confesiunilor creștine. Aceasta este concluzia care se desprinde din cuvintele secretarului general Visser't Hooft, că „fără Ortodoxie nu este ecumenism“, (Informații vezi la R. Mehl, în rev. Reforme, nr. 956, Paris, din 13 iulie 1963 și C. Henry, în rev. Junge Kirche 10, Dortmund 1963, p. 593—600).

M. ȘESAN

REVISTA „MITROPOLIA ARDEALULUI“

SUMARUL ANULUI VIII - 1963

PASTORALE ARHIEREȘTI

	Pag.
† NICOLAE, Mitropolitul Ardealului: Pastorală de Paști, 1963	243
— : Pastorală de Crăciun, 1963	804
† TEOFIL, Episcopul Clujului: Pastorală de Paști, 1963	249
— : Pastorală de Crăciun, 1963	810
† VALERIAN, Episcopul Oradiei: Pastorală de Paști, 1963	253
— : Pastorală de Crăciun, 1963	815

REDAȚIONALE

REDACȚIA: (†) Episcopul Veniamin Nistor	3
(†) Episcopul Andrei Moldovan	7
— Precum în Cosmos, așa și pe Pământ	641

ANIVERSĂRI

Prea Fericitul Patriarh Justinian la 15 ani de arhipăstorire (de Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin)	262
Sacralitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei la 50 de ani de arhierie (de Pr. Prof. Dr. Sp. Cădea)	269
Chipul cel nou al Patriei noastre. (La a XIX-a aniversare a Eliberării României)	483
Mileniul atonit (de Gr. Marcu)	494
Prinos Arhipăstorului nostru septuagenar	801
Mindră ești, o, Patrie iubită! (La a XVI-a aniversare a Republicii Populare Române) (de Gh. Papuc)	823

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

Cincisprezece ani de la reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal (de Sp. Cădea)	654
15 ani de luptă organizată pentru apărarea păcii (de Gr. Marcu)	508
Creștinii pe calea păcii (de N. Mladin)	22
Tineretul lumii în slujba păcii (Redacția)	29
Pentru continua înflorire a Patriei (Redacția)	40

	Pag.
Și „războiul rece“ poate fi curmat (Redacția)	276
Un prim pas pe calea dezarmării: Încheierea Tratatului privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în cele trei medii (Redacția)	498
„...Ca omul să fie frate pentru om“. (15 ani de la Conferința panortodoxă de la Moscova). (Redacția)	503
Prietenie trainică și devotată (Redacția)	646
Sub semnul dialogului (de Gr. Marcu)	832
Ațiuni și rezultate în lupta pentru apărarea păcii în anul 1963 (de C. Sîrbu)	10
Rodnicia și semnificația unui eveniment de seamă (de C. Sîrbu)	287
După cincisprezece ani... (de Ioan Vlad)	649

STUDII TEOLOGICE

I. P. Sf. Arhiepiscop Iacob KUKUZES: Unitatea Bisericilor creștine (trad. de Ioan I. Ică)	894
ALBU N.: Sava Popovici Barcănu	327
BELU D.: Predicile lui Antim Ivireanu	188
— Pacea ca temă omiletică	415
— Cea dintîi omiletică în limba română (1798)	709
BEMBEA I.: Cîteva însemnări despre Mănăstirea Sibiului	681
CÂNDEA Sp.: „Cu înțelepciune dreptă“ sau „Cu înțelepciune dreaptă“?	213
— Preotul Radu Șapcă, sufletul revoluției de la 1848	402
— Teologia Pastorală	901
COSTEA F.: „Teologia Moralicească“ a lui Samuil Micu Clain	351
FLOCA I. N.: Predica Fer. Augustin	567
ICĂ I. I.: Enciclica Patriarhiei Ecumenice din ianuarie 1920	131
IVAN Iorgu: Liturghia Sfintului Iacob în romînește	738
MARCU Gr.: Sf. Varnava Cipriotul — apostol al eleniștilor	45
— Cunoașterea preoțească a Noului Testament	657
— Preocupări didactice și bibliografice neotestamentare. (Contribuțiuni parțiale)	836
METEȘ Șt.: Românii din Țara Birsei a Făgărașului și din Treiscaune-Se- cuime și unirea cu Roma	109
NEAGA N.: Abisinia în epoca veche	291
— Apele mării în preocupările scriitorilor biblici	513
PAPUC Gh.: Sf. Luca — autor neotestamentar	74
PISTRUI Ch.: 1100 ani de la începutul activității misionare a lui Ciril și Metodie	877
POPA At.: Monumente de limbă romînească	525
RADU S.: Despre sensul ortodox al canonului în Taina Sfintei Pocăințe	392
— Idei morale și sociale înaintate în gîndirea lui Hesiod	685
ȘESAN M.: Biserica Ortodoxă pînă în veacul XI	93
— Biserica Ortodoxă în veacurile XI—XV	310
— Biserica Ortodoxă în veacurile XV—XVII	857
SÎRBU C.: Noutăți din Istoria Religiilor	369
ZĂGREANU I.: Principii de Morală creștină în Predica de pe Munte	161

INDRUMĂRI OMILETICE

	Pag.
Dumnezeu-Tatăl (predică, de N. Mladin)	217
„Cel înfrinat își va înmulți viața“ (predică, de D. Belu)	585
Sfinta Liturghie: „școala“ dreptei credințe (predică, de A. Radu)	588
În siujba vieții (predică la Duminica XX d. Rusalii, de N. Mladin)	744
Însemnătatea cultului creștin (predică, de Vasile Coman)	746
Predică la Duminica XXX după Rusalii (de C. Sîrbu)	913
„Sfințiți-vă.. că eu, Domnul Dumnezeuul vostru sfînt sînt“ (predică de D. Belu)	915
Predică la Duminica XXVII după Rusalii (de Arsenie Obancea)	919

URME DIN TRECUT

Comemorarea lui Ciprian Porumbescu (de M. Șesan)	591
Un erou legendar: Popa Lupu Șandru din Borșa Maramurășului (de Arsenie Obancea)	749
Fiile rupte din „Cronica Mărgăului“ (de Valeriu Sima)	761

RECENZII

Neu-Delhi 1962 (de C. Sîrbu)	220
Almanahul Parohiei ort. rom. din Viena pe 1963 (de M. Păcurariu)	224
Radu Albala: Antim Ivireanul și vremea lui (de D. Călugăr)	431
O.N.U. și instituțiile specializate (de Gh. Papuc)	437
Teodor Ionescu: Un tablou de Tiziano la Sibiu (de Gr. Marcu)	594
I. D. Negrescu: Limba slavă veche (de Ch. Pistrui)	595
Revista „Contribuții creștine pentru pace“ (de I. Toșoran)	753
Revista Patriarhiei Moscovei (de Ch. Pistrui)	762
P. I. Teodorescu: Curs de L. Franceză pentru seminarii teol. (de M. Păcurariu)	767
R. de Vaux O. P.: Les institutions de l'Ancien Testament (de D. Abrudan)	768
Un omagiu adus Episcopului M. Mitzenheim (de Ioan I. Ică)	772
Petru Comarnescu: Indreptar artistic al monumentelor din Nordul Moldovei (de M. Păcurariu)	921

VIAȚA BISERICESCĂ

Biserica Ortodoxă Rusă	229
Conferințele de orientare din martie a. c. în Arhiepiscopia Sibiului	235
Pentru pace și dreptate	236
Aniversarea a 15 ani de patriarhicească arhipăstorie	445
Ridicarea la rangul de arhimandrit a P. C. Prof. Dr. Nicolae Mladin	446
Conferințele preoțești de orientare din mai a. c. în Arhiepiscopia Sibiului	447
Conferința de orientare a preoților ortodocși din prot. Gherla-Cluj	449
Încheierea anului școlar 1962—63 la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu	450
Idem, la Seminarul Teologic din Cluj	458
Binecuvîntarea bisericii din Vînători	460
Noul Papă al Bisericii Romano-Catolice	461
O nouă contribuție creștină la opera păcii în lume	462
A trăi înseamnă azi a trăi împreună	465

	Pag.
Insemnări de la sărbătorirea mileniului Sfintului Munte Athos	598
Prăznuire de hram bisericesc	626
Deschiderea noului an școlar 1963—64 la Institutul Teologic de grad Univer- sitar din Sibiu	777
Idem, la Seminarul Teologic din Cluj	784
Conferințele preoțești de orientare din oct. a. c. în Arhiepiscopia Sibiului	785
Conferință preoțească la Aleșd	788
Legământul meu este de viață și pace	790
Prăznuire aniversară. — I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului la 70 de ani	927
Conferințele preoțești de orientare din noiembrie a. c. în Arhiepiscopia Sibiului	928
Conferință preoțească	931
Pentru legământul păcii	932

INSEMNĂRI

Insemnări	240. 470—480. 627—638. 794—798. 940—942
-----------	---

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
S I B I U

Biblioteca Mitropolitană Sibiu